

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

**İÇ DENETİMDE RİSK ODAKLI YAKLAŞIMIN BAŞARISINI ETKİLEYEN
FAKTÖRLERİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR MODEL: TÜRKİYE TARIM
KREDİ KOOPERATİFLERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mümine KARA

MAYIS - 2011

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

**İÇ DENETİMDE RİSK ODAKLI YAKLAŞIMIN BAŞARISINI ETKİLEYEN
FAKTÖRLERİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BİR MODEL: TÜRKİYE TARIM
KREDİ KOOPERATİFLERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fikret ÇANKAYA

Mümine KARA

MAYIS - 2011

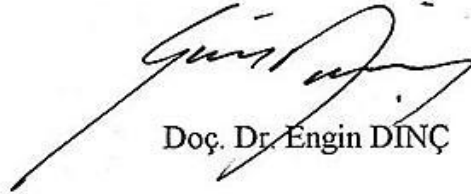
TRABZON

ONAY

Mümine KARA tarafından hazırlanan İç Denetimde Risk Odaklı Yaklaşımın Başarısını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Model: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği adlı bu çalışma 24/06/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İşletme Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Fikret ÇANKAYA

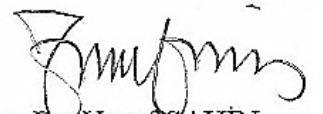

Doç. Dr. Engin DİNÇ

Doç. Dr. Abdulkadir TOPAL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. 08 / 08 / 2011

Doç. Dr. Yusuf ŞAHİN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mümine KARA

18/05/2011

ÖNSÖZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak yapılan bu çalışma "İç Denetimde Risk Odaklı Yaklaşımın Başarısını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Model: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği" adını taşımaktadır.

Çalışmanın amacı; denetim, iç denetim ve iç kontrolle ilgili genel bilgiler verilerek, denetimde gelinen son nokta olan iç denetimde risk odaklı yaklaşım konusunun teorik bir bakışla incelenmesidir. Çalışmanın diğer amacı ise; iç denetim etik kurallarının ve raporlamanın risk odaklı iç denetime etkileri ile iç denetim türlerinin iç denetimin uygulama başarısına etkilerini belirlemek amacıyla Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nde gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçlarının sunulmasıdır.

Yoğun bir mesainin ürünü olan bu çalışmanın; şekillenmesinde katkıları bulunan değerli hocam Prof. Dr. Hasan TÜREDİ ve Doç. Dr. Engin DİNÇ'e, uygulama bölümünün hazırlanması aşamasında yardımları dokunan Doç. Dr. Talha USTASÜLEYMAN'a, anketin uygulama aşamasında desteklerini esirgemeyen Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Fon Yönetimi ve Muhasebe Daire Başkanı Dr. Erol DEMİR'e, Teftiş Kurulu Başkan ve Yardımcıları ile ankete katılan merkez birliği denetçilerine, üst yöneticilere, müfettiş ve kontrolörlere, çalışmam boyunca bana her zaman destek veren, beni cesaretlendiren ve çalışmanın sonuçlanmasında görüşleri ile önemli katkıda bulunan değerli hocam Doç. Dr. Fikret ÇANKAYA'ya minnettarım. Ayrıca benim bugünlere gelmemi sağlayan aileme ve bu çalışmanın hazırlanması aşamasında yanımda olan ve her zaman destek veren eşim Mehmet Cüneyt KARA'ya teşekkür ederim.

Mayıs 2011

Mümine KARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	XI
ABSTRACT	XII
TABLOLAR LİSTESİ	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DENETİM, İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3-29
1.1. Denetim	3
1.1.1. Denetim Kavramı ve Denetimin Özellikleri.....	3
1.1.2. Denetimin Amacı	4
1.1.3. Denetimin Tarihsel Gelişimi	5
1.1.4. Denetim Türleri	6
1.1.5. Denetçi.....	8
1.1.5.1. Denetçinin Tanımı ve Özellikleri	9
1.1.5.2. Denetçi Türleri	9
1.1.5.2.1. Bağımsız Denetçiler	9
1.1.5.2.2. İç Denetçiler	10
1.1.5.2.3. Kamu Denetçileri	11
1.1.6. Denetim Standartları.....	11
1.1.6.1. Genel (Kişisel) Standartlar	11

1.1.6.2. Çalışma Alanı Standartları	12
1.1.6.3. Raporlama Standartları	12
1.2. İç Denetim	13
1.2.1. İç Denetim Kavramı	13
1.2.2. İç Denetimin Tarihsel Gelişimi	14
1.2.3. İç Denetimin Amaçları ve Önemi	15
1.2.4. İç Denetimin Bileşenleri	16
1.2.4.1. Kontrol Süreçlerini Değerlendirmek	16
1.2.4.2. Yönetim Süreçlerini Değerlendirmek	16
1.2.4.3. Risk Yönetim Süreçlerini Değerlendirmek	17
1.2.5. İç Denetim Uygulamaları	17
1.2.5.1. Uygunluk Denetimi	17
1.2.5.2. Performans Denetimi	17
1.2.5.3. Mali Denetim	17
1.2.5.4. Bilgi Teknolojisi Denetimi	18
1.2.5.5. Sistem Denetimi	18
1.2.6. İç Denetim Standartları	18
1.2.6.1. Nitelik Standartları	19
1.2.6.2. Başarım (Performans) Standartları	19
1.2.7. İç Denetim Mesleği	20
1.2.7.1. Organizasyon İçindeki Yeri	20
1.2.7.2. İç Denetim Etik Kuralları	20
1.2.8. Teftiş Kavramı	23
1.2.8.1. Tanımı	23
1.2.8.2. İç Denetimle Karşılaştırması	23
1.3. İç Kontrol	25
1.3.1. Kontrol Kavramı	25
1.3.2. İç Kontrol Kavramı	26
1.3.3. İç Kontrol Yapısının Önemi ve Amaçları	26
1.3.4. İç Kontrolün Bileşenleri	27
1.3.4.1. Kontrol Ortamı	27
1.3.4.2. Risk Değerlemesi	27
1.3.4.3. Kontrol Faaliyetleri	27

1.3.4.4. Bilgi ve İletişim	28
1.3.4.5. Gözetim (İzleme).....	28
1.3.5. İç Kontrol Türleri	28
1.3.5.1. Yönetmel Kontrollemler	28
1.3.5.2. Muhasebe Kontrollemleri.....	29
1.3.6. İç Denetim – İç Kontrol İlişkisi.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

2. RİSK ODAKLI İÇ DENETİM	30-44
2.1. Risk Kavramına Genel Bir Bakış	30
2.1.1. Risk Nedir?.....	30
2.1.2. Riskin Unsurları	30
2.1.3. Risk Yönetimi.....	31
2.1.4. Kurumsal Risk Yönetimi.....	31
2.1.5. Risk Yönetim Süreci	32
2.2. Risk Odaklı İç Denetim Kavramı.....	33
2.2.1. Risk Odaklı İç Denetimin Tanımı	33
2.2.2. Risk Odaklı İç Denetimin Amacı	34
2.2.3. Risk Odaklı İç Denetimin Kapsamı.....	34
2.2.4. Risk Odaklı İç Denetimin Unsurları.....	35
2.2.4.1. Amaçların Belirlenmesi.....	35
2.2.4.2. Denetim Prosedürleri.....	35
2.2.4.3. Örgütsel Yapı	36
2.2.4.4. Şirket Politikaları, Yetki ve Sorumluluk	36
2.2.5. Risk Odaklı Yaklaşımın Geleneksel Yaklaşım ile Karşılaştırılması.....	36
2.3. Risk Odaklı İç Denetim Süreci.....	37
2.3.1. İşletmenin Faaliyet Alanı Hakkında Bilgi Edinme	38
2.3.2. Ayrıntılı Risk Değerlendirme Analizi Yapılması.....	39
2.3.3. Risk Odaklı İç Denetim Planının Oluşturulması.....	41
2.3.4. Risk Odaklı İç Denetim Programının Geliştirilmesi	41
2.3.5. Denetim İşlemleri ve Bulguların İncelenmesi.....	42
2.3.6. Bitirme Toplantısı, Raporun Oluşturulması ve Açıklanması	42

2.3.7. Denetim Bulgularının Denetim Komitesine Sunulması	43
2.4. Risk Odaklı İç Denetim Sistemi Oluşturulması	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NDE DENETİM..... 45-73

3.1. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri.....	45
3.1.1. Tarihçe	45
3.1.2. Örgütlenme Yapısı	46
3.1.3. Yönetim Yapısı.....	47
3.1.4. Amaçlar ve Çalışma Konuları	48
3.1.4.1. Birim Kooperatiflerin Amaçları ve Çalışma Konuları	48
3.1.4.2. Bölge Birliklerinin Amaçları ve Çalışma Konuları.....	48
3.1.4.3. Merkez Birliğinin Amaçları ve Çalışma Konuları	49
3.2. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Denetim Yapısı	50
3.2.1. Bakanlık Denetimi.....	50
3.2.2. Denetçiler	51
3.2.3. Teftiş Kurulu Başkanlığı'na Bağlı Müfettiş Denetimi	52
3.2.3.1. Teftiş Kurulu Başkanlığı	52
3.2.3.1.1. Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın Görevleri.....	52
3.2.3.1.2. Teftiş Kurulu Başkanı'nın Görev, Yetki ve Sorumlulukları	52
3.2.3.2. Müfettişler	53
3.2.3.2.1. Müfettiş Denetiminin Amacı.....	54
3.2.3.2.2. Müfettişlerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları	54
3.2.3.2.3. Müfettiş Denetim Programı.....	55
3.2.3.2.4. Teftiş, İnceleme ve Soruşturma Çalışmaları	56
3.2.3.2.5. Müfettiş Raporları	59
3.2.3.2.5.1. Cevaplı Rapor	59
3.2.3.2.5.2. İnceleme Raporu.....	60
3.2.3.2.5.3. Soruşturma Raporu.....	60
3.2.3.2.6. Müfettiş Raporlarının Değerlendirilmesi	61
3.2.4. Bölge Birliğine Bağlı Kontrolör Denetimi	61

3.2.4.1. Bölge Müdürünün Kontrolörlerle İlgili Görev, Yetki ve Sorumlulukları	62
3.2.4.2. Kontrolörler	62
3.2.4.2.1. Kontrolör Denetiminin Amacı.....	62
3.2.4.2.2. Kontrolörlerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları	63
3.2.4.2.3. Kontrolör Denetim Programı.....	64
3.2.4.2.4. Denetim, İnceleme ve Soruşturma Çalışmaları.....	64
3.2.4.2.5. Kontrolör Raporları	67
3.2.4.2.5.1. Cevaplı Rapor	67
3.2.4.2.5.2. İnceleme Raporu.....	68
3.2.4.2.5.3. Soruşturma Raporu	68
3.2.4.2.6. Kontrolör Raporlarının Değerlendirilmesi	68
3.2.5. 5018 ve 6102 Sayılı Kanunlar Açısından Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nde Denetim	69
3.3. 2011 - 2023 Dönemi Teftiş Ve Denetim Alanı Stratejisi ve Uygulama Planı	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	74-111
4.1. Literatür Taraması	74
4.1.1. Uluslararası Çalışmalar	74
4.1.2. Türkiye'deki Çalışmalar	78
4.2. Araştırmanın Metodolojisi	82
4.2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Kısıtları	82
4.2.2. Araştırmanın Örneklem Süreci.....	83
4.2.3. Araştırmanın Bulguları ve Analizi	83
4.2.3.1. Demografik Özellikler.....	84
4.2.3.2. TTKK İç Denetim Profili	87
4.2.3.3. Model ve Hipotezler	89
4.2.3.3.1. Risk Odaklı Denetimin Başarısı Modeli ve Hipotezleri.....	89
4.2.3.3.1.1. Ölçüm Modeli.....	91

4.2.3.3.1.2. Uyumlaştırılmış Modelin Güvenirlilik ve Geçerliliği	95
4.2.3.3.1.3. Yapısal Model	96
4.2.3.3.2. Denetim Türleri Açısından İç Denetimin Başarısı Modeli ve Hipotezleri	101
4.2.3.3.2.1. Ölçüm Modeli.....	103
4.2.3.3.2.2. Uyumlaştırılmış Modelin Güvenirlilik ve Geçerliliği	105
4.2.3.3.2.3. Yapısal Model	106
SONUÇ VE ÖNERİLER	112-115
YARARLANILAN KAYNAKLAR	116-126
EKLER	127-131
ÖZGEÇMİŞ	132

ÖZET

Küreselleşme, teknolojide ve yönetim anlayışında meydana gelen değişiklikler işletmelerin yapılarında değişikliğe neden olmuştur. İş yoğunluklarının artması riskli faaliyetleri beraberinde getirmiştir. Yaşanan gelişmeler denetim sisteminde değişikliklere neden olmuştur. Denetim faaliyetinin kapsamı geçmişe dönük işlemlerin yanında ileride karşılaşılabilecek risklerin de belirlenmesi şekilde genişlemiştir.

Bu çalışmada denetim, iç denetim, iç kontrol ve risk odaklı iç denetim açıklanmıştır. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nde etik kuralların, raporlamanın ve iç denetim türlerinin risk odaklı iç denetimin başarısına etkileri yapısal eşitlik modeli ile analiz edilerek sonuçlar ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: İç denetim, risk odaklı iç denetim, yapısal eşitlik modeli.

ABSTRACT

Globalization, changes in understanding of business administration and technology has changed the structure of enterprises. Increasing density of business brings more risky activities within itself. Improvements occurred has resulted with the changes in system of audit. The scope of audit activities enlarged from past operations to identifying the risk that may occur in the future.

In this study, audit, internal audit, internal control and risk based internal audit are explained. Effects of ethic rules, reporting and internal audit types in Turkish Agricultural Credit Cooperatives to the success of risk based internal audit has analyzed with structural equation modeling and results are criticized.

Keywords: Internal audit, risk based internal audit, structural equation modeling.

TABLULAR LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Denetimin Tarihsel Gelişimi	5
2	İç Denetim Teftiş Karşılaştırması.....	24
3	Risk Odaklı İç Denetim Metodolojisi.....	38
4	Risk Alanları Tablosu.....	39
5	Tarım Kredi 2011-2023 Teftiş ve Denetim Uygulama Planı	72-73
6	Cevaplayıcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	84-85
7	Cevaplayıcıların İç Denetimin Etkinliği Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Ortalama Dağılımları.....	87
8	Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	93
9	Düzeltilen Ölçü Modelinin Uyum İndeksi Sonuçları	94
10	Uyumlaştırılmış Ölçüm Modeli Sonuçları	95
11	Araştırma Modelinin Uyum İyiliği İndeksi Sonuçları.....	98
12	Yapısal Modelin Hipotez Testi Sonuçları	98
13	Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları	104
14	Düzeltilen Ölçüm Modelinin Uyum İndeksi Sonuçları.....	105
15	Uyumlaştırılmış Ölçüm Modeli Sonuçları	106
16	Araştırma Modelinin Uyum İyiliği İndeksi Sonuçları.....	108
17	Yapısal Modelin Hipotez Testi Sonuçları	108

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Risk Matrisi	40
2	TTKK'nde Risk Odaklı İç Denetim Yaklaşımının Başarısını Etkileyen Etik Kurallara ve Raporlamaya İlişkin Faktörleri İçeren Kavramsal Model	90
3	Yapısal Modelin Parametre Değerleri	97
4	İç Denetimin Başarısını Etkileyen Faktörleri İçeren Kavramsal Model	102
5	Yapısal Modelde Parametre Değerleri	107

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFA	: Açıklayıcı Faktör Analizi
AGFI	: Adjusted Goodness of Fit Index
AICPA	: American Institute of Certified Public Accountants
A.Ş.	: Anonim Şirket
BB	: Bölge Birliği
BS	: Bilgi ve Sistem Denetimi Faktörü
BÜMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
CFI	: Comperative Fit Index
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
D-G	: Dürüstlük-Gizlilik Faktörü
GFI	: Goodness of Fit Index
GKGMİ	: Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
IFI	: Incremental Fit Index
İDKK	: İç Denetim Koordinasyon Kurulu
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname

KMO	: Kaiser–Mayer–Olkin
M	: Mali Denetim Faktörü
MB	: Merkez Birliği
NFI	: Normed Fit Index
U	: Uygunluk Denetimi Faktörü
P	: Performans Denetimi Faktörü
R	: Raporlama Faktörü
RFI	: Relative Fit Index
RMR	: Root Mean Square Residual
RMSEA	: Root Mean Square Error of Approximation
ROİD	: Risk Odaklı İç Denetim
SMMM	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
T	: Tarafsızlık Faktörü
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TCZB	: Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
TDK	: Türk Dil Kurumu
The IIA	: Institute of Internal Auditors
TİDE	: Türkiye İç Denetim Enstitüsü
TKB	: Teftiş Kurulu Başkanlığı
TKÇE	: Teftiş Kurulu Çalışma Esasları
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifleri

TKKMBGM : Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel M¼d¼rl¼đ¼

TLI : Tucker-Lewis Index

TTKK : T¼rkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

TTKKMB : T¼rkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği

TTKKMBGM: T¼rkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel M¼d¼rl¼đ¼

T¼DESK : T¼rkiye Denetim Standartları Kurulu

Y : Yetkinlik Fakt¼r¼

YMM : Yeminli Mali M¼řavir

ZK¼ : Zonguldak Karaelmas Üniversitesi

GİRİŞ

Kurumlar ve kişiler görevleri ve faaliyetleriyle ilgili olarak belirli dönemlerde açıklamalar yapmaktadırlar. Bu açıklamalardan yola çıkarak bazı kararlar almakta, belirli isteklerde bulunmakta ve geleceklerini buna göre şekillendirmektedirler. Bu süreçte, doğru karar almada geçerli ve güvenilir bilgilere ihtiyaç duyarlar. Güvenilir ve geçerli bilgi, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlayarak toplumu, kurumu ve karar alıcıları olası zararlardan uzak tutar.

Her toplumda ve örgütte elde bulunan geçerli bilgilere göre karar verilir. Giderek büyüyüp gelişen toplumlarda doğru ve güvenilir bilgi ihtiyacı hızla artmaktadır. Çünkü gelişip büyüyen organizasyonlarda işlemlerin sayısı ve nitelikleri artmakta, buna bağlı olarak karar alıcılara karar verme sürecinde sunulan bilgilerin güvenilir ve doğru olma olasılığı azalmaktadır. Bilgilerin güvenilirlik ve doğruluk olasılığının azalması hata yapma olasılığı, kaynakların etkin ve verimli kullanılmaması gibi riskleri de beraberinde getirmektedir.

Karar alıcılar karar verme sürecinde kendilerine yol gösteren bilgileri kaynağına inerek inceleme olanağına sahip değildirler. Bu nedenle karar alıcılar başkaları tarafından hazırlanan bilgiler ışığında, kurumlarına yön verecek kararlar alırlar. Karar alıcılar doğru karar vermek için kendilerine yol gösteren bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini araştırmak zorundadır. Bu araştırma verilecek kararların sağlıklı ve nesnel olma olasılığını artıracaktır.

Bu araştırmayı genellikle karar alıcılar yapmamakta, başkalarına yaptırmaktadır. Bunlar danışmanlık ve güvence faaliyetini gerçekleştiren denetim birimleridir. Bu birimler kurum içinde iç denetim birimi veya kurum dışında bağımsız bir denetim şirketi olabilir.

Bağımsız denetim, kurum tarafından bir şirketten satın alınan dış denetimdir. Sürekli değil, kurumun politika ve talebine göre belirli aralıklarla yapılır.

İç denetim ise kurum içinde oluşturulan bir birim tarafından üretilen bilgilerin sürekli olarak doğruluk ve güvenilirliği ile kaynakların etkin ve verimli kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesidir. Bu birim, kurumun kendi personelinin görev yaptığı bir danışmanlık ve güvence faaliyetinin gerçekleştiği birimdir.

Geçmişte işlem ve hata odaklı yapılan iç denetim, gelişen ve karmaşıklaşan günümüz şartlarında iş etkinliğinin ve verimliliğinin artmasına yönelik stratejik düşünce biçimine dönüşmüştür. Bu birim kuruma, risklerin yönetilmesi, kontrolü ve kurumsal yönetimin sağlanması konularında yardımcı olur. Günümüzde en yeni yaklaşım denetim plan ve programının risk odaklı hazırlanmasıdır. İç denetim birimleri bu şekilde çalışan kurumlar risk analizi yaptıklarından dolayı gelecekle ilgili önlemler alırlar. Böylece kaynakların israfı önlenerek, etkin ve verimli bir yönetim sağlanır. Risk odaklı yapılan denetim plan ve programı sayesinde denetim reaktif olmaktan çıkıp proaktif bir fonksiyona dönüşür.

Bu yaklaşım tüm kurumlarda uygulanması arzu edilen bir yaklaşımdır. Kaynakların etkin ve verimli kullanılması kurumun rekabetçi konumunu güçlendirmesine yardımcı olmaktadır. Bu sebeple her kurum gibi TTKK’nde de iç denetim alanında çalışmaların yapılması kaçınılmazdır.

Bu çalışmada amaç, etik kuralların ve raporlamanın risk odaklı iç denetim üzerindeki etkisi ile iç denetim türlerinin iç denetimin uygulama başarısına etkilerini belirlemektir. Bu amaçla TTKK’nde yapısal eşitlik modeli uygulaması yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde denetim, iç denetim ve iç kontrolle ilgili kavramsal çerçeve çizilmiş, ikinci bölümünde ise risk odaklı iç denetime ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Daha sonra TTKK tanıtılmış ve denetim yapısıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde TTKK’nde çalışmanın amacına uygun uygulama çalışması yapılmıştır. Sonuç ve öneriler bölümünde konunun genel bir değerlendirmesi yapılmış ve konuya ilişkin öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DENETİM, İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Denetim

1.1.1. Denetim Kavramı ve Denetimin Özellikleri

Batı dillerindeki karşılığı Audit olan denetim kavramının kökeni; Latince işitmek, dikkatlice dinlemek anlamına gelen Audire kelimesinden gelmektedir. Eski Mısır ve Roma İmparatorluklarında denetim amacı ile yapılan tahsilat ve ödemeler uzmanlara okunuyor ve uzmanlar bu işlemlerin doğru olup olmadığına okunanları dinleyerek karar veriyorlardı (Türedi, 2007: 15).

Denetim, kamu ya da özel bir kuruluşa ilişkin bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluğunun saptanması ve rapor edilmesi amacı ile bir uzman birimi tarafından kanıt toplama ve değerlendirme süreci olarak tanımlanabilir (Türk Dil Kurumu [TDK], <http://tdkterim.gov.tr/bts/>). Yani denetim, sunulan bilginin önceden kabul edilen ölçütlere uygunluk derecesinin belirlenmesi ve raporlanması için; o bilgi hakkında kanıt toplama, bilgiyi önceden kabul edilen ölçütlere göre değerlendirme ve sonuçları ilişkili taraflara iletme amacı güder (Çömlekçi ve diğerleri, 2009: 5).

Muhasebeciler ise denetimi, Amerikan Muhasebeciler Birliği'nin Temel Denetim Kavramları Komitesi'nin raporunda şöyle tanımlamaktadırlar (Yılancı, 2006: 4):

Denetim ekonomik faaliyet ve olaylarla ilgili beyan edilen bilgilerin önceden oluşturulmuş kriterlere uygunluk derecesini belirlemek için ekonomik faaliyet ve olaylara ilişkin

bilgilerle ilgili delillerin objektif olarak elde edilmesi, değerlenmesi ve sonuçların bu bilgilerle ilgilenen taraflara iletişimini sağlayan sistematik bir süreçtir.

Mali tablolar denetimi ile eşleştirilmesi durumunda denetimin tanımı şu şekilde yapılabilir: Yönetimin sunduğu mali tabloların Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygunluk derecesini belirlemek amacıyla, tablolarla ilgili tarafsızca kanıt toplanması ve kanıtların değerlendirilmesini kapsayan sistematik bir süreçtir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 12).

Bu tanımlardan yola çıkararak denetimin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Denetim sistematik bir süreçtir. Denetim faaliyeti birbirini izleyen, planlanmış çeşitli aşamalardan oluşur (Yılanı, 2006: 4),
- Denetim yüksek düzeyde mesleki bilgi ve deneyime sahip kişiler tarafından bağımsız ve tarafsız olarak kanıt toplanması ve kanıtların değerlendirilmesi çalışmasıdır (Türedi, 2007: 19),
- Denetçi, işletmenin hazırladığı finansal tablolardaki ve ekonomik faaliyetlere ilişkin raporlardaki iddiaların doğruluğunu ve güvenilirliğini araştırmak amacıyla kanıtlar toplar (alęan ve diğerleri, 2008: 34),
- Denetçi iddiaları önceden belirlenmiş ölçütlerle karşılaştırılarak, iddiaların bu ölçütlere uygunluk derecesini belirler (Ergin, 2007: 9),
- Denetçi, yazılı bir rapor hazırlayarak, finansal raporlara ilişkin görüşünü ilgili tarafların kullanımına sunar (Erdoğan, 2006: 2).

1.1.2. Denetimin Amacı

1920 yılından önce denetimin başlıca amacı hilelerin ortaya çıkarılmasıydı. Bu görüş 1920 yılından sonra terk edilmiştir. Daha sonraki yıllarda, finansal tabloların güvenilir olup olmadığını değerlendirmek denetimin asıl amacı olarak ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2002: 18).

Faaliyetlerin verimliliğinin, etkinliğinin ve muhasebe verilerinin güvenilirliği ile finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak düzenlenip

düzenlenmediğinin belirli teknikler kullanılarak araştırılması ve değerlendirilmesi denetimin temelini oluşturur (Aksoy, 2006: 48).

1.1.3. Denetimin Tarihsel Gelişimi

Sanayi devriminden önce denetim faaliyeti çok farklı biçimlerde kendini göstermiştir. Çünkü denetim, bir meslek olarak görülmemekteydi. Bu dönemde yanılıcı işlemlerin bulunması ve çalışanların dürüstlüğünün saptanması denetimin temel amacıydı. Bu amaca yönelik olarak yapılan tüm işlemler tek tek incelenmekteydi (Güredin, 2008: 14). Muhasebe denetimi özellikle sanayi devriminden sonra büyük önem kazanmıştır. Denetimin ilk şekli belge denetimidir. Bu süreç sanayi devriminden 1900'lü yıllara kadar olan süreyi kapsamaktadır. Şirketler giderek büyümüş ve kurumsal bir kimlik kazanarak sahipleri dışındaki profesyonel kişilerce yönetilmeye başlamıştır. Sermaye sahipleri yöneticileri kontrol etmek amacıyla uzmanlara denetim yaptırmaya başlamışlardır. 20. yüzyılın başlarında belge denetimi yerini mali tablolar denetimine bırakmıştır. Bu dönemde bilançonun doğruluğunun araştırılması esas amaçtır. 1930'lu yıllardan sonra iç kontrol önem kazanmaya başlamıştır. Sistemlere dayalı denetim adını alan bu aşamada ise güçlü bir iç kontrol yapısı oluşturularak, mali tabloların güvenilirliğinin artırılması amaçlanmıştır. Daha sonra faaliyet ya da yönetim denetimi olan işletmenin tüm faaliyetlerinin denetlenmesini amaçlayan denetim anlayışı benimsenmiştir (Türedi, 2007: 15-18). Bu açıklamalar aşağıdaki tablo yardımıyla özetlenebilir.

Tablo 1: Denetimin Tarihsel Gelişimi

Zaman Dilimi	Denetim Yaklaşımı	Denetimin Amacı
Sanayi devrimi öncesi	Tüm işlemlerin incelenmesi	Yanılıcı işlemlerin ve işletme çalışanlarının dürüstlüğünün saptanması
Sanayi devrimi ile 1900'lü yıllar arası	Belge denetimi	Yöneticileri kontrol etmek
1900 – 1930 arası	Mali tablolar denetimi	Bilançonun doğruluğunun tespiti
1930'dan sonra	Sistemlere dayalı denetim	Güçlü bir iç kontrol yapısı oluşturularak mali tabloların güvenilirliğinin artırılması
Son aşama	Faaliyet (yönetim) denetimi	Tüm faaliyetlerin denetlenmesi

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

1.1.4. Denetim Türleri

Denetim çok çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu çalışmada denetim türleri dört ana grupta incelemek mümkündür. Bunlar; amaçları bakımından denetim türleri, yapılış nedenine göre denetim türleri, uygulama zamanına göre denetim türleri ve denetçinin statüsüne göre denetim türleridir.

Denetimde amaç belirli bir dönemdeki finansal bilgilerin o döneme ait ilke ve kurallara uygunluk derecesinin belirlenmesidir. Amaçlarına göre denetim türleri dörde ayrılır. Bunlar; finansal tablolar denetimi, uygunluk denetimi, faaliyet (yönetim) denetimi ve özel amaçla yapılan denetimdir.

Finansal tablolar, ilgili taraflara işletme ile ilgili finansal bilgi sunar. Finansal tablolar denetiminde amaç; ilgili taraflara sunulmuş olan finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak düzenlenmiş olduğu ve ait olduğu işletmenin gerçek durumu yansıtip yansıtmadığı konusunda bir görüş oluşturmaktır. Bunun sonucunda finansal tabloların güvenilirliği test edilmiş olur (Erdoğan, 2006: 3).

Uygunluk denetimi, yapılan işlemlerin yasa, kural, ölçüt ve işletme politikalarına uygun olup olmadığının belirlenmesidir. Bu denetim işletme personeli olan denetçiler tarafından yapılır (Ergin, 2007: 11). Ancak; bazı durumlarda işletmeye ait işlemler kamu otoritelerince denetlenebilmektedir. Bunun temelinde, işletmenin yasal düzenlemelere uyup uymadıkları ve yasal yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği konularında araştırma yapılması yatar (Aksoy, 2006: 65).

Faaliyet denetimi işletme hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığı, işletme bölümlerinde etkin ve verimli faaliyetlerde bulunulup bulunulmadığının saptanmasıdır. Faaliyet denetimi çok kapsamlı ve finansal tablolar denetimi ile uygunluk denetimine kıyasla daha zor bir denetimdir. Çünkü, fiili durumun karşılaştırılacağı olması gereken durumla ilgili kriterler işletmeden işletmeye; hatta aynı işletmede bölümden bölüme değişmektedir. Dolayısıyla bu denetimde denetçi, mevcut başarıyı ölçen teknikleri kullanamaz. Denetçi mevcut başarının artırılması yönünde öneri ve tavsiyelerde bulunarak, yönetime yol gösterir (Güredin, 2008: 17-19).

Denetçiler tarafından yapılan denetimler genel amaçlı olarak yapılır ve denetim sonuçları tüm grupların bilgisine sunulur (Çalgan ve diğerleri, 2008: 36). Ancak, belirli bir karar alıcı için, belirli bir konuda denetim yapılması da mümkündür. Bu denetim özel amaçla yapılan denetim olarak adlandırılır. Bu denetimde verilerin karşılaştırılacağı ölçütler denetimin konusuna göre değişkenlik göstermektedir (Çömlekçi ve diğerleri, 2009: 8).

Yapılış nedenine göre denetim türleri yasal denetim ve isteğe bağlı denetim (bağımsız denetim) olarak ikiye ayrılır.

Yapılması yasal zorunluluk olan denetimlere yasal denetim denir. Bu denetimin ne zaman, nasıl, kimler tarafından yapılacağı kanun, tüzük ve genelgelerle belirlenir (Aksoy, 2006: 67). Ülkemizde yasal denetim uygulamasına örnek olarak, Maliye Bakanlığı, SPK, Sayıştay gibi kuruluşların kanun, tüzük ve genelgelere uygunluk denetimleri verilebilir.

Çıkar gruplarının işletmenin gerçek durumlarını öğrenebilmek amacıyla yaptıkları denetim isteğe bağlı denetim olarak adlandırılır. Bu denetimde, denetimin sınırlarını çıkar grupları belirler (Türedi, 2007: 28).

Uygulama zamanına göre denetim türleri devamlı denetim, ara denetim ve son denetim (yıl sonu denetimi) olarak üçe ayrılır.

Yıl boyunca sürekli olarak çalışmaların incelendiği denetime devamlı denetim denir. Devamlı denetim her yıl yapılır ve gerekli tüm bağımsız denetim faaliyetlerini kapsar. Denetçi, mali yıl sona ermeden denetim çalışmalarını sürdürdüğünden yeterli kanıt toplayabilir ve bağımsız denetim standartlarının tamamını uygulayabilir (Ergin, 2007: 12).

Belli zamanlarda düzenlenmiş olan ara mali tabloların yıl sonu denetim programlarına uyumlu bir şekilde denetlenmesine ise ara denetim denir. Ara denetimde inceleme konusu olan finansal tablolar, bir takım sınırlamalar altında düzenlendiğinden güvenilirlikleri şüpheli olabilmektedir. (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 16).

Her yıl dönem sonlarında yapılan denetime son denetim denir. Asıl çalışmalar hesap dönemi kapandıktan ve finansal tablolar hazırlandıktan sonra başlar (Türedi, 2007: 28-29).

Denetçinin statüsü bakımından denetim türleri ise bağımsız dış denetim, iç denetim ve kamu denetimi olmak üzere üç grupta sınıflandırılabilir.

Denetlenen işletmeden bağımsız, kendi nam ve hesabına çalışan kuruluşlar tarafından yapılan denetim bağımsız dış denetimdir (Aksoy, 2006: 68). Bağımsız denetimde asıl amaç finansal tabloların GKGMİ'ne uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığının ve mali durum ile faaliyet sonuçlarının gerçeği yansıtıp yansıtmadığı konularında güvence veren finansal tablolar denetimidir. Ancak, işletmenin talebi üzerine uygunluk ve faaliyet denetimi de yapılabilir. (Çalgan ve diğerleri, 2008: 37).

İşletmede çalışan uzmanlar tarafından yönetim adına yapılan denetimdir. Bu denetimin sonuçları yönetim kuruluna veya üst kurullara rapor edilir (Çömlekçi ve diğerleri, 2009: 8-9). İşletme yönetimine hizmet eden iç denetimin amacı, yöneticilerin görev ve sorumluluklarını etkin bir biçimde yerine getirmelerine yardımcı olmaktır (Gürbüz, 1995: 51).

Kuruluşların faaliyetlerinin yasalara, mevzuata, tüzüklere, devletin ekonomi politikasına ve kamu yararına uygunluk derecesinin denetlendiği denetim türüdür. Kamu denetim kuruluşları hem iç hem de dış denetim faaliyeti yaparlar. Örneğin, bir bakanlığın kendi bünyesine bağlı kuruluşlarda yapmış olduğu inceleme ve araştırmalar iç denetim, kendi bünyesi dışındaki kuruluşlarda gerçekleştirdiği denetim ise dış denetim olarak değerlendirilebilir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 17-18).

1.1.5. Denetçi

Bu bölümde denetçinin tanımı ve özellikleri açıklanarak, denetçi türlerine değinilecektir.

1.1.5.1. Denetçinin Tanımı ve Özellikleri

Sözlük anlamı denetlemeyle görevli kimse, murakıp, kontrolör olan denetçi; bir denetim işinde nihai sorumluluğu taşıyan mesleki yeterliliğe sahip uzman kişi olarak tanımlanabilir (TDK, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>; TÜDESK, 2004: 11).

Denetçi, denetimin en önemli unsurudur. Çünkü denetçi; mesleki bilgi, yetkinlik ve deneyimiyle denetimi gerçekleştiren kişidir (Erdoğan, 2006: 6). Dolayısıyla bir denetçi aşağıda sıralanan özelliklere sahip olmalıdır (Türedi, 2007: 30-32):

- Denetim çalışmalarının gereği gibi yürütülebilmesi için denetçi bağımsız olmalıdır.
- Gittikçe karmaşık bir durum alan denetim çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için denetçi mesleki bilgi ve deneyime sahip olmalıdır.
- Denetim çalışmalarından yararlanan çıkar gruplarının denetçiye güven duymaları açısından denetçi yüksek ahlaki niteliklere sahip olmalıdır.
- Denetim çalışmasının her aşamasında denetçi, gerekli özen ve dikkati göstermelidir.

1.1.5.2. Denetçi Türleri

Çok farklı denetçi çeşitleri olmakla birlikte, genel anlamda denetçiler; bağımsız denetçiler, iç denetçiler ve kamu denetçileri olmak üzere üç grupta toplanabilir. Denetçi türleri ayrı ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

1.1.5.2.1. Bağımsız Denetçiler

Bağımsız denetçiler, genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun olarak işletmenin finansal tabloları hakkında araştırma yaparak kanıt toplayan ve görüş bildiren kişilerdir (Uzay, 1999: 42). Bağımsız denetçiler, denetim hizmeti veren serbest meslek faaliyeti sürdürürler (Aksoy, 2006: 72).

Bağımsız denetçiler, finansal tablolar hakkında bir görüş bildirmek amacıyla yeterli sayıda kanıt ve belge incelerler. Bu süreçte denetçilerin yanılma ve/veya yanıtılma

olasılıkları mevcuttur (Sertel, 2001: 9). Çünkü, bütün işlemleri kontrol etme imkanları yoktur. Ayrıca; muhasebe işlemlerinin bilgisayar ortamında yapılması hilelerin belgelendirilmesini de güçleştirmektedir (Erdoğan, 2002: 18).

Yeni Türk Ticaret Kanunu'na göre bağımsız denetçi, ortakları YMM veya SMMM unvanını taşıyan bağımsız denetleme kuruluşları olabilecektir. Ancak istisnai olarak orta ve küçük ölçekli anonim şirketler bir veya birden fazla YMM veya SMMM'yi bağımsız denetçi olarak seçebileceklerdir (Deloitte, http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/2011/Yeni_T%C3%BCrk_Ticaret_KanuKa_ve_Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z_Denetim.pdf).

Son yıllarda işletme çalışanlarınca, üst düzey yöneticilerce ya da farklı alanlarda yapılan hileler sorun haline gelmeye başlamıştır. Bu sorun adli muhasebecilik mesleği kapsamında bulunan uzmanların yetişmesini sağlamıştır. Adli muhasebecilik mesleği uygulama kapsamında olan hile denetçileri, kimler tarafından ne şekilde hile yapılabileceği ile ilgili bilgi sahibi uzman kişiler olarak bu soruna yönelik denetim çalışması yaparlar. Normal denetçilerle aralarındaki fark ise belgelerin sahte ya da hileli olup olmadıklarını da araştırmalarıdır (Pazarçeviren, 2005: 5-18). Bu denetçilerin, işletmeyle herhangi bir bağlantı bulunmadığından bağımsız denetçi grubuna girdikleri söylenebilir.

1.1.5.2.2. İç Denetçiler

İç denetçiler; kuruluşun faaliyetlerine değer katmak ve faaliyetleri geliştirmek için, kaynakların etkin, verimli ve ekonomik kullanılıp kullanılmadığını değerlendirmek amacıyla, iç denetim ve etik standartlara uygun denetim faaliyetini sürdüren kişilerdir (BÜMKO, 2006a: 7). İç denetçiler işletmelerde, İç Denetim Bölümü'nde kurmay personel olarak hizmet verirler (Güredin, 2008: 20).

İç denetçiler örgüt içinde üst yönetim tarafından denetim yapmak üzere görevlendirilmiş kişilerdir (Gürbüz, 1995: 51). İç denetçilerin hazırlamış oldukları raporlarda, örgütte bulunan aksaklıklar ve bunların giderilmesine dair öneriler bulunur. Bu raporlar işletmenin yöneticileri ve yönetim kurulu tarafından kullanılır. Ayrıca iç denetçilerin raporlarında, iç kontrol sistemi ile ilgili verdiği bilgiler bağımsız denetçilerin çalışmalarında yol gösterici nitelik taşır (Güredin, 2008: 21).

1.1.5.2.3. Kamu Denetçileri

Kamu denetçileri kamu kurumlarına bağlı olarak çalışan denetçilerdir. Kamu denetçileri kamu kurumları ve özel kurumların yasalara, yönetmeliklere, devletin ekonomi politikalarına ve kamu yararına bağlılık derecelerini denetler (Çalgan ve diğerleri, 2008: 38).

1.1.6. Denetim Standartları

Denetçiler denetim sürecinde denetim standartlarına göre hareket ederler. Denetim standartları kaliteli bir denetim ölçüsü oluşturarak denetim amacına ulaşılmasını kolaylaştırır (AICPA, 2001, <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00150.pdf>).

American Institute of Certified Public Accountants (Amerikan Muhasebeciler Birliği) üyeleri tarafından kabul edilen on standart üç ana grupta toplanmıştır: Genel standartlar, çalışma alanı standartları ve raporlama standartları (AICPA, 2001, <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00150.pdf>).

1.1.6.1. Genel (Kişisel) Standartlar

Genel standartlar, denetçilerin kişisel nitelikleriyle ilgili olmak üzere üç standarttan oluşur. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:

- Mesleki eğitim, deneyim ve yeterlilik standardı: Denetim yeterli mesleki bilgi, eğitim ve deneyime sahip kişiler tarafından gerçekleştirilmelidir.
- Bağımsızlık standardı: Denetçiler, denetimle ilgili her alanda bağımsız davranmalıdırlar.
- Mesleki özen ve dikkat standardı: Denetçi denetimin başlangıcından raporlama süresinin sonuna kadar özenli ve dikkatli olmalıdır.

1.1.6.2. Çalışma Alanı Standartları

Denetim çalışmalarıyla ilgili olarak denetçiye yol gösteren çalışma alanı standartları aşağıda sıralanmıştır:

- Planlama ve gözetim standardı: Denetçi denetim esnasında hangi işin, ne zaman, kimler tarafından yapılacağıyla ilgili plan hazırlamalı ve yardımcılarını uygulama esnasında gözetim altında tutmalıdır.
- İç kontrol sisteminin incelenmesi standardı: Denetçi uygulayacağı denetim tekniklerini nitelik ve kapsam yönünden belirleyebilmek için işletmenin iç kontrol yapısının güvenilirliğini araştırmalıdır.
- Denetim kanıtları toplama standardı: İncelenen işletmenin finansal tabloları hakkında bir görüş sahibi olabilmek için denetçi yeteri kadar denetim kanıtı toplamalıdır.

1.1.6.3. Raporlama Standartları

Denetim raporunun yapısı ve hazırlanması ile ilgili ilkeleri içeren raporlama standartları aşağıda sıralanmıştır:

- Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk standardı: Hazırlanan denetim raporunda incelenen finansal tabloların GKGMİ'ne uygun olup olmadıkları belirtilmelidir.
- Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine devamlılık standardı: İncelenen dönem ile geçmiş dönemlerde aynı muhasebe prensiplerinin uygulanıp uygulanmadığı belirtilmelidir.
- Finansal tablolarda yeterli açıklama bulunması standardı: Finansal tablolardaki açıklayıcı notlar yeterli değilse denetçi bunu raporda belirtmelidir.
- Denetçinin görüşünün belirtilmesi standardı: Denetçi raporunda, incelediği finansal tablolara ilgili, genel bir görüş ortaya koymalıdır. Denetçi, eğer, görüş bildirmekten kaçınıyorsa bunun nedenlerini raporunda belirtmelidir.

1.2. İç Denetim

1.2.1. İç Denetim Kavramı

Değişen dünya, artan rekabet ve global ekonomik şartlar klasik denetim yaklaşımının sorgulanması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Klasik denetim yaklaşımı mali nitelikteki olaylara yönelik olarak işlem ve hata odaklıdır (Albayrak, 2010: 224). 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun öne çıkardığı iç denetim ise, klasik denetim ve teftiş anlayışından farklıdır (Çolak, 2009: 30). Kanunun 63. maddesinde iç denetimin tanımına yer verilmiştir (5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu İç Denetimle İlgili Maddeleri, 2007, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/5018_sayili_kanun).

İç denetim, kurumun faaliyetlerine değer katmak ve faaliyetleri geliştirmek için kaynakların ekonomik, etkin ve verimli yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve bu konularda rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir (BÜMKO, 2006b: 3).

Uluslararası İç Denetim Enstitüsü'nün iç denetim tanımı ise şu şekildedir (The IIA, 2004, <http://www.theiia.org/theiia/about-the-profession/internal-audit-faqs/?i=1077>):

İç denetim, bir kuruluşun faaliyetlerine değer katmak ve bunları geliştirmek amacıyla tasarlanmış bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim; risk yönetimi kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini, sistematik ve disiplinli bir yaklaşımla değerlendirip geliştirerek kurumun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olur.

Tanımda geçen nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyeti, kurumda bulunan risk yönetimi, iç kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinlik ve verimliliğini değerlendirerek makul güvence verebilmeyi, kurumun amaçlarına ulaşabilmesi açısından bu süreçleri geliştirmeye yönelik sistemli ve disiplinli yaklaşımlar geliştirebilmeyi ifade eder (The IIA, 2004, <http://www.theiia.org/theiia/about-the-profession/internal-audit-faqs/?i=1077>).

1.2.2. İç Denetimin Tarihsel Gelişimi

İç denetimin tarihsel olarak çok eskilere dayandığından söz edilmekle beraber; Avrupa ülkelerinde iç denetim faaliyetleri 1900'lü yıllarda ele alınmaya başlamıştır. 1929 yılı Ekonomik Buhran döneminde ortaya çıkan hile ve yolsuzluk olayları sonucunda, ABD'de yönetim ve denetim sistemleri gözden geçirilmiş ve yeni bir sistem tasarlanmıştır. 1933-1934 yıllarında yapılan yasal düzenlemelerle dış denetimin yanında örgüt içinde sürekli denetim hizmeti veren, muhasebe işlemleri ve finansal tabloların güvenilirliğini değerlendiren bir kontrol sistemi olarak iç denetim sistemi kurulmuştur (Gürdal ve Çıplak, 2010: 94). 1940'lı yıllarda ise iç denetim işletme örgütlerinde bir fonksiyon olarak görünmeye başlamıştır. Bu yıllardan sonra iş yaşamının gelişmesi ve profesyonellere yetki devri sonucunda iç denetim hızlı bir ilerleme yoluna girmiştir. Özellikle 1941 yılında ABD'de kurulan İç Denetim Enstitüsü (IIA-Institute of Internal Auditors) ile iç denetim kurumsal bir kimlik kazanmıştır (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 30-31).

Türkiye'de ise 1995 yılında dernek statüsünde kurulmuş olan Türkiye İç Denetim Enstitüsü, mesleğin örgütlenmesi ve meslek mensuplarının eğitim ve iletişimini sağlamaktadır (Yılcı, 2006: 8).

Geçmişte işletme içi finansal usullere uygunluk denetimi yapan iç denetimden, günümüzde çok daha geniş bir faaliyet grubu üzerinde etkin olması beklenmektedir. Özellikle risk yönetimi, kurumsallık ve kontrol gibi konularda iç denetçilerin rol alması beklenmektedir (Yılcı, 2006: 10). Bu açıdan bakıldığında iç denetimin çalışma alanı genişlemiştir.

Bu bağlamda iç denetçilerden beklentiler de artacaktır. İç denetçilerden; geçmişini analiz ederek geleceğe yansımalarını öngörebilmeleri, sorunlarla birlikte potansiyel fırsatları da gösterebilmeleri, sürece odaklı değerlendirme yapabilmeleri, gelişen teknolojiyi etkin kullanabilmeleri, kurum içi danışmanlık görevini yerine getirebilmeleri ve risk odaklı bakış açısına sahip olmaları beklenmektedir (Ay ve diğerleri, 2002: 26).

1.2.3. İç Denetimin Amaçları ve Önemi

İç denetim, işletme varlıklarının etkin bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını, her türlü zarara karşı korunup korunmadığını, işletme faaliyetlerinin işletme içi politikalara uygun bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini araştırarak işletmedeki kontrolleri ölçmeyi ve değerlemeyi hedef alır (Dağlı, 2000: 272). Böylece işletme çalışanlarının sorumluluklarını yerine getirmelerinde onlara yardımcı olur (Uzay, 1999: 36).

İç denetim biriminin temel görevi, kurumun muhasebe ve iç kontrol süreçleri ile finansal durum ve faaliyet sonuçlarını incelemek ve önerilerde bulunmaktır (Uzun ve diğerleri, 2010: 127). İç denetim, iç kontrol sisteminin etkinliğinin inceleyerek yaptığı değerlendirmeler sonucunda işletme yönetiminin faaliyetlerini kolaylaştırır. Bütün yöneticiler için faaliyetler incelenerek analiz edilir (Akgül, 2002: 20). Belirlenen riskler üzerine yapılan etkinlik ve yeterlilik analizleri değerlendirilerek, uygun yorum ve tavsiyelerle birlikte yönetime raporlanır (Elitaş, 2004: 220). Böylece iç denetim, yöneticilerin sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olur (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 33).

İç denetimin işletmeler için sağlayacağı faydalar şu şekilde sıralanabilir: Yönetimsel hesap verebilirliğin yerleşmesinde katkı sağlar, risk yönetiminin bir parçası olarak önleyici nitelik taşır, kurumsal yönetimin kalitesini geliştirir, kurumsal değeri yükseltir ve pay ve menfaat sahipleri için güvence sağlar (Selimoğlu, 2010: 62).

Hata ve hileleri ortaya çıkaran denetim anlayışından önleyici denetime doğru gelişen iç denetim proaktif bir süreç izlemektedir. Büyük ve telafisi güç sorunlar çıkmadan önce planlama ve uygulama aşamasında tedbirlerin alınmasını öngörmektedir (Çavuşoğlu (Çapkın) ve Duru, 2007: 17-18). İç denetim; risk yönetimi, kontrol ve kurumsallıkla ilgili süreçlerin etkinliğini değerlendirip geliştirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olması bakımından önem arz etmektedir. (Uzun ve diğerleri, 2010: 128). Ayrıca iç denetim; yönetim ve denetim komitesi için değerli bir kaynak olması açısından da önem arz etmektedir. Çünkü; nesnel, denetleme becerilerine ve işletme hakkında derin bilgiye sahiptir (Fraser & Lindsay, 2004, www.theiia.org/iia/download.cfm?file=2927).

1.2.4. İç Denetimin Bileşenleri

İç denetim, kurumda bulunan risk yönetimi, iç kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinlik ve verimliliğini değerlendirerek, bu süreçlerin gelişimine katkıda bulunur (Aksoy, 2006: 207). Buradan hareketle; kontrol, yönetim ve risk yönetimi süreçlerinin değerlendirilmesi iç denetimin unsurlarını oluşturur (BÜMKO, 2006b: 6-7).

1.2.4.1. Kontrol Süreçlerini Değerlendirmek

İç kontrol sistemi, üst yönetim tarafından amaçlara ulaşmak için alınan kararların uygulanmasında kullanılan temel ilkeler, yöntemler ve önlemlerden oluşur (Uzun ve diğerleri, 2010: 143). Yönetimin amaçlarına ulaşmasına yardımcı olacak uygun bir iç kontrol yapısının oluşturulması gerekir. Bu yapının oluşturulmasında etkin bir rol oynayan iç denetim birimi, sürdürülebilirliğin sağlanması açısından, bu yapıyla ilgili sürekli değerlendirmeler yapıp önerilerde bulunur (BÜMKO, 2006b: 6). Dolayısıyla kontrol süreçlerinin değerlendirilmesi, iç denetimin güvence sağlama ve danışmanlık hizmetinin gereğidir.

1.2.4.2. Yönetim Süreçlerini Değerlendirmek

İdarenin hesap verme sorumluluğunu güçlendirmek amacıyla, kurumsal yapı ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendiren iç denetim, bu konularda idareye önerilerde bulunur (BÜMKO, 2006b: 6). Süreçlerin iyileştirilmesi, insan kaynağının gelişimi, kurumsal performans ve verimlilik yönetimi, iç iletişim, iyi uygulamaların paylaşılması, katma değer yaratılması gibi yönetim süreçlerinde iç denetimin payı büyüktür. Dolayısıyla yönetim süreçleri ile ilgili bağımsız ve tarafsız güvence sağlama ve danışmanlık faaliyeti sağlayan iç denetim, yönetsel hesap verebilirliğin yerleşmesine katkıda bulunur (Uzun, t.y., <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/İŞLETMELERDE%20İÇ%20DENETİM%20FAALİYETİNİN%20ROLÜ%20VE%20KATMA%20DEĞERİ.pdf>).

1.2.4.3. Risk Yönetim Süreçlerini Değerlendirmek

İşletmeler, faaliyette buldukları her alanda işletme içinden ve işletme dışından kaynaklanan çok çeşitli risklerle karşı karşıyadır. Amaçlarına ulaşmak isteyen her işletme karşı karşıya kaldığı tüm riskleri bilmeli ve doğru bir şekilde yönetmelidir (Uzun ve diğerleri, 2010: 145). Dolayısıyla iç denetim, yönetimin hedeflerine ulaşmasını engelleyebilecek riskler belirleyerek analiz eder. Bu analiz sonucunda alınması gereken önlemler tespit edilerek; uygulama ve izleme kapasitesi değerlendirilir ve önerilerde bulunulur (BÜMKO, 2006b: 7).

1.2.5. İç Denetim Uygulamaları

İç denetim, geniş bir faaliyet alanını kapsar. Genel olarak beşe ayrılır. İç denetim, bu türlerden bir ya da bir kaçını kapsayacak şekilde risk odaklı olarak yapılır (BÜMKO, 2006a: 6).

1.2.5.1. Uygunluk Denetimi

Finansal işlem ve diğer faaliyetlerin, ilgili otoritelerce konulmuş kanun, mevzuat, yöntem ve kurallara uygunluğunun incelenmesi uygunluk denetimidir (BÜMKO, 2006a: 6). Gerçekleştirilen işlemlerin hukuka uygun yapılıp yapılmadığı araştırılır (Selimoğlu, 2010: 63).

1.2.5.2. Performans Denetimi

Kurumun bütün kademelerinde gerçekleştirilen faaliyet ve işlemlerinde kullanılan varlıkların ekonomiklik, etkinlik ve verimliliklerinin değerlendirilmesidir (BÜMKO, 2006a: 6).

1.2.5.3. Mali Denetim

Gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerle ilişkin hesap ve işlemlerin tam ve doğru yapılmasının sağlanması, finansal sistem ve tabloların güvenilirliğini incelenmesidir. Kuruluşların finansal karar ve işlemleri bütçeye göre değerlendirilir (Bayar, 2008: 3).

1.2.5.4. Bilgi Teknolojisi Denetimi

Denetlenen birimin elektronik bilgi sistemlerinin sürekliliğinin ve güvenilirliğinin değerlendirilmesidir (BÜMKO, 2006a: 6). Denetlenen bilgi sistemindeki verilerin yeterliliği ve doğruluğunun araştırılmasında da bu denetim türü kullanılır (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 36).

1.2.5.5. Sistem Denetimi

Denetlenen kurumun faaliyet ve iç kontrol sisteminin analiz edilerek, kalite uygunluğunun araştırılması, amaçlara ulaşmaya yönelik kullanılan kaynakların ve uygulanan yöntemlerin yeterliliğinin ölçülmesi suretiyle değerlendirilmesidir (BÜMKO, 2006a: 6).

1.2.6. İç Denetim Standartları

İç denetim faaliyeti, birbirinden farklı amaç ve yapıları olan kurumlarda gerçekleşmektedir. İç denetçilerin sorumluluklarını yerine getirebilmeleri ve elde ettikleri bulguları nesnel bir şekilde değerlendirmeleri açısından uluslararası standartlara uyum büyük önem taşır. Uluslararası iç denetim standartları, iç denetçinin sunduğu hizmete güvence oluşturmak ve iç denetçinin bağımsızlığını sağlamaya yönelik olarak oluşturulmuştur.

Söz konusu standartların amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- İç denetim uygulamalarında olması gereken temel ilkeleri tanımlamak.
- İç denetimin geniş bir katma değer sağlaması ve bunu geliştirmesi için bir çerçeve oluşturmak.
- İç denetim performansının değerlendirilmesi için bir temel kurmak.
- Örgütsel süreç ve faaliyetlerin gelişmesini teşvik etmek.

İç denetim standartları nitelik ve başarımlar (performans) standartları olarak ikiye ayrılır. (The IIA, 2010: <http://www.theiia.org/guidance/standards-and-guidance/ippf/standards/full-standards/>).

1.2.6.1. Nitelik Standartları

Nitelik standartları iç denetimi yürüten birey ve örgüt niteliklerini gösterir. Bu standartlar şunlardır:

- Amaç, Yetki ve Sorumluluk: İç denetim eyleminin amaç, yetki ve sorumluluğu formal olarak standartlara uyumlu bir şekilde belirlenir ve kurul tarafından onaylanır.
- Bağımsızlık ve Tarafsızlık: İç denetim faaliyetini gerçekleştiren denetçiler bağımsız ve tarafsız davranmalıdırlar.
- Yeterlilik, Mesleki Dikkat ve Özen: İç denetçi mesleki yeterliliğe sahip, çalışmalarında dikkatli özenli olmalıdır. Ayrıca bilgi, beceri ve diğer niteliklerini sürekli arttırmalıdır.
- Kalite Güvence ve Geliştirme Programları: İç denetim birimi yöneticisi iç denetim standartları ve etik kurallara uygun, iç denetim faaliyetinin örgüte katma değer sağlayan bir eylem olduğunu gösteren bir kalite güvence ve geliştirme programı hazırlamalı ve yürütmelidir.

1.2.6.2. Başarım (Performans) Standartları

Başarım (performans) standartları iç denetimin doğasını tanımlar ve bu hizmetin başarı ölçümü için kalite kriterleri sunar. Bu standartlar şunlardır:

- İç Denetim Aktivitesinin Yönetimi: İç denetim yöneticisi örgüt amaçlarıyla tutarlı olarak, örgüte katma değer sağlamak için iç denetim faaliyetini etkin bir şekilde yönetmelidir.
- İşin Niteliği: İç denetim faaliyeti risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerini geliştirmek amacıyla değerlendirir ve bu süreçlere katkıda bulunur.
- Görevlerin Planlanması: İç denetçiler her bir görevleri için, görev amaç, kapsam, zaman ve kaynak planını içeren görev planları geliştirmelidirler.

- Sonuçların İletimi: İç denetçiler görevin amaç, kapsam ve neticelerini içeren; doğru, tarafsız, açık, tam ve zamanlı olan sonuçları birim başkanına iletmelidirler.
- Gelişmelerin İzlenmesi: İç denetim başkanı yönetime ilettiği sonuçların durumunu sistemli bir şekilde izlemelidir.
- Yönetimin Kabul Ettiği Riskler: Eğer üst yönetim organizasyon için kabul edilemez seviyede bir riski kabullenirse, iç denetim başkanı ve yönetim bunu kurula iletmelidir.

1.2.7. İç Denetim Mesleği

1.2.7.1. Organizasyon İçindeki Yeri

Uluslararası İç Denetim Standartları, iç denetim faaliyetinin başında yönetici olan bir birim tarafından yürütülmesini öngörmektedir. Dolayısıyla iç denetim kurum içi bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. İç denetim üst yöneticiye bağlı iç denetim birimi adı altında, iç denetim yöneticisi / başkanı olarak isimlendirilen bir yönetici idaresinde yapılandırılmalıdır. Örneğin, Avrupa ülkelerindeki kurumların teşkilat şemalarında iç denetim faaliyeti “Internal Audit Unit” (İç Denetim Birimi) ve faaliyetin idarecileri ise “Internal Audit Manager / Administrator” (İç Denetim Yöneticisi) ya da “Head of Internal Audit” (İç Denetim Başkanı) olarak gösterilmektedir (Uysal, 2010: 89-90).

Ülkemizde ise 2005 yılında 5436 sayılı kanun ile 5018 sayılı kanunun 63. maddesinde yapılan değişiklikle kamu idarelerinde doğrudan üst yöneticiye bağlı iç denetim birim başkanlıklarının kurulabilmesi hükme bağlanmıştır (5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu İç Denetimle İlgili Maddeleri, 2007, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/5018_sayili_kanun).

1.2.7.2. İç Denetim Etik Kuralları

Denetim mesleğini diğer mesleklerden ayıran özellik; denetçilerin yaptıkları işlere güven duyulması ve bu güvenin mesleğe kazandırdığı saygınlık ve itibardır. Bu güven ve saygınlığın korunabilmesi için meslek mensuplarının dikkat etmesi gereken bazı davranış

ilkeleri ve kuralları vardır. Etik kurallar olarak adlandırılan bu kurallara sıkı sıkıya bağlılık güven ve saygınlığın korunmasının temelini oluşturur. Bu temel denetimin kalitesini artırır. (Arslan, 2010: 7).

Başarılı bir yönetim, iyi işleyen bir denetim sistemiyle sağlanabilir. İyi işleyen bir denetim sistemi ancak uygun insan kaynağı ile mümkündür. Dolayısıyla denetçilerin bazı ahlaki niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle, meslekler için uluslararası kuruluşlar ve meslek örgütleri tarafından etik ilkeler geliştirilmiştir. İç denetçiler için geliştirilen bu ilkelerle bütün ülke denetçilerinin ortak mesleki etik değerlere sahip olması hedeflenmektedir (Koçberber, 2008: 65-66).

İç denetçiler için, Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü tarafından düzenlenen etik kuralların amacı, iç denetim mesleği için bir etik kültür oluşturmaktır. Bu kurallar; iç denetim mesleği uygulamalarıyla ilgili olan prensipler ve iç denetçiden beklenen davranış normlarını tanımlayan davranış kuralları hususlarını içerir (The IIA, 2009b, <http://www.theiia.org/guidance/standards-and-guidance/ippf/code-of-ethics/introduction/>).

Etik prensipler şu şekilde sıralanabilir (The IIA, 2009a, <http://www.theiia.org/guidance/standards-and-guidance/ippf/code-of-ethics/english/>):

- Dürüstlük: İç denetçinin dürüstlüğü, yaptıkları değerlendirmelere güven duyulmasını sağlar.
- Nesnellik: İç denetçiler inceleme konularıyla ilgili bilgi toplarken, bunları değerlendirirken ve raporlarken kendi ya da başkalarının menfaatlerinden etkilenmezler.
- Gizlilik: İç denetçiler, hukuki, mesleki bir mecburiyet ve yetkileri olmadıkça elde ettikleri bilgiyi ifşa edemezler.
- Yetkinlik: İç denetçiler, iç denetim faaliyetinin gerektirdiği bilgi, beceri ve deneyimi uygularlar.

Bu prensipler içerisinde belirlenen davranış kuralları da şu şekilde sıralanabilir (The IIA, 2009a, <http://www.theiia.org/guidance/standards-and-guidance/ippf/code-of-ethics/english/>):

- İç denetçiler işlerini dürüst, gayretli ve sorumluluk bilinci içinde yapmalıdırlar.
- İç denetçiler yasaları gözlemlemeli ve uzmanlığının ve yasaların gerektirdiği şekilde ifşa etmelidirler.
- İç denetçiler bilerek yasa dışı bir işin parçası olmamalı veya iç denetim mesleği ya da bağlı oldukları kurumlar için yüz kızartıcı davranışlar içinde bulunmamalıdırlar.
- İç denetçiler yasalara saygılı olmalı ve kurumun etik hedeflerine ve kurallarına katkıda bulunmalıdırlar.
- İç denetçiler objektif görüşlerine gölge düşürecek ya da gölge düşürüleceği öngörülen davranışların bir parçası olmamalıdırlar. Bu durum kurumun faaliyet alanına ters düşebilecek davranış ve ilişkileri içerir.
- İç denetçiler kararlarını etkileyecek veya etkileyeceği tahmin edilen herhangi bir şey kabul etmemelidirler.
- İç denetçiler işlerin sonuçlarını raporlarken belgelere dayalı olarak gerçekleri ortaya koyarlar. Eğer bu gerçekler ortaya konmazsa faaliyet raporları çarpıtılabilir.
- İç denetçiler görevleri sırasında elde ettikleri bilgileri kullanırken sağduyulu olmalıdırlar.
- İç denetçiler bilgileri kişisel çıkarları için ya da kurumun menfaatine zarar verecek herhangi bir durumda kullanmamalıdırlar.
- İç denetçiler ihtiyaç duyacakları bilgi, yetenek ve deneyimi geliştirmek için gayret göstermelidirler.
- İç denetçiler faaliyetlerini “İç Denetim Uygulama Standartlarına” uygun bir şekilde gerçekleştirirler.
- İç denetçiler sürekli olarak kendilerini geliştirmeli ve faaliyetlerinin kalite ve işlevselliğini artırmalıdırlar.

1.2.8. Teftiş Kavramı

1.2.8.1. Tanımı

İnceleme, tetkik etme, gözden geçirme anlamlarında kullanılan teftiş kavramı; aynı zamanda makam ve kanunlardan kaynaklanan yaptırım gücü ve otoriteyi de ifade etmektedir. Dolayısıyla sosyolojik açıdan teftiş kavramının içinde bir korku da gizlidir. Muhasebe denetimi anlamında teftiş ise, kayıt, belge ve defterlerin incelenmesi şeklinde gerçekleşir (Türedi, 2007: 23).

Teftiş; tüm varlık, hesap, kayıt belge ve diğer unsurların yerinde incelenmesi, gerektiğinde soruşturma yapılması, ifade alınması, savunma istenmesi, belge ve bilgilere el konulması, sorumlu personelin inceleme sonuçlanıncaya kadar işten uzaklaştırılmasının önerilmesi gibi eylemleri kapsar (Babuşcu, 2007: 324).

1.2.8.2. İç Denetimle Karşılaştırması

İç denetim, teftiş ve soruşturma gibi geleneksel denetim anlayışından farklı bir uygulamadır. Faaliyet alanı, sağlayacağı faydalar ve yetki kullanımını açışından mevcut denetim sisteminden farklılık arz eder (Çavuşoğlu (Çapkın) ve Duru, 2007: 19). Tablo 2 iç denetim ile teftiş arasındaki farklılıkları göstermektedir.

Tablo 2: İç Denetim Teftiş Karşılaştırması

İç Denetim	Teftiş
Risk bazlıdır.	Risk değerlemesi yapmaz.
Denetimin kaynak maliyetini dikkate alır.	Kendi maliyetini sorgulamaz.
Denetçinin performansını ölçer.	Performans değerlendirme kıstası zayıftır.
Denetim planlamasında çalışanların görüş ve önerilerini alır.	Üst yönetimin önerileri doğrultusunda planlama yapılır.
Mesleki yeterliliğin gereği sürekli eğitim ve gelişim gereklidir.	Düzensiz meslek içi eğitim vardır.
Sistematiik ve süreklidir.	Sistematiik değildir, kesintilidir.
İdareye güven sağlayıcıdır.	İdarenin yanlışıını arar.
İdareye danışmandır.	Öneride bulunur.
Sistem ve süreç odaklıdır.	Birey ve olay odaklıdır.
Yönetimin bağı bir parçasıdır.	Yönetime bağılılık anlayışı zayıftır.
İdareyi geliştirme amaçlıdır.	Mevzuata uygunluk amaçlıdır.
İyi uygulama örnekleri arar.	Hata arar.
En üst yöneticiye bağılıdır.	Bakan dahil farklı otoritelere bağılıdır.
Denetimin tüm çeşitlerini kapsar.	Genellikle uygunluk denetimi ile sınırlıdır.
Denetim asli görevdir.	Soruşturma asli görevidir.
Gelecek odaklıdır.	Geçmiş odaklıdır.
Yazılı kuralları vardır.	Geleneklere bağılıdır.
Çalışma ve raporlama anlayışı standarttır.	Genel kabul gören standartları azdır.
Rehberleri ve çalışma formları standarttır.	Rehber ve formlar eksik ve güncel değildir.
Kamuda İDKK tarafından koordine edilir.	Kendi aralarında koordine yoktur.

Kaynak: Çavuşoğlu (Çapkın) ve Duru, 2007: 19

Tablo 2'ye bakıldığında iç denetimin risk odaklı olduğu buna karşılık teftişin risk değerlemesi yapmadığı görölmektedir. İç denetim kaynak maliyetlerini dikkate alırken, teftiş kendi maliyetini sorgulamaz. İç denetim denetçinin performansını ölçerken, teftişte performans değerlendirme kıstası zayıftır. İç denetim planlama aşamasında çalışanların görüş ve önerilerinden beslenirken, teftiş üst yönetimin direktifleri doğrultusunda planlama yapar. İç denetim için sürekli eğitim ve gelişim önemliyken, teftişte düzensiz meslek içi eğitimler yapılır. İç denetim sistematiik ve süreklidir; fakat teftiş sistematiik değildir, kesintilidir. İç denetim idareye güvence sağlar ve danışmanlık yapar, teftiş idarenin yanlışıını arar ve idareye öneride bulunur. İç denetim sisten ve süreç odaklıdır, teftiş ise birey ve olay odaklıdır. İç denetim yönetimin bağı bir parçasıdır, teftişin yönetime bağılılık

anlayışı zayıftır. İç denetim idareyi geliştirme amacı güder, iyi uygulama örnekleri arar; fakat teftiş mevzuata uygunluk amacı güder, hata arar. İç denetim birimi en üst yöneticiye bağlıdır, teftiş farklı otoritelere bağlı olabilmektedir. İç denetim denetimin tüm çeşitlerini kapsar, denetim asli görevidir, teftiş ise genellikle uygunluk denetimi ile sınırlıdır, soruşturma asli görevidir. İç denetim gelecek odaklıdır, yazılı kurallara, standart çalışma ve raporlama anlayışı ile rehberler ve çalışma formlarına sahiptir. Teftiş ise geçmiş odaklıdır, geleneklere bağlıdır, genel kabul gören standartlara, standart rehber ve formlara sahip değildir. İç denetim için koordine eden bir üst kurum varken, teftiş birimlerinin kendi aralarında koordinesi söz konusu değildir.

1.3. İç Kontrol

1.3.1. Kontrol Kavramı

Batı dillerinden aynen dilimize geçmiş olan kontrol kavramı, önceleri iki belgenin karşılaştırılması anlamında kullanılırken; günümüzde, işletmelerdeki temel yönetim faaliyetlerinden biri olmuştur. Yönetim faaliyeti olarak kontrol, sonuçların planlanan amaçlara uygunluğunu ölçme ve düzeltici önlemler alma anlamlarında kullanılmaktadır (Türedi, 2007: 23).

Kontrol ve denetim kavramları, olması gerekenle fiili durumu karşılaştırmaları açısından benzerlik göstermektedirler. Bu iki kavram arasındaki farklılıkları şu şekilde sıralayabiliriz (Uzay, 1999: 6):

- Kontrol devamlı bir faaliyettir, denetim bir defa yapılır.
- Kontrol eş anlı olarak yürütülür, denetim geçmişe dönüktür.
- Kontrolde mekanik araçları kullanılabilirken, denetim insan tarafından gerçekleştirilir.
- Kontrolde bağımsız olmak gerekmezken, denetimde bağımsızlık şarttır.

1.3.2. İç Kontrol Kavramı

İç kontrol, bir kuruluşun amaçlarına, belirlenmiş politika ve mevzuatına uygun olarak, hesap ve kayıtlarının bütünlüğü ve güvenilirliği ile veri tabanındaki bilgilere zamanında erişilebilmesini sağlamak amacıyla, yönetim ve kurumdaki bütün personel tarafından yürütülen faaliyetler bütünüdür (Aksoy, 2007: 106).

İç kontrol, organizasyonun amaç ve hedeflerine ulaşmak için gereken bütün plan, politika, prosedür ve uygulamaları kapsar (Koçak ve Kavakoğlu, 2010: 129). İdarenin tüm çalışanlarının yer aldığı dinamik bir süreçtir. Kontrol faaliyetlerini, organizasyon yapısını, görev, yetki ve sorumlulukları, karar alma süreçlerini içerir. İç kontrol sistemi; üst yönetici liderliğinde, bütün yönetici ve idare çalışanlarının katkılarıyla yürütülür (BÜMKO, 2006a: 1).

1.3.3. İç Kontrol Yapısının Önemi ve Amaçları

Kurumun belirlediği hedeflere ulaşılması, kurum kaynaklarının korunması, finansal raporların güvenilirliği, belirlenen politikalara ve mevzuata uygunluğun sağlanması gibi amaçların gerçekleştirilmesi açısından etkin bir iç kontrol sistemi büyük önem taşımaktadır (Aksoy, 2007: 215). Çünkü varlıkların korunmasında, hata ve yolsuzlukların önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında ilk tespit aşamasıdır (Demirbaş, 2005: 169).

İşletmelerin büyümesi ve faaliyetlerin giderek daha da karmaşıklaşması yönetimin işletme faaliyetlerini doğrudan doğruya kontrol etmelerine imkan tanımamaktadır. Yöneticilerin zamanında ve güvenilir bilgi elde etmeleri iç kontrol sistemi ile mümkün olmaktadır (Dağlı, 2000: 265). Ancak unutulmamalıdır ki işletme amaçlarına ulaşmada kullanılan iç kontrol; kişilerden etkilenir ve makul ölçüde güven sağlar (Aksoy, 2006: 471).

Yöneticilerin yanında, iç denetçiler ve bağımsız denetçiler de doğru ve güvenilir bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. İç denetçiler, iç kontrolün etkinliğini ve yeterliliğini değerlendirirler. İç kontrolün amaçlarına ulaşmasından sorumludurlar. Bağımsız denetçiler ise, etkin bir iç kontrol sistemi ve yeterli iç denetim birimine sahip işletmelerde daha rahat görüş ifade edebilirler (Uzay, 1999: 14).

1.3.4. İç Kontrolün Bileşenleri

Etkin bir iç kontrol sisteminin bileşenleri; kontrol ortamı, risk değerlemesi, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim, gözetim olmak üzere beş unsurdan oluşmaktadır (BÜMKO, 2006b: 5-6).

1.3.4.1. Kontrol Ortamı

Kurumun yönetici ve çalışanlarının iç kontrole pozitif ve destekleyici yaklaşımları, etik değerlere ve dürüst yönetim anlayışına sahip olmaları esastır. Performans esaslı yönetim anlayışı çerçevesinde görev, yetki ve sorumlulukların uzmanlık paralelinde bilgili ve yeterli kişilere verilmesi ve personelin performansının değerlendirilmesi sağlanır. Organizasyon yapısı, görev, yetki ve sorumluluklar açık bir şekilde belirlenir (BÜMKO, 2006b: 5-6).

1.3.4.2. Risk Değerlemesi

Kurum, stratejik planında ve performans programında belirlenen amaç ve hedeflere ulaşılmasını engelleyecek iç ve dış nedenlerden kaynaklanan riskleri değerlendirir. Kontrol edilebilen ve edilemeyen riskler tanımlanır.

Risk değerlendirme sürecinde öncelikle, kurum amaçlarının açık, net ve tutarlı bir şekilde belirlenmesi gerekir. Daha sonra bu amaçların gerçekleştirilmesini engelleyebilecek risklerin tanımlanması, analiz edilmesi ve nasıl yönetilmesi gerektiği ile ilgili ölçütler belirlenmelidir. Bu ölçütlere göre yapılan değerlendirme risk değerlendirme sürecini oluşturur (Demirbaş, 2005: 169-170).

1.3.4.3. Kontrol Faaliyetleri

Kontrol faaliyetleri; kurum politikaları, prosedürleri ve teknikleri ile bütçe hazırlama ve uygulamaya yönelik gereksinimleri destekleyen mekanizmalardır (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 38). Kontrol faaliyetlerinin ilki olan politikalar, ne yapılması gerektiğinin belirlenmesi amacıyla oluşturulurken; prosedür ve teknikler politikaların yerine getirilmesi

amacı ile belirlenirler (Demirbaş, 2005: 170). Önleyici, tespit edici ve düzeltici her türlü faaliyet belirlenir ve uygulanır.

1.3.4.4. Bilgi ve İletişim

Teknolojide hızlı gelişmeler yaşandığından, kontroller de geliştirilerek kurumun ihtiyaç duyacağı her türlü bilgi uygun şekilde kaydedilir, tasnif edilir ve ilgililerin sorumluluklarını yerine getirebilecekleri bir şekilde ve sürede iletimi sağlanır (BÜMKO, 2006b: 6).

1.3.4.5. Gözetim (İzleme)

İç kontrol sistem ve faaliyetlerinin kalitesini değerlendirmek amacıyla, kontrol faaliyetlerinin önceden belirlenen politika ve prosedürlere uygun şekilde yürütülüp yürütülmediği konusunda, sürekli izlenmesi, gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi gerekir (BÜMKO, 2006b: 6). Gözetim, iç kontrol kalitesinin değerlendirilmesi, kontrollerin tasarımı ile işleyişi ve alınması gereken önlemlerin belirlenmesi aşamalarından oluşur (Demirbaş, 2005: 172).

1.3.5. İç Kontrol Türleri

Bir kurumun iç kontrol sistemi, var oluş nedenine dayalı olarak kurumda bulunan bütün birimleri ilgilendirir ve süreklilik arz eden bir süreçtir. Mali iş ve işlemlerin yanı sıra mali olmayan iş ve işlemler de iç kontrolün kapsamına girmektedir (Çolak, 2009: 30). Bu kapsamda iç kontrol iki bölüme ayrılıp incelenir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 37):

1.3.5.1. Yönetmelik Kontroller

Finansal kayıtlar ile doğrudan bir ilişkisi bulunmayan, personel eğitim programları, kalite kontrolü gibi kontrolleri kapsayan, kurum faaliyetlerinin etkinliğini, verimliliğini ve yönetim politikalarına bağlılığını ölçen ve bunları arttırmayı amaçlayan kontroller yönetmelik kontroller grubuna girer.

1.3.5.2. Muhasebe Kontrolleri

Kayıt tutma, finansal raporların hazırlanması, yetki ve onay gibi görevler ile uygun olmayan kullanım, yok olma ve değer kayıplarına karşı işletme varlıklarının korunması, varlıkların fiziki kontrolleri ve iç denetim gibi konuları kapsar.

1.3.6. İç Denetim – İç Kontrol İlişkisi

İç denetim fonksiyonunun amacı, iç kontrol sisteminin yeterlilik ve etkinliğinin değerlendirilmesi ve ulaşılan sonuçların bir rapor halinde yönetime sunulmasıdır (Elitaş, 2004: 220). Bu fonksiyonu yerine getiren iç denetçiler, iç kontrol amaçlarının başarılmasında etkin rol oynayan, kontrol ortamının önemli birer elemanıdır (Uzay, 1999: 34).

İç kontrol sisteminin bir parçası olan ve yalnızca finansal kontrol değil, iç kontrolün bütün yönlerini kapsayan iç denetim, yönetime yönelik bir hizmettir. İç kontrolle ilgili yönetime bilgi sağlar, değerlendirme yapar ve önerilerde bulunur. İç kontrol sisteminin etkinliği ve başarısı yönetimin sorumluluğundadır. İç denetçi ise sadece iç denetimin başarısından sorumludur (Çolak, 2009: 32).

İç kontrolle ilgili yönetime bilgi sağlayan iç denetimin elemanlarının anlaması gereken en önemli ve temel kavram iç kontroldür. İşletmedeki kontrol mekanizmalarını iyi özümseyen bir iç denetçi, iç kontrol sisteminin sağlıklı bir şekilde çalışmasına katkıda bulunur (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 40).

İKİNCİ BÖLÜM

2. RİSK ODAKLI İÇ DENETİM

2.1. Risk Kavramına Genel Bir Bakış

2.1.1. Risk Nedir?

Risk sözlük anlamıyla, zarara uğrama tehlikesi olarak ifade edilmektedir. (TDK, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>). İşletmeler açısından ise risk, hedeflerin gerçekleştirilmesini engelleyecek, olası her türlü olay veya engellerdir (Keskin, 2010: 39).

Riskin en önemli unsurunu boyutu oluşturmaktadır (Keskin, 2010: 39). Riskin boyutu belirlenirken; öncelikle işletme amacının ne olduğu belirlenmeli, daha sonra amacın gerçekleştirilmesini engelleyebilecek her türlü durum, tehlike ve tehditler göz önünde bulundurularak risk tarifi yapılmalıdır (Özaydın, 2010: 32).

Tehdit, tehlike ve olaylar değişebilir ya da yok edilebilirler; fakat bu durum riskin ortadan kalktığı anlamına gelmez. Çünkü işletmeler her zaman başka tehditlerle karşı karşıya gelebilirler. Riski yok etmek için, işletme amaçlarından vazgeçmiş olmak gerekir. Ters durumda tehditlerin gerçekleşmesine rağmen, risk gerçekleşmeyebilir. Bu durumda ya tehditler bir süre sonra ortadan kalkmıştır ya da tehditlere rağmen risk ortaya çıkmamıştır (Özaydın, 2010: 33-35).

2.1.2. Riskin Unsurları

İç denetimin temel sac ayaklarından birini oluşturan risk (Özaydın, 2010: 32), iki temel unsurdan oluşmaktadır: Riski oluşturacak durum, olay ya da tehdidin ortaya çıkma

olasılığı ve ortaya çıktığında yaratacağı sonuç, etki. Riskin işletme amaçlarına ne kadar zarar vereceği bu iki unsur üzerinden ölçülür (Kır, 2010: 53).

2.1.3. Risk Yönetimi

İç denetimin temel unsurlarından olan risk yönetimi (Akgül, 2002: 23), işletme amaçlarına yönelik muhtemel tehlikelerin değerlendirilmesi; akılcı, açık ve belgeli bir yöntem dahilinde asgariye indirilmesi sürecidir (Özeren, 2000: 42).

Risk yönetimi süreçleri ve kullanılan yöntemler; işletmenin yapısına, kültürüne, büyüklüğüne, yönetim şekline, hedeflerine ve faaliyet konularına göre farklılıklar gösterir. Fakat, işletmelerin tüm fonksiyonlarını kapsaması gerekir. (Keskin, 2010: 44).

Risk yönetim süreci denetim fonksiyonu tarafından değerlendirilerek kurumun, risklerini daha etkin yönetmesine yardımcı olur (Kır, 2010: 54). İç denetim raporları, mevcut risk yönetim performansını artıracak ve yeni risk yönetim politika ve uygulamaları geliştirecek bir şekilde hazırlanmalı ve analiz edilmelidir (Basel Committee on Banking Supervision, 2002: 9-10).

2.1.4. Kurumsal Risk Yönetimi

Sonuca ulaşmak için bir araç niteliğinde olan kurumsal risk yönetimi, kurumun karşılaşılabileceği potansiyel riskleri tanımlamak, bu riskleri kurumun risk alma yapısına göre yönetmek ve kurum amaçlarına ulaşılabilmesi için makul bir güvence sağlamak amacı ile oluşturulmuş, stratejilerin belirlenmesinde de kullanılan sistematik bir süreçtir (Bozkurt, 2010: 22).

Her bir kurum çalışanı, kurumsal risk yönetiminin başarılmasında rol sahibidir; ancak risklerin tanımlanması ve yönetilmesindeki temel sorumluluk yönetime aittir (Keskin, 2010: 44). Etkin bir kurumsal risk yönetiminin var olabilmesi için görev ve sorumluluklar açık bir şekilde belirlenmiş olmalıdır. Böylece, her çalışan kendi konusu ile ilgili riskleri anlayabilir ve yönetebilir (Bozkurt, 2010: 23).

Geleneksel risk yönetiminden farklı olarak kurumsal risk yönetimi, riskleri azaltmayı değil, yönetmeyi amaçlar. Çeşitli nedenlerle sürekli değişim içinde olan kurumlarda, kurumsal risk yönetim sistemi de bu değişime paralel olarak kendini yenilemek zorundadır. Aksi takdirde karşılaşılabilecek birçok yeni risk dolayısıyla kurum hedeflerinden sapmalar yaşanabilir (Bozkurt, 2010: 23).

2.1.5. Risk Yönetim Süreci

Her bir kurum için risk yönetimi süreci farklı şekilde tasarlanır ve uygulanır. Çünkü kurumların faaliyetleri birbirinden farklıdır. Bir kurumun uyguladığı risk yönetim süreci o kurumun kültürüne, yönetim tarzına ve iş hedeflerine uygun olmalıdır. Bu süreçte denetçiye düşen görev ise uygulanan yöntemin, kurum faaliyetlerinin niteliğine uygunluğunu ve tüm faaliyetleri kapsayıcılığını belirlemektir. Bunun için denetçi, yeteri kadar kanıt toplar ve seçilen yöntemin risk yönetimi sürecinin beş temel hedefine ne kadar uygun olduğu yönünde değerlemede bulunur. Risk yönetimi sürecinin beş temel hedefi şu şekilde sıralanabilir (TİDE, 2001b: 204-206):

- İş stratejileri ve faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin belirlenmesi, tanımlanması ve öncelik sırasının tespit edilmesi,
- Yönetimin, denetim komitesinin ve yönetim kurulunun, kurumun stratejik planlarının gerçekleştirilmesi amacıyla yönelik risk kabulü de dahil, kurumun kabul edebileceği risklerin düzeyini tespit etmesi,
- Riskleri, yönetimin ve yönetim kurumunun kabul edilebilir bulunduğu seviyelere düşürmek veya başka yollarla yönetmek amacıyla yönelik risk azaltma faaliyetleri ve çalışmalarının düzenlenmesi, yapılması ve uygulanması,
- Riskleri ve risk yönetimi amacıyla yönelik kontrollerin etkinliğini dönemsel olarak yeniden değerlendirmek için devamlı izleme faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Risk yönetimi süreçlerinin sonuçları hakkında yönetime ve yönetim kuruluna dönemsel rapor verilmesi. Kurumun, kurumsal yönetim süreçleri kapsamında; riskler, risk stratejileri ve kontroller hakkında hissedarlara ve diğer hak sahiplerine dönemsel bilgi verilmesi.

Bu bağlamda risk yönetimi sürecinin dört bileşeni aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 88-89):

1. Risklerin Tanımlanması: Risklerin belirlenebilmesi ve yönetilebilmesi için öncelikle karşılaşılabilecek potansiyel riskler tanımlanır.
2. Risklerin Ölçülmesi: Bu aşamada, değişik durumlarda şirketin risk hassasiyeti belirlenir. Her bir riskin büyüklüğü, ne gibi sonuçlara yol açabileceği tespit edilir.
3. Risklerin Kontrol Edilmesi: Riskten kaçınma, riski azaltma ve riskin denetlenmesi gibi yöntemler denenir.
4. Risklerin İzlenmesi: Kurum içerisinde kurulan yönetim bilgi sistemleri ile raporlama sisteminin risk profilindeki olumsuz değişimler ve risk kontrol sistemindeki değişimler tespit edilir.

Risk yönetimi kurum yönetiminin temel sorumluluklarından biridir. Kurum içinde bulunan ve uygulanan sağlam risk yönetimi süreci iş hedeflerine ulaşmanın anahtarıdır. Risk yönetim ve kontrol süreçlerinin oluşturulup uygulanmasından kurum yönetimi, denetim komitesi ve yönetim kurulu sorumludur. Denetçilerin sorumluluğu ise danışmanlıkla sınırlıdır. Bu danışmanlık faaliyeti; risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi, risk yönetimi yöntemlerinin uygulanması ve bu risklerle ilgili kontrol önlemlerinin alınıp uygulanması konularında kurum yönetimine yardımcı olmaktır. İç denetimin risk yönetimi sürecindeki danışmanlık faaliyetinin derecesini ise üst yönetim ve denetim komitesi belirler. Kurumsal kültür, iç denetçilerin kabiliyeti, ülkenin mahalli koşulları ve gelenekleri gibi etkenler bu rolün belirlenmesinde dikkate alınır (TIDE, 2001a: 167-169).

2.2. Risk Odaklı İç Denetim Kavramı

2.2.1. Risk Odaklı İç Denetimin Tanımı

Risk odaklı iç denetim, işletmelerin risk profillerinin belirlenmesi, denetim sürecinin işletmenin risk profiline göre şekillendirilmesi ve denetim kaynaklarının bu profile göre tahsis edilmesi esasına dayanan ve denetimin etkililiğini artırmayı amaçlayan

bir denetim yaklaşımıdır (Keskin, 2010: 41). Tanımdan hareketle, risk odaklı iç denetimin varsayımları şu şekilde sıralanabilir (Özbek, 2005: www.iddk.gov.tr/html/themes/bumko/dosyalar/projeler/eslestirme_projesi/COzbek.ppt):

- Denetim kaynakları sınırsız değildir.
- Denetlenecek birim faaliyetleri farklı risklerle karşı karşıyadır.
- Denetlenecek birim faaliyetleri göreceli olarak farklı önem derecesine sahiptir.

İşletmelerdeki tüm risklerin tespit edilerek, minimizasyonun sağlanması için uygun önerilerin geliştirilmesi etkin bir iç denetim sisteminin en önemli görevidir (Keskin, 2010: 41). İç denetimin risk odaklı olarak gerçekleştirilmesi, denetimin odak noktasının geçmiş faaliyetlerden geleceğin yönetilmesine doğru çevrilmesi anlamına gelmektedir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 84).

2.2.2. Risk Odaklı İç Denetimin Amacı

Risk odaklı denetimde amaç, denetim kaynaklarının riskli alanlara aktararak kaynakların etkin kullanımının sağlanması ve yönetim, kontrol ve risk yönetimi süreçlerinin etkinlik düzeylerinin en üst seviyeye çıkarılmasıdır (İDKK, t.y.a, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/risk_degerlendirme_rehberi). Denetim kaynaklarının dağıtımını için, her kurumda risk analizleri yapılarak en kritik riskler belirlenir. Dolayısıyla işletmenin sürekliliği bakımından en büyük mali risk içeren faaliyet alanları da tanımlanmış olur ve bu alanlara yönelik detaylı incelemeler yapılır (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 94).

2.2.3. Risk Odaklı İç Denetimin Kapsamı

Risk odaklı iç denetimin kapsamı şu şekilde sıralanabilir (Basel Committee on Banking Supervision, 2000: 3):

- İç kontrol sisteminin yeterliğinin ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi,

- Risk yönetimi yöntemlerinin ve risk değerlendirme metodolojilerinin uygulanmasının ve etkinliğinin incelenmesi,
- Elektronik bilgi sistemi ile elektronik hizmetler de dahil olmak üzere yönetim ve mali bilgi sistemlerinin gözden geçirilmesi,
- Muhasebe kayıtları ile mali tabloların doğruluğunun ve güvenilirliğinin incelenmesi,
- İşletmenin risk tahmini ile bağlantılı olarak kendi sermayesini değerlendirme sisteminin incelenmesi,
- Hem işlemlerin hem de belirli iç kontrol sisteminin işleyişinin denetlenmesi,
- Yasal ve düzenleyici otoritelerin koşullarına, etik kurallara, politika ve yöntemlerin uygulanmasına riayetinin incelenmesi,
- Düzenleyici raporlamanın doğruluk, güvenilirlik ve zamanındalığının kontrolü.

2.2.4. Risk Odaklı İç Denetimin Unsurları

Etkin bir risk odaklı iç denetim süreci uygulanabilmesi için gerekli unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Ergin ve diğerleri, 2008: 22-23): Amaçların belirlenmesi, denetim prosedürleri, örgütsel yapı ve şirket politikaları, yetki ve sorumluluk. Söz konusu unsurlar ayrı başlıklar altında kısaca tanıtılmaktadır.

2.2.4.1. Amaçların Belirlenmesi

Etkin bir risk odaklı denetim süreci için ilk önce denetim amaçları belirlenmelidir. Daha sonra belirlenen amaçlara karşı var olabilecek riskler açıkça tanımlanmalıdır (Ergin ve diğerleri, 2008: 22). Gereken önlemleri almak ve etkisini azaltmak için tanımlanan bu risklere karşı geliştirilecek kontroller her bir iç denetçi / iç denetim birimi ya da her bir kurum için farklılık arz eder (Özaydın, 2010: 36).

2.2.4.2. Denetim Prosedürleri

Denetim planlaması her kurumun büyüklüğüne, risk profiline ve kurum faaliyetlerine uygun bir şekilde farklı farklı hazırlanır. Dolayısıyla risk odaklı iç denetim;

kanunlar, düzenlemeler, risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim sistemleri ile yönetim uygulamalarının değerlendirilmesinde kullanılan denetim prosedürleri ile desteklenmelidir (Ergin ve diğerleri, 2008: 22).

2.2.4.3. Örgütsel Yapı

Risk odaklı denetim kurum örgütsel yapılarının yeniden düzenlenmesini gerektirir. Bazı birimlerin oluşturulmasını ve güçlendirilmesini öngörür. Bunlar; etkin risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim sistemlerinin kurulması, yönetim bilgi sistemlerinin güçlendirilmesi ve uygunluk değerlendirme birimlerinin oluşturulmasıdır (Ergin ve diğerleri, 2008: 22).

2.2.4.4. Şirket Politikaları, Yetki ve Sorumluluk

Etkin bir risk odaklı iç denetimin uygulanabilmesi için kurumlar, iç denetim ve risk yönetimi birimlerinde çalışacak personel seçiminde gerekli özeni göstermelidirler. Bu birimlerde istihdam edilen / edilecek personelin mesleki yetkinlikleri için gerekli eğitimleri almaları sağlanmalıdır.

Ayrıca kuruma ait kurumsal yönetim standartları belirlenmeli, sorumluluklar ayrılmalı, etkin politika ve prosedürler saptanmalı ve uygulamaya koyulmalıdır (Ergin ve diğerleri, 2008: 22).

2.2.5. Risk Odaklı Yaklaşımın Geleneksel Yaklaşımla Karşılaştırılması

Geleneksel anlamda iç denetim, iç kontrol sisteminin bir unsuru olarak, gerçekleştirilmiş faaliyetlerin etkinliğini değerlendirmek amacıyla yasa, yönetmelik ve işletme planlarına uygunluğunu araştırır. Buna karşılık risk odaklı yaklaşımda ise denetimin yönü değişerek uygunluk denetiminden risk denetimine dönüşmüştür (Kışalı ve Pehlivanlı, 2006: 80). Risk odaklı iç denetimde öncelikle kurumun risk profili ortaya çıkarılır, daha sonra denetimin kapsamı, içeriği, zamanlaması, kaynakların tahsisi gibi hususlar bu profile göre şekillendirilir (Özsoy, 2004: 1). Dolayısıyla denetçi önerileri, geleneksel yaklaşımda iç kontrole yönelikken risk odaklı yaklaşımda risk yönetimine yöneliktir (Ergin ve diğerleri, 2008: 21).

Her iki denetim yaklaşımda risk dikkate alınır. Fakat geleneksel yaklaşım doğal risk, kontrol riski ve ortaya çıkartma risklerine odaklanmaktayken, risk odaklı yaklaşım bunların yanında işletme kökenli riskleri de dikkate almaktadır.

Denetçilerin iş yoğunluğu açısından bakıldığında, geleneksel yaklaşımda zaman planı, teknik ve iç kontrolle ilgili ayrıntılar üzerinde yoğunlaşılır. Risk odaklı yaklaşımda ise denetçi, işletme süreçlerinin anlaşılması ve işletme riskleri ile bu risklerin yönetimi üzerine odaklanarak işletmeye değer katma bakımından geleneksel yaklaşımdan daha ileridir.

Geleneksel yaklaşım geçmiş faaliyetler üzerinde yoğunlaşarak, geçmişin hatalarını ortaya çıkarmaya çalışır. Fakat risk odaklı yaklaşım risk analizleri yaparak hatalı işlemlerin ortaya çıkmasını önlemeye çalışmaktadır (Kishalı ve Pehlivanlı, 2006: 82).

2.3. Risk Odaklı İç Denetim Süreci

Geçmiş dönem hatalarının incelenmesi ve belirli bir faaliyete ya da şahsa yönelik yürütülen geleneksel denetim anlayışı, geçmiş faaliyetlerin değerlendirilmesinden çok geleceğin daha iyi yönetilmesi esasına dayanan risk odaklı denetim anlayışına doğru evrimleşmiştir. Bu sistemin en önemli amacı tüm risklerin tespiti ve daha sonrasında bunların minimize edilmesi için uygun öneriler geliştirmektir (Keskin, 2010: 41).

Risk odaklı iç denetim süreci; kurumun risk profillerinin belirlenmesi, denetim sürecinin bu profillere göre şekillendirilmesi ve denetim kaynaklarının tahsisinin de bu profile göre dağıtılması esasına dayanır (Keskin, 2010: 41). Tablo 3'te risk odaklı iç denetim metodolojisi sıralanmaktadır.

Tablo 3 : Risk Odaklı İç Denetim Metodolojisi

Aşamalar	Raporlamalar
Kurumun anlaşılması	Kurum hakkında genel bir bilgi notunun hazırlanması
Risklerin değerlendirilmesi	Risk matrisinin hazırlanması Risk değerlemesi
Denetim faaliyetlerinin planlanması	Denetim planı İnceleme programı
Denetim faaliyetlerinin belirlenmesi	Denetim kapsamının yazılı olarak belirlenmesi Başlama mektubu
İnceleme süreçlerinin uygulanması	Fonksiyonel inceleme modülleri
Bulguların raporlanması	İnceleme raporu

Kaynak: Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 95

Tablo 3'e bakıldığında risk odaklı iç denetimin aşamaları ve bu aşamalarda yapılan raporlamalar görülmektedir. İlk aşama, kurumun anlaşılması aşamasıdır. Bu aşamada kurum hakkında genel bir bilgi notu hazırlanır. İkinci aşama, risklerin belirlenmesi aşamasıdır. Bu aşamada risk matrisi hazırlanarak risk değerlemelerinde bulunulur. Üçüncü aşama, denetim faaliyetlerinin planlanması aşamasıdır. Bu aşamada denetim planı ve inceleme programı geliştirilir. Dördüncü aşamada denetim faaliyetleri belirlenir ve denetim kapsamı yazılı olarak belirlenir. Başlama mektubu hazırlanır. Beşinci aşamada inceleme süreçlerinin uygulamasına geçilir. Bunun için fonksiyonel inceleme modülleri kullanılır. Son aşamada ise inceleme raporu hazırlanarak bulgular raporlanır.

2.3.1. İşletmenin Faaliyet Alanı Hakkında Bilgi Edinme

İç denetçi işletmenin muhtemel risk alanlarını araştırır. İşletmenin büyüklüğü, sahiplik özellikleri, içinde bulunduğu endüstri ve diğer farklı özelliklerine göre işletme risklerinin derecesi değişmektedir. Ayrıca yönetimin bu risklere ilişkin tutumu da önemlidir. Sonuçta elde edilen bilgiler denetim plan ve programını etkileyebilecek riskleri göstermelidir (Erdoğan, 2002: 25).

2.3.2. Ayrıntılı Risk Değerlendirme Analizi Yapılması

Kurumlar faaliyetlerini yürütürken birçok risk ve belirsizlikle karşı karşıya kalabilmektedirler. Risk odaklı denetim, kurumun faaliyet alanına ilişkin risklerin tanımlanması, risk seviyelerinin ölçülmesi, risklere karşı uygulanan kontrollerin etkinlik ve yeterliliğinin değerlendirilmesi ile yüksek riskli alanlara denetim önceliğinin verilmesini öngörür. Esas amaç; yüksek riskli alanlara denetim önceliği verilerek, denetim kaynaklarının etkin kullanımını sağlamaktır (İDDK, t.y.a, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/risk_degerlendirme_rehberi).

Risk değerlendirme çalışmaları üç aşamadan oluşmalıdır. Bunlar; risklerin tanımlandığı ve sınıflandırıldığı risk tanımlama aşaması, olası sonuçların ölçüldüğü risk ölçme aşaması ve risklerin birbirleriyle ilişkilendirildiği öncelikleri belirleme aşamasıdır (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 98).

İşletmenin faaliyet alanı hakkında edinilen bilgiler ışığında öncelikle risk tanımlaması yapılır. Tanımlanan riskler işletmenin faaliyette bulunduğu sektörden ve kendi yapısından kaynaklanan tüm riskleri kapsamalıdır. Bu riskler yüksek, orta, düşük olmak üzere her risk seviyesine göre, risk alanları tablosuna yerleştirilerek sınıflandırılır (Kishalı ve Pehlivanlı, 2006: 80). Tablo 4 risk alanları tablosuna bir örnektir.

Tablo 4: Risk Alanları Tablosu

Risk Alanları	İlk Risk Değerlendirmesi		
	Düşük	Orta	Yüksek
Bilgi Sistemleri		x	
Ortaklıklar	x		
Döviz Kurları			x
Potansiyel Sürprizler		x	
.....			

Kaynak: Ergin ve diğerleri, 2008: 25

Risk tanımlama aşamasından sonra olası sonuçların ölçüldüğü risk ölçme aşamasına geçilir. Risk faktörlerinin toplam risk içindeki nispi önemi belirlenir (Denetim

Açısından Risk Değerlemesi, 2000: 3). Risk niceleme ya da risk sayısallaştırma olarak adlandırılan, nicel tekniklerle riskin oluşma olasılığı ve sonuç üzerindeki etkisini sayısal değerlere dönüştüren süreç yardımıyla, riskin büyüklüğü sayısal bir değer olarak hesaplanır (Ergin ve diğerleri, 2008: 25).

Risk değerlemesinin son aşaması olan öncelikleri belirleme aşamasında, her bir denetim alanına ait riskler karşılaştırılarak denetim alanları sıralanır (İDKK, t.y.a, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/risk_degerlendirme_rehberi). Bu sıralama risk matrisi yardımıyla yapılır. Risk matrisi, risklerin, risk yönetim sürecinin kalitesi ve her faaliyete ilişkin net risk sonuçlarının kaydedilmesi için kullanılır (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 100). Şekil 1 risk matrisine bir örnektir.

Şekil 1: Risk Matrisi

Olasılık	5 Düşük	10 Orta	15 Yüksek	20 Yüksek	25 Yüksek
	4 Kabul Edilebilir	8 Düşük	12 Orta	16 Yüksek	20 Yüksek
	3 Kabul Edilebilir	6 Düşük	9 Orta	12 Orta	15 Yüksek
	2 Kabul Edilebilir	4 Kabul Edilebilir	6 Düşük	8 Düşük	10 Orta
	1 Kabul Edilebilir	2 Kabul Edilebilir	3 Kabul Edilebilir	4 Kabul Edilebilir	5 Düşük
	Etki				

Kaynak: İDKK, t.y.a, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/risk_degerlendirme_rehberi

Denetim alanları risk düzeylerine göre risk matrisine yerleştirilir. Yüksek ve orta düzeyde risk içeren alanların denetlenmesi için gerekli tedbirler alınmak zorundadır. Düşük düzeyde riskler, elde bulunan kaynakların yeterliliğine göre denetlenebilir. Kabul edilebilir riskler için ise herhangi bir eylem planına gerek yoktur (İDKK, t.y.a, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/risk_degerlendirme_rehberi).

2.3.3. Risk Odaklı İç Denetim Planının Oluşturulması

Denetimde kaynak tahsisinin en etkili şekilde yapılması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için, denetlenecek alanların risk düzeyleri göz önünde bulundurulur. Ayrıntılı risk analizleri ile belirlenen risk seviyelerine göre yüksek riskli alanlardan başlanarak kaynaklar tahsis edilir. Denetim kaynaklarının yeterliliği ve denetim alanların risk düzeylerine göre denetim sıklığı da belirlenir. Örneğin; yüksek riskli alanlar her yıl, orta riskli alanlar iki yılda bir denetlenebilir. Risk odaklı olarak hazırlanan planda, elde bulunan denetim kaynaklarının bir kısmı ihtiyatlılık gereği ayrılmalıdır. Olağanüstü durumlar, plan dışı yönetimin özel talepleri vs. gibi nedenlerden dolayı denetim kaynaklarına ihtiyaç duyulabilir (İDKK, t.y.b, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/plan_program_hazirlama_rehberi).

2.3.4. Risk Odaklı İç Denetim Programının Geliştirilmesi

Denetim programı, önceden belirlenmiş denetim hedeflerine ulaşmak üzere araştırma konularını ve cevap oluşturma tekniklerini gösteren detaylı bir çalışmadır (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 104). Denetimde risk odaklı yaklaşım, kurumun risk profilinin belirlenmesi ve denetim sürecinin bu profile göre şekillendirilerek, denetim kaynaklarının etkin tahsisini amaçlar. Dolayısıyla denetim programı da kurumun çıkartılan risk profiline göre oluşturulmalıdır (Keskin, 2010: 41).

Üst yönetimin onayına sunulmak için; iç denetim birimince hazırlanacak olan denetim programı şu ilkeler çerçevesinde düzenlenir (İDDK, t.y.b, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/plan_program_hazirlama_rehberi):

- Daha önceden hazırlanan denetim planı, üst yönetici ve birim yöneticilerinin görüşleri ve önceki denetim sonuçları göz önünde bulundurulmalıdır.
- Program en fazla bir yıllık döneme ait faaliyetleri içermelidir.
- Programın kaynak tahsisi belirtilen faaliyetleri içerecek şekilde yapılmalıdır:
 - *Denetim Yönetimi Faaliyetleri:* İç denetim planlarının ve programlarının hazırlanması, denetim faaliyetlerinin koordinasyonu,

denetim raporlarının incelenmesi, denetim izleme faaliyetleri ve bu kapsamdaki idari işlemleri kapsar.

- *Denetim Faaliyetleri:* Risk matrisi hazırlanarak belirlenen öncelikli alanların planlı denetimini kapsar.
 - *Danışmanlık Faaliyetleri:* Talep edilen hizmetlere göre planlanan danışmanlık faaliyetlerini kapsar.
 - *Eğitim Faaliyetleri:* İç denetçilerin alacağı ya da iç denetçiler tarafından verilecek eğitimleri kapsar.
 - *İhtiyat İçin Ayrılan Denetim Kaynağı:* Programın hazırlanması aşamasında öngörülemeyen denetim ve danışmanlık faaliyetlerini kapsar.
- Üst yöneticinin onayıyla denetim programı işleme koyulmalıdır.

2.3.5. Denetim İşlemleri ve Bulguların İncelenmesi

Denetim programı hazırlandıktan sonra denetim işlemlerine geçilir. Denetim işlemleri; çalışma kağıtlarının hazırlanması, eksiksiz iç denetim anketleri, akış şeması, teyit süreci, denetimi örnekleme, denetim fonksiyonunun işletilmesi, iç denetçilerin nezareti süreçlerini içerir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 109-110).

Denetçi bulgularını savunmak zorundadır. Denetim sürecinde gerçekleştirdiği tüm çalışmaları çalışma kağıtlarıyla belgelemelidir. Çalışma kağıtları, denetçinin ulaştığı bulguları destekler. Dolayısıyla çalışma kağıtları denetimin sonlandırılmasından sonra, saklanmak üzere iç denetim birimine teslim edilmelidir (İDKK, t.y.c, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/kamu_ic_denetim_rehberi).

2.3.6. Bitirme Toplantısı, Raporun Oluşturulması ve Açıklanması

Bitirme toplantısı, denetçi ile denetlenen birim arasında yapılır. Bitirme toplantısında temel amaç, yapıcı ve uygulanabilir öneriler geliştirmektir. Denetçi ve denetlenen birim yöneticileri toplantıda, denetlenen alanla ilgili bütün bulgu ve sonuçları değerlendirir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 111). Denetçi, toplantı sonucunda taslak bir rapor hazırlayarak, cevaplandırılmak üzere denetlenen alanın yöneticisine gönderir.

Yönetici, çalışanlardan ve ilgililerden gerekli bilgileri alır ve raporu verilen sürede cevaplandırarak denetçiye geri gönderir. Denetçi aldığı cevaba istinaden, kendi görüşlerini de ekleyerek nihai raporu hazırlar. Rapor, değerlendirilmek üzere üst yöneticiye gönderilir (İDKK, t.y.c, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/kamu_ic_denetim_rehberi).

2.3.7. Denetim Bulgularının Denetim Komitesine Sunulması

İç denetimin işlevi, iç finansal kontroller ve risk yönetimi faaliyetlerinde denetim komitesine temel bilgiyi sağlamak ve güvence vermektir. İç denetim birim yöneticisi, denetçilerin hazırladıkları raporların özetlerini denetim komitesine iletmekle sorumludur. Özet raporlar, iç denetimin gerçekleştirildiği kontrol tip ve sıklığını, ilgili yönetimin bu uygulamalara verdikleri karşılıkları denetim komitesinin bilgisine sunar. Denetim komiteleri bu raporları periyodik olarak takip eder (Fraser ve Lindsay, 2004, www.theiia.org/iia/download.cfm?file=2927).

2.4. Risk Odaklı İç Denetim Sistemi Oluşturulması

İşletmeler giderek daha fazla karmaşıklaşan ve küreselleşen bir ortamda faaliyet göstermektedirler. Dolayısıyla risk yönetimi, kilit bir konumda bulunmaktadır. Risk yönetiminin bu derece önemli oluşu, iç denetimin de eksen kayması yaşamasına fırsat sağlamıştır. Günümüzde iç denetim, geleneksel yaklaşımdan risk odaklı yaklaşıma doğru değişim göstermiştir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 141).

İç denetim, risk odaklı yaklaşıma doğru değişim gösterirken, risk yönetimi birimi tarafından yapılması gereken, risk iştahının belirlenmesi, risk yönetimi sorumluluğunun üstlenilmesi, risklere karşı önlemlerin belirlenmesi ve uygulanması gibi işlemleri yapmaması gerekmektedir. İç denetim olasılık ve etki analizi çerçevesinde risk değerlendirmesi yapar. İç denetim, yönetimin uyguladığı risk süreçlerinin yeterliliği ve etkinliğini inceler, değerlendirir ve rapor halinde yönetim ve denetim komitesinin istifadesine sunar. İç denetimin bu görevlerini yerine getirirken, başarılı olabilmesi ve gerekli katma değeri sağlayabilmesi yönetim tarafından benimsenmesi ve destek görmesiyle doğru orantılıdır (Nazif Burca ile söyleşi, 2010: 7).

Yeni yapı kurum içerisinde kültürel bir değişim ve iç denetim bölümünde yeni yeterlilikler gerektirmektedir. Risk odaklı iç denetim sistemi oluşturulurken Uluslararası İç Denetim Enstitüsü'nün yayınlamış olduğu Mesleki Uygulama Standartları, sistemin oluşturulması ve devamlılığının sağlanmasında önem arz etmektedir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 142-143).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NDE DENETİM

3.1. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

3.1.1. Tarihçe

Kooperatif, ortaklarının belirli iktisadi çıkarlarını korumak, özellikle meslek veya geçimlerine ilişkin gereksinimlerini işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet yoluyla karşılamak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli tüzel kişiliğe sahip şirket olarak tanımlanabilir (TDK, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>).

Türkiye’de ilk kooperatifçilik hareketi 1863 yılında karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan imce geleneğinden esinlenerek Mithat Paşa tarafından kurulan “Memleket Sandıkları” ile başlamıştır (Sertel, 2001: 25). Niş Valisi Mithat Paşa tarafından oluşturulan memleket sandıkları için, ancak 1867 yılında tüzük çıkarılabildiği görülmüştür. Memleket Sandıkları Nizamnamesi ile sandıklar Osmanlı Devleti’nin her yanına dağılmış ve uzun yıllar başarıyla hizmet vermiştir. İlerleyen yıllarda Memleket Sandıkları işleyişinde olumsuzluklar meydana gelmiş ve 1883 yılında sandıklar merkezi hükümetin direk denetimine bağlanarak Menafi Sandıklar olarak değiştirilmiştir. Ancak daha çağdaş bir örgütlenme gereksiniminden ötürü 1888 yılında Ziraat Bankası resmen kurularak teşkilatlı tarımsal kredi tarihinde yeni bir dönem başlamıştır (TTKKMB, 2008a: 7).

Cumhuriyet döneminde de devam eden Türk Kooperatifçilik Hareketi, 1924 yılında 498 Sayılı İtibari Zirai Birlikler Kanunu, 1929 yılında 1470 Sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ile gelişmesini devam ettirirken, 1935 yılında çıkarılan 2836 Sayılı

Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ile TKK'nın kuruluşu gerçekleşmiş ve daha sonraki çağdaş gelişmeler bu tarihten sonra ortaya çıkmıştır.

1972 yılında çıkarılan 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği kurulmasına imkan tanınmıştır. Dolayısıyla, dikey teşkilatlanma yolunda temeller atılmış oldu. 1977 yılında Merkez Birliği'nin kurulmasıyla T.C. Ziraat Bankası ile idari olarak yollar ayrılmıştır. Ancak TCZB finansman bankası olarak bugün de görevine devam etmektedir. Bu tarihten sonra TKK, kendi ortakları arasından seçilen Yönetim Kurulları tarafından yönetilmeye başlamıştır.

1984 yılında 237 Sayılı KHK ile TKK'nın idari ve mali yapısında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 1985 yılında bu KHK, 3223 Sayılı Kanun olmuş ve TKK, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu haline gelerek bakanlığın denetimine girmiştir. Ancak idari yapıda ortaya çıkan yönetim sıkıntıları nedeniyle, 1995 yılında 553 Sayılı KHK ile BB ile MB Yönetim Kurulu'na atama ile gelen üyeler Yönetim Kurulları'ndan çıkarılmıştır (TTKKMB, 2008a: 8).

2005 yılı 5330 Sayılı Kanun ile kurumun yasal düzenlemesine son hali verilmiştir. Bu düzenleme ile kurumun yapısı şu şekilde oluşmuştur (TTKKMB, 2008a: 9):

- Kooperatifler daha demokratik hale getirildi.
- Kooperatifler arası dayanışma ilkesi, ülkemizde ilk kez yasal düzenleme altına alındı.
- Çiftçimize uygun şartlarda tarımsal kredi temin edilebilmesinin yolu açıldı.
- Kooperatifçilik sigortacılık işlemlerinde tam yetkili acentelik hakkı sağlandı.
- Çiftçilerimize ucuz akaryakıt temininin yolu açıldı.

3.1.2. Örgütlenme Yapısı

1972 yılında çıkartılan 1581 Sayılı Kanun ile TKK yeni bir örgütlenmeye gitmiş ve TCZB ile bağımlılıkları önemli ölçüde azalmıştır. 1975 – 1976 yılları içinde 16 BB

kurulmuş ve bu birlikler 1977 yılında Ankara’da TKKMBGM’yi kurmuşlardır (Sertel, 2001: 27).

Günümüzde yatay ve dikey örgüt yapısını tamamlayan TKK bünyesinde 1 MB, 16 BB ve 1791 birim kooperatif bulunmaktadır (TTKKMB, 2011b: 4).

3.1.3. Yönetim Yapısı

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri birim kooperatiflerinin, bölge birliklerinin ve merkez birliğinin her birinin ayrı ayrı tüzel kişiliği bulunmaktadır. Yönetim yapıları ise Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetçiler ve İdari Birimler olmak üzere dört organ olarak oluşturulmuştur.

En yetkili organ olan genel kurul; kooperatiflerde kooperatif ana sözleşmesinde belirtilen bu kurula katılma hakkına haiz ortaklar tarafından oluşur. Kooperatif genel kurulları bağlı oldukları BB genel kuruluna katılacak temsilcileri seçer. İlk 750 ortak için 2, sonraki her 500 ortak için 1 temsilci seçilir. BB genel kuruluna giden bu temsilciler, MB genel kurulu için her 10 kooperatife 1 temsilci olmak üzere üst kurul temsilcilerini seçerler. Kooperatif sayısı ne olursa olsun temsilci sayısı 10’dan az, 20’den fazla olamaz.

Yönetim Kurulları genel kurulca, genel kurula katılan ortaklar arasından gizli oyla 4 yıl için seçilirler. Yönetim Kurulları kooperatiflerde 5 üye, BB’nde 7 üye ve MB’nde 9 üyeden oluşur. Yönetim Kurulları her halükarda ayda en az bir kere toplanmak mecburiyetindedir.

Ayrıca genel kurulda 4 yıl için temsilciler arasından, 2 asil 2 yedek olmak üzere denetçi seçimi de yapılır. BB ve MB’nde denetçiler temsilciler arasından seçilebileceği gibi kooperatif ortağı olan ve ana sözleşmede belirtilen denetçi seçilme şartlarını taşıyan kişiler arasından da yani genel kurul dışından da seçilebilir.

İdari açıdan bakıldığında kanun, mevzuat ile üst kuruluşların belirleyeceği esaslara, genel kurul ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak; kooperatif işleri, kooperatif müdürü, müdür yardımcısı ve diğer personel tarafından oluşan Kooperatif Müdürlüğü tarafından; BB işleri, bölge müdürü, müdür yardımcıları ve diğer personelden oluşan BB

Müdürlüğü tarafından; MB işleri, genel müdür, genel müdür yardımcıları ve bağlı birimlerden oluşan Genel Müdürlük tarafından yürütülür (TTKKMB, 2008a: 27-85).

3.1.4. Amaçlar ve Çalışma Konuları

TTKK birim kooperatifleri, bölge birlikleri ve merkez birliğinin amaç ve çalışma konuları 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun 3. maddesinde belirlenmiştir (1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1581&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=1581>).

3.1.4.1. Birim Kooperatiflerin Amaçları ve Çalışma Konuları

Birim kooperatiflerin amaçları ve çalışma konuları aşağıda sıralanmaktadır:

- Ortaklarının;
 - Kısa ve orta vadeli kredi ihtiyacını karşılamak,
 - Ürünlerini değerlendirmek,
 - Müşterek yararlanabilecekleri her çeşit makine, ekipman ve tesisleri edinmek,
 - Ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin;
 - Üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak,
 - El sanatlarını geliştirmek ve mamullerini değerlendirmek,
 - Mesleki ve teknik yönden bilgilerini artırmak, sosyal ve kültürel konularıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak, kurslar açmak ve seminerler tertip etmek,
- Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak.

3.1.4.2. Bölge Birliklerinin Amaçları ve Çalışma Konuları

Bölge birliklerinin amaçları ve çalışma konuları aşağıda sıralanmaktadır:

- Kooperatiflerin finansman işlerini düzenlemek,

- Ortak ürünlerin değerlendirilmesiyle ilgili işleri yürütmek,
- Gerekğinde kooperatiflerin ihtiyaç duydukları üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak veya imal etmek,
- Kooperatiflerin işlerinin kooperatifçilik ilkelerine ve mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütülmesini sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak, teknik ve idari yardımlarda bulunmak ve ortakların genel ve mesleki eğitim faaliyetlerini düzenlemek,
- Kooperatifleri denetlemek,
- Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak. Bölge birlikleri görevlerini merkez birliğinin tasvibi ile il veya ilçe merkezlerinde kuracakları şubeleri veya görevlendirecekleri kooperatifler aracılığı ile de yürütebilirler.

3.1.4.3. Merkez Birliğinin Amaçları ve Çalışma Konuları

Merkez birliğinin amaçları ve çalışma konuları aşağıda sıralanmaktadır:

- Kooperatif ve bölge birliklerinin 1581 Sayılı Kanun'a ve kooperatifçilik ilkelerine uygun olarak gelişmesini sağlamak, kooperatifçilik ve mesleki eğitim faaliyetlerinde bulunmak,
- Kooperatif ve bölge birliklerine finansman kaynakları temin etmek ve bunların geliştirilmesi için her türlü tedbirleri almak, kredi işlerinin düzenle yürütülmesini sağlamak,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak, imal etmek ve ortak ürünlerinin değerlendirilmesi ile ilgili faaliyetleri rasyonel bir şekilde düzenlemek ve bu konularda her türlü teşebbüse girişmek veya iştirak etmek ve gerekli tesisleri kurmak, faaliyet konusuna giren hususlarda ithalat ve ihracat yapmak,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin görev ve çalışma konularının düzenle yürütülmesini sağlamak üzere genel uygulama esaslarını tespit etmek,
- Kooperatif ve bölge birliklerini denetlemek,

- Kooperatiflerle, bölge ve merkez birliklerinin personel politikasını tespit etmek ve yürütmek,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin kuruluşuna karar vermek ve kuruluş merkezini ve çalışma alanını tespit etmek,
- Kooperatif ve bölge birliklerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahvil çıkarmak,
- Hükümetçe görevlendirildiğinde, Devlet Destekleme Alımları ile ilgili faaliyetleri yürütmek,
- Kooperatiflerin ve bölge birliklerinin toplayacakları mevduatın kullanım şekil ve şartları ile bu konudaki üst kuruluşlarla olan bağlantıları gösteren yönetmeliği hazırlayarak Ticaret Bakanlığı'na sunmak,
- Birlik ve kooperatiflerce sağlanan kredi, araç ve gereçlerin kullanım şekil ve şartları ile amaca uygun olarak kullanıldığının kontrolünü gösteren bir yönetmelik hazırlamak.

Ayrıca MB, BB ve kooperatifler kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere banka ve sigorta şirketi kurabilir veya bu gibi kuruluşlara iştirak edebilir.

3.2. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Denetim Yapısı

3.2.1. Bakanlık Denetimi

3223 Sayılı Kanun ile ek 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ek madde 2'ye göre kooperatif, bölge birlikleri ve merkez birliği Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın teftiş ve denetimine tabi tutulmuştur. 5330 Sayılı Kanun ile ek madde 2'ye eklenen 3. fıkrada ise kooperatif, bölge birlikleri ve merkez birliği, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yapacağı teftiş ve denetimler sonucunda, kanun ve ana sözleşmedeki görevleri ile ilgili ortaya çıkacak eksiklikler konusunda Bakanlık'ın vereceği talimatlara uymak zorunda olduğu belirtilmiştir (1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1581&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=1581>).

3.2.2. Denetçiler

3223 Sayılı Kanun ile 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ek madde 1'e göre;

- Kooperatiflerde genel kurula katılma hakkına haiz ortaklar arasından iki denetçi,
- Bölge birliklerinde genel kurul temsilcileri arasından veya dışardan iki denetçi,
- Merkez birliğinde genel kurul temsilcileri arasından veya dışardan iki denetçi seçilir. Ayrıca 5330 Sayılı Kanun ile değişik 2. fıkraya göre Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca da bir denetçi atanır.

Denetçilerin görevleri kooperatif, bölge birliği ve merkez birliği ana sözleşmelerinde belirlenmiştir.

Denetçiler; kooperatiflerde kooperatiflerin bütün işlemlerini, bölge birliklerinde birliğin bütün işlemlerini, merkez birliğinde birliğin bütün işlemlerini genel kurul adına denetler, bilanço, gelir-gider farkını inceleyerek yıllık faaliyet sonucunu bir raporla genel kurula sunarlar.

Denetçiler tespit edecekleri yolsuzlukları ve usulsüzlükleri bir raporla; kooperatiflerde kooperatif ve bölge birliği yönetim kurulu başkanlığına, bölge birliklerinde bölge birliği ve merkez birliği yönetim kurulu başkanlığına, merkez birliğinde merkez birliği yönetim kurulu başkanlığına bildirmek ve ilk genel kurula sunmak mecburiyetindedirler. Yolsuzluk ve usulsüzlükleri zamanında bildiren denetçiler sorumluluktan kurtulur. Ayrıca denetçiler düzenleyecekleri raporlarını üçer aylık dönemler halinde kooperatiflerde kooperatif yönetim kuruluna, bölge birliklerinde bölge birliği yönetim kuruluna ve merkez birliğinde merkez birliği yönetim kuruluna bildirirler.

Denetçiler yönetim kurulu toplantılarına ve müzakerelere katılabilirler. Ancak oy kullanamazlar (TTKKMB, 2008a: 39; 59; 79).

3.2.3. Teftiş Kurulu Başkanlığı'na Bağlı Müfettiş Denetimi

Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın organizasyon yapısı, görev, yetki ve sorumlulukları ile ilgili başkanlığa bağlı müfettişlerin faaliyetleri ayrı ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

3.2.3.1. Teftiş Kurulu Başkanlığı

Teşkilatın her türlü işlem ve faaliyetlerini denetlemekle görevli olan Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın organizasyon yapısında doğrudan Genel Müdür'e bağlıdır. Teftiş Kurulu alışma Esasları'nda Teftiş Kurulu Başkanlığı; başkan, başkan yardımcıları, müşavir müfettişler, başmfettişler, müfettişler, müfettiş yardımcılardan oluşan bir kurul olarak tarif edilmiştir. Kurul'a bağlı müfettişler Genel Müdür adına Teftiş Kurulu Başkanlığı'ndan alacakları talimata göre hareket ederler (TTKKMB, 2008a: 204).

3.2.3.1.1. Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın Görevleri

Teftiş Kurulu Başkanlığı; merkez birliğinde, bölge birliklerinde, şubelerde, kooperatiflerde, işletmelerde ve genel kurullarınca Teftiş Kurulu'nun "zel Denetçi" olarak görev yapmalarının talep edilmesi ve taleplerinin Genel Müdürlükçe uygun görülmesi hallerinde iştiraklerde, her türlü inceleme, araştırma, teftiş ve soruşturma yapmak ve bu kuruluşlarda teftişin etkin bir şekilde yürütülmesi hususunda genel prensipleri tespit etmek ve personelin verimli çalışmalarını teşvik edici teftiş sistemini geliştirmek, personelin iş başında eğitimini sağlamakla görevlidir (TTKKMB, 2008b: 2).

3.2.3.1.2. Teftiş Kurulu Başkanı'nın Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Teftiş Kurulu Başkanı; görev ve yetkilerini zamanında, eksiksiz ve düzenli bir şekilde yapmakla mükellef olup, aksine davranışlardan Genel Müdür'e karşı sorumludur. Teftiş Kurulu Başkanı, müfettiş sıfat ve yetkisine sahip olup, aşağıda belirtilen görevleri yapar (TTKKMB, 2008b: 3):

- 3.2.3.1.1. no'lu başlıkta belirtilen görevleri Genel Müdür'n emir ve onayına istinaden, Genel Müdür adına yürütmek,

- Teftiş Kurulu'nu yönetmek, müfettişlerin çalışmalarını düzenlemek ve denetlemek,
- Gerektiğinde bizzat teftiş, denetim, inceleme ve soruşturma yapmak,
- Müfettişlerden gelen her türlü yazı ve raporları incelemek veya inceletmek, noksanlıkların giderilmesini sağlamak, doğrudan ilgili mercilere göndermek, ilgililerce alınan tedbirleri ve yapılan işlemlerin sonuçlarını takip etmek ve alınması gereken tedbirlerle ilgili tekliflerde bulunmak,
- Yıllık teftiş programlarını düzenleyerek Genel Müdür'ün onayına sunmak, onaylanan programı uygulamak, uygulamada zuhur eden güçlükleri giderecek tedbirleri almak,
- Programlar dışında ortaya çıkacak olayların teftişi, incelenmesi veya soruşturulmasını sağlamak,
- Teftiş Kurulu'nun yıllık faaliyetleriyle ilgili çalışma raporunu düzenlemek ve Genel Müdür'e sunmak,
- Müfettiş yardımcılığı giriş ve yeterlilik imtihanı açılması için Genel Müdür'e teklifte bulunmak ve imtihanların yapılmasını sağlamak,
- Müfettişlerin yetişmesini sağlayıcı tedbirleri almak, mesleki ve ilmi çalışmalarını teşvik ve tanzim etmek, gerekirse başarılı tetkik sonuçlarının neşredilmesini sağlamak,
- Mevzuatın, müfettişler arasında değişik yorumlandığı hallerde görüş ve uygulama birliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri almak,
- Müfettişlerin, görevleri ve kişisel durumları ile ilgili olarak zuhur edecek konularda inceleme veya soruşturma yapmak yahut yaptırmak,
- Müfettişlerin, çalışma ve hak ediş cetvellerini inceletmek, istihkaklarına, yükselmelerine, idari ve özlük işlerine ilişkin işlemleri ifa etmek, birinci derecede tezkiye amirliği yapmak,
- Genel Müdür tarafından verilecek benzeri görevleri yapmak.

3.2.3.2. Müfettişler

Müfettişler, TKK Merkez Birliği'ne bağlı olarak görev yapmaktadırlar. 2010 yılında, Merkez Birliği'nde görev yapan toplam 67 müfettiş bulunmaktadır. Unvanlarına

göre ayırım şu şekildedir: 36 Baş Müfettiş, 2 Müşavir Müfettiş, 19 Müfettiş ve 10 Müfettiş Yardımcısı (TTKKMB, 2011b: 27).

3.2.3.2.1. Müfettiş Denetiminin Amacı

Müfettişlerin çalışma anlayışı, etkin, verimli, iktisadi ve caydırıcı bir denetim sistemini öngörür; sadece hata arayan ve eleştiren statik teftiş sistemini reddeder. Teftişte esas amaç, denetlenen birimin gelecekte daha mükemmel sonuçlar elde etmesine ve yolsuzlukların ve usulsüzlüklerin önlenmesine yönelik çözüm önerileri getirmektir (TTKKMB, 2008b: 4).

3.2.3.2.2. Müfettişlerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Müfettişler aşağıda belirtilen görev ve yetkilerini zamanında, eksiksiz ve düzenli bir şekilde ifa etmekle mükellef olup, aksine davranışlardan Kurul Başkanı'na karşı sorumludurlar. Müfettiş yardımcılarının ise bu yetilerini kullanabilmeleri, muayyen bir yetişme dönemi sonunda, kendilerine re'sen teftiş, inceleme ve soruşturma yetkisinin verilmesiyle mümkün olmaktadır (TTKKMB, 2008b: 4-5):

- 3.2.3.1.1. no'lu başlıkta belirtilen kuruluşlarda Genel Müdür adına teftiş, inceleme ve soruşturma yapmak,
- Mevzuatın uygulanmasından doğan sonuçlar üzerinde inceleme yapmak, görülecek yanlışlık veya eksikliklerin giderilmesi ve düzeltilmesi yollarını araştırmak, işlerin iyi şekilde yürütülmesini, personelin çalışmalarının daha verimli hale getirilmesini sağlamak için alınması gerekli önlemlerle ilgili düşünce ve görüşleri Başkanlığa bildirmek,
- Bu kuruluşların para ve para hükmündeki senet ve belgeleri ile diğer kıymetlerini görmek, saymak ve kayıtlara uygunluğunu araştırmak,
- Bütün bu işlemlere ait kayıt, karar, yazı, belge ile muhasebe işlemlerini incelemek, hata ve noksanlıkları tespit etmek, giderilmesi yollarını araştırmak,
- Görevlilerin vazifelerini gerektiği şekilde yapıp yapmadıklarını incelemek, kanun, ana sözleşme, yönetmelik ve diğer mevzuat hükümlerine göre suç

sayılan davranışı tespit edilenler hakkında soruşturma yapmak ve TKÇE'nin 37. maddesinde belirtilen hallerde, ilgililere geçici olarak işten el çektirmek, kuruluşun haklarını koruyucu tedbirlerin alınmasını sağlamak,

- Teftiş edilen kuruluşun personeli hakkında gizli sicil raporu düzenlemek,
- Görevlilerin iş başında eğitimini sağlamak,
- Önceki teftiş, inceleme ve soruşturma sonucunda Genel Müdürlük'ten gönderilen talimatların, yerine getirilip getirilmediğini araştırmak,
- Refakatine verilen müfettiş yardımcılarının en iyi şekilde yetişmelerini sağlamak, çalışmalarını ve davranışları hakkında gizli sicil raporu düzenlemek,
- Başkanlıkça uygun görülecek konular için, yurtiçi ve yurtdışında araştırmalarda bulunmak, görevlendirildikleri komisyon, seminer ve toplantılara katılmak,
- Başkanlıkça verilen benzeri görevleri yapmak,
- Müşavir müfettişler, başkanlıkta rapor tetkiki ve müşavirlik hizmeti verirler, talepleri halinde kendilerine teftiş, inceleme ve soruşturma görevleri verilir.

3.2.3.2.3. Müfettiş Denetim Programı

Müfettişler için düzenlenen yıllık programlar, teftiş edilecek kuruluşlar, incelenecek ve soruşturulacak konular belirtmek suretiyle Teftiş Kurulu Başkanlığı'na, yaz ve kış çalışma ayları olarak hazırlanır. Her yılın mart ayı sonuna kadar da Genel Müdür onayına sunulur. Onaylanan programlar, her yılın nisan ayının 15'ine kadar müfettişlere gönderilir. Müfettişler kendilerine verilen programları, belirtilen sıraya göre uygularlar. Gerekli hallerde, bu sıra başkanlığın izni ile değiştirilebilir.

Kurul başkanı, programların uygulanmasında zuhur edecek durum ve ihtiyaca göre, programlarda değişiklik yapmaya, bir programı bir müfettişten alıp diğerine vermeye ve gerekli tedbirleri almaya yetkilidir. Ayrıca, başkanlık, acil ve önemli gördüğü konuların teftişi, incelenmesi ve soruşturulması amacıyla müfettişleri, programları dışında da görevlendirebilir (TTKKMB, 2008b: 8).

3.2.3.2.4. Teftiş, İnceleme ve Soruşturma alışmaları

Teftiş Kurulu alışma Esasları'nın 24. maddesine göre; teftiş, inceleme ve soruşturmaların; ilgili kuruluşun merkezinde yapılması ve sonuçlandırılması esastır. Ancak, alışma ve barınma yeri ile yiyecek temininin imkansızlığı veya zaruri diğer sebepler karşısında, çalışmaların mahallinde yapılamayacağı anlaşılırsa, Kurul Başkanlığı'nın msadesiyle, başka bir yerde çalışılabilir.

Yine Teftiş Kurulu alışma Esasları'nın 26. maddesine göre; teftiş, inceleme ve soruşturma yapılan kuruşlarda, müfettişin muhatabı bu kuruluşların en yetkili amiridir.

Teftiş, inceleme ve soruşturma çalışmaları aşağıda açıklanan bölümlerden oluşmaktadır (TTKKMB, 2008b: 10-12):

- İşlemlerin Teftişi: İşlem ve hesapların teftişi, teftiş tarihi itibariyle para ve para hükmündeki evrak ile depolardaki malların ve demirbaşların sayılması, kontrolü ve bunların kayıtlarla uygunluğunun sağlanması ve teftiş devresine giren işlemlerin teker teker tetkikini ifade eder. Ancak TKB'nca görülecek lüzum üzerine, para ve para hükmündeki evrak, mal ve demirbaşların sayımı ile kontrolünden sonra, teftiş devresine ait hesap ve işlemlerin belirli bir oran dahilinde sondaj usulü ile teftişi yapılabilir.
- Faaliyet Teftişi: Teftişi yapılan kuruluştaki çalışmaların, kuruluş gayelerini gerçekleştirmeye yeterli olup olmadığı, kullanılan metotların bünyesine uygun düşüp düşmediği ve gösterilen faaliyetlerin etkinlik ve verimlilik yönünden tatminkar olup olmadığı, varsa aksaklıkların nerelerden kaynaklandığı hususlarında yapılan çalışmaları ihtiva eder.
- Teftiş Başlangıcı: Teftişe bir önceki dönem sonundan başlanır. Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından bildirilen ve kontrolrlerce yapılan teftişler de bir önceki teftiş dönemi olarak kabul edilir. Ancak TKB'nca lüzum görülmesi veya doğrudan müfettiş tarafından talep edilmesi halinde, önceki teftiş dneimine giren işlemler de yeniden teftişe tabi tutulabilir.
- İnceleme: Mevzuat ile uygulamanın aksayan yönlerinin; bilanço ve kar zarar hesaplarıyla kadro, personel, arsa ve bina durumunun; kuruluş,

ayırılma, birleştirme, tasfiye, satma, satın alma ve kiralama hususlarının; yapılan faaliyetlerin etkin, verimli ve rasyonel olup olmadığının; şikayet ve ihbarların soruşturmayı gerektirip gerektirmediğinin; diğer konuların gerektiğinde araştırılmasıdır.

- Soruşturma: Merkez Birliği'nin denetimi altında bulunan işletmeler, kooperatifler, şubeler, bölge birlikleri ve merkez birliğinde görevli personel ile kooperatifler ve bölge birliklerinde görevli yönetim kurulu üyeleri ve denetçilerin ve merkez birliğine denetim görevi verilen iştiraklerdeki görevlilerin mevzuat hükümlerine aykırı, kanuni ve disiplin suçu niteliğindeki mukteza tayini gerektiren fiil ve hareketlerine ilişkin olarak araştırma yapılmasıdır.
- Soruşturmaya Başlama: Müfettişlerin soruşturmaya başlayabilmeleri için; soruşturma konusunun TKB'nca verilmiş olması; teftiş ve inceleme sırasında soruşturmayı gerektiren hususların tespit edilmesi; kimliği belli şahıslardan açık adresli, imzalı ve delillendirilmiş mektup alınması ve konunun derhal el konulmasını icap ettirecek derecede önemli ve acil olması gereklidir.
- İhbar ve Şikayetlerin Değerlendirilmesi: Müfettişlere doğrudan yapılan yolsuzluk ihbarı ile teftiş ve inceleme sırasında bulunan konuların müfettiş tarafından ön araştırması yapılır. Yapılan araştırma sonucunda, müfettiş soruşturmaya gerek gördüğü takdirde, soruşturmaya başlayarak konunun özetini ve ön araştırma sonuçlarıyla düşüncelerini Kurul Başkanlığı'na bildirerek ihbar numarası ister. Araştırma sonucunda, soruşturmaya lüzum görülmezse, durum kopyetif bir mektupla Kurul Başkanlığı'na bildirilir.
- Görev Yerinden Başka Bir Yerde Soruşturma: Görev yerinden başka yerlere ait önemli ve hemen el konulması gereken yolsuzluk ihbarı alan ve doğruluğuna kanaat getiren müfettiş kendiliğinden olaya el koyarak, durumu şifreyle Kurul Başkanlığı'na bildirir.
- Yapılan Soruşturmalarda Göz Önünde Tutulacak Hususlar:

- Soruşturma, sanıkların kaçması veya zimmete geçirilen para, mal veya belgeleri kaçırması gibi hemen adli kovuşturmayı gerektirecek mahiyette ise, suçun çeşidi, ne şekilde ve kimin tarafından işlendiği TCK'nın hangi maddesini ilgilendirdiği, müfettiş tarafından düzenlenecek bir raporda belirtilerek ekleriyle birlikte doğrudan Cumhuriyet Savcılığı'na verilir ve raporun yeterli kopyası da Kurul Başkanlığı'na gönderilir.
- Soruşturma konusu yukarıda açıklanan mahiyette değilse, bu konuda düzenlenecek soruşturma raporu ekleriyle birlikte Kurul Başkanlığı'na gönderilir. Genel müdürlük, adli kovuşturma yapılmasını gerekli görürse, dosyayı Cumhuriyet Savcılığı'na intikal ettirir. Raporun Cumhuriyet Savcılığı'na gönderilmesi, ilgililer hakkında disiplin cezası verilmesini geciktirmeye sebep teşkil etmez.
- Soruşturma ister kanuni, ister idari bir mukteza tayinini gerektirsin, rapor ve ilişkilerinin geciktirilmeden tamamlanması ve ilgili mercilere gönderilerek cezanın zamanında uygulanmasının sağlanması ve varsa kuruluşun uğradığı zararların telafisi için gerekli tedbirlerin alınması zorunludur.
- Geçici Olarak İşten El Çektirme ve Görev Yerini Geçici Değiştirme: Yapılan soruşturma dolayısıyla personelin görev başında kalmasının mahzurlu görülmesi halinde, müfettişçe veya müfettişin teklifi üzerine genel müdürlükçe, gerektiğinde de doğrudan doğruya genel müdürlükçe personele geçici olarak işten el çektirilir. Müfettişçe işten el çektirilmesi halinde, aynı gün bölge müdürlüğü ve genel müdürlüğe sebepleriyle birlikte bilgi verilir. Kooperatif ve bölge birliklerinin yönetim kurulu üyeleriyle denetçilerinin görevlerine, genel müdürlüğün müsadeseyle son verilebilir.
- İlgililerin Bilgi ve İfadelerinin Alınması: Soruşturmalarda sanık ve tanığın bilgisine, işin mahiyet ve icabına göre isticvap, istizah veya istinabe yoluyla başvurulur. Cevap vermekten çekinme hali uygun şekilde tespit edilir. Yapılan soruşturma sonucunda, suçlu oldukları tespit edilenlerin son savunmaları alınır. Makul ve muteber sebepler dışında, süresinde savunmada bulunmayanların bu hakkı düşer. Nerede olduklarının bilinmemesi ve aramakla da adreslerinin tespit edilememesi sebebiyle sanık

ve tanıkların ifade ve savunmalarının alınamaması halinde, durum raporda belirtilmek suretiyle soruşturma sonuçlandırılır. Ancak sanık ve tanıkların bulunamadığını gösteren belgelerin soruşturma raporuna eklenmesi gereklidir.

- Bilirkişi ve Tanıklara Ücret Verilmesi: Soruşturma konularıyla ilgili olarak müfettişin ihtisası dışında bulunan hususların araştırılması ve tespiti maksadıyla seçilecek bilirkişilerle, dinlenecek tanıklara, yapılan çalışmanın süresi, önemi ve özelliği dikkate alınarak hesaplanacak bir ücret veya harcırah ödenir.
- Soruşturmaların Azami Süratle Sonuçlandırılması: Kuruluşun haklarının korunması ve adaletin süratle tecellisi için, yapılan soruşturmaların mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırılması zorunludur.

3.2.3.2.5. Müfettiş Raporları

Müfettişler, çalışmaların sonuçlarını, işin mahiyetine göre düzenleyecekleri raporla tespit ederler. Raporlarda yer alan tenkit, tembih ve tecziye tekliflerinin mer'î mevzuat hükümlerine dayandırılması gereklidir. Müfettişler, çalışmalarının sonuçlarını işin mahiyetine göre; cevaplı rapor, inceleme raporu ve soruşturma raporu ile tespit ederler (TTKKMB, 2008b: 13-14).

3.2.3.2.5.1. Cevaplı Rapor

Cevaplı raporlar, yapılan teftişlerde noksan ve hatalı bulunan ve ilgili kuruluşlar tarafından düzeltilmesi gereken işlemler hakkında düzenlenir. Cevaplı raporlarda, hatalı ve noksan görülen işlemlerin hangi kanun, ana sözleşme, yönetmelik, genelge ve talimatın hangi maddeleriyle ilgili olduğu belirtilir.

Cevaplı raporlar, teftiş edilen kuruluş tarafından azami üç gün zarfında cevaplandırılır. Zorlayıcı sebeplerle bu süre müfettiş tarafından işin icabına göre uzatılabilir. Müfettiş, raporlara verilen cevapları inceleyerek yapılması gereken işlemler hakkındaki görüşünü açık ve kesin olarak belirtir.

Müfettiş, teftiş sırasında, hemen tedbir alınmadığı takdirde kuruluşu zarara uğratabilecek eksik ve hatalı işlemlerle karşılaştığı takdirde, bu durumun nasıl düzeltilmesi gerektiği hakkındaki teklifini de belirtmek suretiyle düzenleyeceği Acele Teftiş Raporu'nu, azami 24 saat zarfında cevaplandırılmak üzere ilgililere verir. Cevabı alınıp son düşünceleri yazılan bu raporlar hemen Kurul Başkanlığı'na gönderilir.

3.2.3.2.5.2. İnceleme Raporu

Yürürlükte mevzuat hükümlerinin uygulanmasında görülen aksaklıklarla bunların düzeltilmesi yolları ve yeniden konulması gereken hüküm ve usuller hakkındaki görüş ve teklifler ile cevaplı rapor düzenlenmesini gerektirmeyen konular, kuruluşun bilanço, gelir gider hesapları kadro ve personel durumu, bina ve diğer ihtiyaçları, kuruluş, ayrılma, birleştirme, tasfiye, satma, satın alma ve kiralama, işletmenin faaliyeti ve genel durumu ile ilgili olarak yapılan incelemelerle, ihbar ve şikayetlerin ön araştırmaları neticesinde soruşturma yapılmasına mahal olmadığı hususundaki araştırma sonuçları inceleme raporlarında belirtilir.

3.2.3.2.5.3. Soruşturma Raporu

Soruşturmaya konu olan işlem ve davranışlar, TCK hükümlerine temas ediyorsa “Kanuni Soruşturma Raporu”, disiplin cezası uygulaması gerektiriyorsa “ İdari Soruşturma Raporu” düzenlenir (İnceleme raporları dahil, soruşturma raporları, kapsam içi (sendikalı) personel için ayrı, kapsam dışı personel ile yönetim kurulu üyeleri ve denetçiler için de ayrı düzenlenir).

Kanuni soruşturma raporu, suçun unsurlarını ve TCK'nın hangi maddelerini ilgilendirdiğini belirtecek şekilde delillere müsteniden düzenlenir. Bu raporlarda müfettişin kişisel düşüncelerine yer verilmez. Ancak, konuların açıklığa kavuşması yönünden olayların tahlili yapılır. Müfettişin düşünce ve teklifleri aynı konuda düzenlenmesi gereken idari soruşturma raporunda yer alır.

Soruşturma yapılan kuruluşla ilgili mevzuat hükümlerine göre idari suç ve kusur sayılıp disiplin cezası tatbikini gerektiren konularda ise yalnız idari soruşturma raporu düzenlenir. Müfettişler soruşturmaları mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırır.

3.2.3.2.6. Müfettiş Raporlarının Değerlendirilmesi

Müfettişler tarafından Kurul Başkanlığı'na gönderilen raporlar, başkanlığın görevlendireceği müfettişlere tetkik ettirilir. Başkanlıkça rapor tetkikinde yeterli sayıda müfettiş görevlendirilir. Raporların tetkik müfettiŐlerine teslim edilmesi ve alınması yazılı olarak yapılır.

Tetkik müfettişleri, tetkik ettikleri raporlarla ilgili olarak gördükleri noksanlık ve diğer hususlara ilişkin görüşlerini TKB'na yazılı olarak bildirirler. Tetkik müfettiŐi grŐŐ başkanlıkça benimsenmesi halinde ilgili müfettiŐe bildirir. İlgili müfettişin grŐŐnde ısrar etmesi halinde, konu başka bir müfettiŐe incelettirilebilir.

Tetkiki tamamlanan raporlar, başkanlık tarafından genel müdürlüğün ilgili birimlerine gönderilir ve sonuçları takip edilir. İlgili birimlerce, bu raporlar üzerine mahalline yapılan tebligatın iki nüshası TKB'na gönderilir. Başkanlık, tembihnamenin bir nüshasını müfettiŐe gönderir, diğer nüshası rapor kopyasına bağlanır.

Müfettiş kendisine gönderilen tembihnameyi raporundan farklı bulursa, durumu başkanlıkça bildirir. Başkanlık gerekirse durumu tekrar inceleyerek sonucunu müfettiŐe ve ilgili birime bildirir. Müfettiş veya ilgili birimin grŐŐnde ısrar etmeleri halinde genel müdürlük makamının vereceği karar kesindir.

Genel müdürlük birimleri, kurul baŐkanlıęınca kendilerine gönderilen raporları en geç otuz gün zarfında sonuçlandırır. Acele raporlar kurul baŐkanlıęınca 24 saat zarfında ilgili birimlere gönderilir. Bu birimler de 24 saat içinde ilgili kuruluşa, yapılması gereken işlemleri bildirir (TTKKMB, 2008b: 14).

3.2.4. Bölge Birliğine Bağlı Kontrolör Denetimi

Kontrolörler, TKK bölge birliklerinde görev yapmaktadırlar. 2010 yılında, 16 BB'nde görev yapan toplam 120 kontrolör bulunmaktadır. Unvanlarına göre ayırım Şu şekildedir: 36 Baş Kontrolör, 38 Kontrolör ve 46 Kontrolör Yardımcısı (TTKKMB, 2011b: 28).

3.2.4.1. Bölge Müdürünün Kontrolörlerle İlgili Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Bölge müdürünün kontrolörler ve faaliyetleri ile ilgili görev, yetki ve sorumlulukları aşağıda sıralanmıştır (TTKKMB, 2010: 3):

- Kontrolörleri çalışma esasları çerçevesinde görevlendirmek, çalışmalarını düzenlemek ve denetlemek,
- Kontrolörlerden gelen raporları incelemek veya incelettirmek, noksanlıkların giderilmesini sağlamak, ilgili birimlere göndermek, ilgililerce alınan tedbirleri ve yapılan işlemlerin sonuçlarını takip etmek ve alınması gereken tedbirlerle ilgili tekliflerde bulunmak,
- Kontrolörlerin yıllık faaliyetleri ile ilgili çalışma raporunu düzenlemek ve genel müdürlüğe sunmak,
- Kontrolörlerin yetişmesini sağlayacak tedbirleri almak, mesleki ve ilmi çalışmalarını teşvik ve tanzim etmek,
- Kontrolörlerin yükselmelerine, idari ve özlük işlerine ilişkin işlemleri ifa etmek, birinci derece sicil amirliği yapmak, çalışma ve hak ediş cetvellerini incelemek,
- Kontrolör yardımcılığı giriş ve yeterlilik sınavı açılması için genel müdürlüğe teklifte bulunmak,
- Genel müdür tarafından verilecek benzeri görevleri yapmak.

3.2.4.2. Kontrolörler

Bölge birliğine bağlı denetim yapan kontrolörlerin faaliyetlerine ilişkin açıklamalar ayrı ayrı başlıklarda incelenecektir.

3.2.4.2.1. Kontrolör Denetiminin Amacı

Kontrolör denetiminin amacı, bölge müdürlüğü tarafından kontrolörlerin sorumluluğuna verilen kooperatiflerde, belirlenen usul ve esaslar doğrultusunda ani

denetim sayımları ve kontroller yapmak suretiyle, personelin eğitimi ve hatalı işlemlerin büyümeden önüne geçilmesini sağlamaktır (TTKKMB, 2010: 6).

3.2.4.2.2. Kontrolörlerin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Bölge müdürleri tarafından kendilerine verilen talimatlara uymak kaydı ile kontrolörlerin görev, yetki ve sorumlulukları şu şekilde belirlenmiştir (TTKKMB, 2010: 3-4):

- Bölge birliği servislerinde, şubelerde, kooperatiflerde ve bağlı işletmelerinde bölge müdürü veya vekili adına denetim, inceleme ve soruşturma yapmak, kooperatiflerin kuruluş, ayrılma, birleştirme, tefsiye işlemlerini gerçekleştirmek, iştiraklerin yönetim kurulları tarafından talep edilmesi ve genel müdürlükçe uygun görülmesi halinde iştiraklerde inceleme yapmak,
- Yukarıda sayılan kuruluşların para ve para hükmündeki senet ve belgeleri ile diğer kıymetlerini görmek, saymak ve kayıtlara uygunluğunu araştırmak,
- Bütün bu işlemlere ait kayıt, karar, yazı, belge ve muhasebe işlemlerini incelemek, hata ve noksanlıkları tespit etmek ve giderilmesi yollarını araştırmak,
- Kooperatiflerin çalışma konuları ile ilgili olarak üst kuruluşlarca verilen talimat ve hedeflerin uygulama sonuçlarını takip ve kontrol etmek,
- Personelin, yönetim ve denetim kurulu üyelerinin görevlerini mevzuata uygun bir şekilde yapıp yapmadıklarını incelemek, işbaşında eğitimlerini sağlamak,
- Denetim ve inceleme sırasında tespit edilen ve mevzuat gereği bölge birliği müdürlüğü yetkisinde bulunan, uyarı ve kınama cezalarını gerektirecek fiillerle ilgili soruşturma yapmak, bunun dışındaki fiillerin tespiti halinde ise derhal bölge müdürlüğüne inceleme raporu ile bilgi vermek sureti ile konunun genel müdürlük müfettişlerince soruşturulmasına imkan sağlamak,
- Denetimi yapılan kuruluşun personeli hakkında gerekli görülmesi halinde görüş ve düşüncelerini ihtiva eden personel basit raporu veya gizli sicil raporu hazırlamak,

- Müfettiş ve kontrolörler tarafından yapılan denetim, inceleme ve soruşturma sonucunda üst kuruluşlardan gönderilen talimatların yerine getirilip getirilmediğini araştırmak,
- Refakatine verilen kontrolör yardımcılarının en iyi şekilde yetişmelerini sağlamak, çalışmaları ve davranışları hakkında gizli sicil raporu düzenlemek,
- Bölge müdürlüğünce verilen benzeri görevleri yapmak.

Kontrolör yardımcılarının bu yetkilerini kullanabilmeleri, muayyen bir yetişme dönemi sonunda kendilerine resen denetim, inceleme ve soruşturma yetkisinin verilmesi ile mümkündür. Kontrolörler, belirtilen görev ve yetkilerini zamanında, eksiksiz ve düzenli bir şekilde ifa etmekle mükellef olup, aksine davranışlardan bölge müdürüne karşı sorumludurlar.

3.2.4.2.3. Kontrolör Denetim Programı

Her kooperatifin muayyen aralıklarla denetlenmesini sağlamak amacıyla, kontrolörlerin yıllık denetleme programları genel müdürlük TKB'nca hazırlanarak bölge müdürlüklerine gönderilir. Bölge müdürlüğü de, gelen denetleme programlarını kontrolörlere talimatlar. Kontrolörler, kendilerine verilen programları talimattaki sıraya göre uygularlar. Gerekli hallerde sıralama bölge müdürünün izni ile değiştirilebilir. Ayrıca bölge müdürü, acil ve önemli gördüğü konuların denetimi, incelenmesi ve soruşturulması amacı ile kontrolörleri, programları dışında da görevlendirebilir (TTKKMB, 2010: 6).

3.2.4.2.4. Denetim, İnceleme ve Soruşturma alışmaları

Denetim 3.2.4.2.2. nolu başlıkta belirtilen kuruluşların tüm hesap, işlem ve faaliyetlerinin mevzuata uygunluğunun tetkikidir. Denetimin usul ve esasları TKB'nca, bölge birliklerine bildirilir (TTKKMB, 2010: 8).

Denetim, inceleme ve soruşturmaların; ilgili kuruluşun merkezinde yapılması ve sonuçlandırılması esastır. Ancak, alışma ve barınma yeri ile yiyecek temininin imkansızlığı veya zaruri diğer sebepler karşısında, çalışmaların mahallinde yapılamayacağı anlaşılırsa, Bölge Müdürü'nn msadesiyle, başka bir yerde çalışılabilir.

Kontrolörlerin muhatapları teftiş edilen kuruluşun en yetkili amiridir (TTKKMB, 2010: 7).

Denetim, inceleme ve soruşturma çalışmaları aşağıda açıklanan bölümlerden oluşmaktadır (TTKKMB, 2010: 8-10):

- İşlemlerin Denetimi: Denetime tabi birim ve kuruluşların işlem ve hesaplarının kontrolünü; denetim tarihi itibarıyla para ve para hükmündeki evrak ile depodaki malların ve demirbaşların sayılmasını, kontrolünü ve bunların kayıtlara uygunluğunun sağlanmasını ve kontrol devresine giren işlemlerin teker teker tetkikini ihtiva eder. Ancak, görülecek lüzum üzerine, para ve para hükmündeki evrak, mal ve demirbaşların sayım ve kontrolünden sonra, denetim devresine ait hesap ve işlemlerin belirli bir oran dahilinde sondaj usulü ile denetimi yapılabilir.
- Faaliyet Denetimi: Denetimi yapılan kuruluştaki çalışmaların kuruluşun amaçlarını gerçekleştirmeye yeterli olup olmadığı, kullanılan metotların bünyesine uygun düşüp düşmediği ve gösterilen faaliyetin etkinlik ve verimlilik yönünden tatmin edici olup olmadığı, varsa aksaklıkların nereden kaynaklandığı hususlarında yapılan çalışmaları ihtiva eder.
- Denetimin Başlangıcı: Denetim için gidilen kuruluşta, MB müfettişleri ile BB kontrolörlerinden en son hangisi denetim yapmış ise söz konusu denetim döneminin sonundan denetime başlanır. Ancak TKB'nca lüzum görülmesi veya doğrudan kontrolör tarafından talep edilmesi halinde (TKB'na durum intikal ettirilerek onay alınmasından sonra) önceki teftiş dönemine giren işlemler de yeniden teftişe tabi tutulabilir.
- İnceleme: Kontrolörler tarafından denetime tabi kurum ve kuruluşlarda, uygulanan mevzuatın aksayan yönlerinin; bilanço ve kar zarar hesaplarıyla, kadro, personel, arsa ve bina durumunun; kuruluş, ayrılma, birleştirme, tasfiye, satma, satın alma ve kiralama hususlarının; şikayet ve ihbarların soruşturmayı gerektirip gerektirmediğinin ve diğer konuların gerektiğinde araştırılmasıdır.

- Soruşturma: Denetime tabi birim ve kuruluşlardaki personel ve görevlilerin mevzuat hükümlerine aykırı, disiplin suçu niteliğindeki fiil ve hareketlerine ilişkin olarak, araştırma yapılmasıdır.
- Soruşturmaya Başlama: Kontrolörlerin soruşturmaya başlayabilmeleri için, soruşturma konusunun bölge birliği müdürlüğünce verilmiş olması; denetim ve inceleme sırasında soruşturmayı gerektiren hususların tespit edilmesi; kimliği belli şahıslardan açık adresli, imzalı ve delillendirilmiş mektup alınması ve konunun derhal el konulmasını icap ettirecek derecede önemli ve acil olması gereklidir. (İsimsiz ve imzasız ihbar yazılarının da ön araştırması yapılarak, iddiaların gerçeklik durumu hakkında kanaat sahibi olunmalıdır.)
- İhbar ve Şikayetlerin Değerlendirilmesi: Kontrolörlere doğrudan yapılan yolsuzluk ihbarı ile denetim ve inceleme sırasında bulunan konuların kontrolör tarafından ön araştırması yapılır. Bu araştırma sonunda kontrolör tarafından, ortaya çıkan yolsuzluk konularının soruşturma yapılması gerektirdiği kanaat ve sonucuna varılmakla birlikte, soruşturma konusu fiil veya fiiller sonucunda öngörülen disiplin cezaları bölge birliği yetkisinde ise soruşturma tamamlanır. Eğer yetkisini aşıyorsa, konunun genel müdürlük müfettişleri tarafından soruşturulmasını teminen, bu hususla alakalı her türlü bilgi ve belge toplanır, delillerin korunmasına yönelik önlemler alınır, soruşturma faili personelin fiillerinin, kanuni suç teşkil ettiği kanaatine varılması durumunda (kasa, depo açığı, sahte senet v.b.), öncelikle personelin görev mahallinden uzaklaştırılması sağlanır, kooperatif kıymetlerinin korunması için önlemler alınır, bir inceleme raporu ile durum bölge müdürlüğüne intikal ettirilir. Bölge müdürü kontrolör raporunun ön tetkikini yaparak veya yaptırarak, tespit edilen hususların, kontrolör yetkisini aştığı düşüncesini uygun görmesi halinde, kontrolör çalışmasını doğrudan TKB'na gönderir.
- İlgililerin Bilgi ve İfadelerinin Alınması: Soruşturmalarda sanık ve tanığın bilgisine, işin mahiyet ve icabına göre isticvap, istizah veya istinabe yoluyla başvurulur. Cevap vermekten çekinme hali uygun şekilde tespit edilir. Yapılan soruşturma sonucunda, suçlu oldukları tespit edilenlerin son savunmaları alınır. Makul ve muteber sebepler dışında, süresinde

savunmada bulunmayanların bu hakkı düşer. Nerede olduklarının bilinmemesi ve aramakla da adreslerinin tespit edilememesi sebebiyle sanık ve tanıkların ifade ve savunmalarının alınamaması halinde, durum raporda belirtmek suretiyle soruşturma sonuçlandırılır. Ancak sanık ve tanıkların bulunamadığını gösteren belgelerin soruşturma raporuna eklenmesi gereklidir.

- Soruşturmaların Azami Süratle Sonuçlandırılması: Kuruluşun haklarının korunması ve adaletin süratle tecellisi için yapılan soruşturmaların mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırılması zorunludur.

3.2.4.2.5. Kontrolör Raporları

Kontrolörler, çalışmaların sonuçlarını, işin mahiyetine göre düzenleyecekleri raporla tespit ederler. Raporlarda yer alan tenkit, tembih ve tecziye tekliflerinin mer'î mevzuat hükümlerine dayandırılması gereklidir. Kontrolörler, çalışmalarının sonuçlarını işin mahiyetine göre; cevaplı rapor, inceleme raporu ve soruşturma raporu ile tespit ederler (TTKKMB, 2010: 10-11).

3.2.4.2.5.1. Cevaplı Rapor

Cevaplı raporlar, yapılan denetimlerde noksan ve hatalı bulunan ve ilgili kuruluşlar tarafından düzeltilmesi gereken işlemler hakkında düzenlenir. Cevaplı raporlarda, hatalı ve noksan görülen işlemlerin hangi kanun, ana sözleşme, yönetmelik, genelge ve talimatın hangi maddeleriyle ilgili olduğu belirtilir.

Cevaplı raporlar, denetim gören kuruluş tarafından azami üç gün zarfında cevaplandırılır. Zorlayıcı sebeplerle bu süre kontrolör tarafından işin icabına göre uzatılabilir. Kontrolör, raporlara verilen cevapları inceleyerek yapılması gereken işlemler hakkındaki görüşünü açık ve kesin olarak belirtir.

Kontrolör, denetim sırasında, hemen tedbir alınmadığı takdirde kuruluşu zarara uğratabilecek eksik ve hatalı işlemlerle karşılaştığı takdirde, bu durumun nasıl düzeltileceği hakkındaki teklifini de belirtmek suretiyle düzenleyeceği Acele Denetim Raporu'nu, azami

24 saat zarfında cevaplandırılmak üzere ilgililere verir. Cevabı alınıp son düşünceleri yazılan bu raporlar hemen Bölge Müdürlüğü'ne gönderilir.

3.2.4.2.5.2. İnceleme Raporu

Yürürlükte mevzuat hükümlerinin uygulanmasında görülen aksaklıklarla bunların düzeltilmesi yolları ve yeniden konulması gereken hüküm ve usuller hakkındaki görüş ve teklifler ile cevaplı rapor düzenlenmesini gerektirmeyen konular, kuruluşun bilanço, gelir gider hesapları kadro ve personel durumu, bina ve diğer ihtiyaçları, kuruluş, ayrılma, birleştirme, tasfiye, satma, satın alma ve kiralama, işletmenin faaliyeti ve genel durumu ile ilgili olarak yapılan incelemelerle, ihbar ve şikayetlerin ön araştırmaları neticesinde soruşturma yapılmasına mahal olmadığı hususundaki araştırma sonuçları inceleme raporlarında belirtilir.

3.2.4.2.5.3. Soruşturma Raporu

Soruşturma yapılan kuruluşla ilgili mevzuat hükümlerine göre idari suç ve kusur sayılıp disiplin cezası tatbikini gerektiren konularda idari soruşturma raporu düzenlenir. Bu raporlarda, mevzuat gereği bölge birliği müdürlüğünün yetkisinde bulunan uyarı ve kınama cezalarını gerektirecek fiillerle ilgili rapor düzenlenir.

Eğer soruşturma konusu, bölge birliği yetkisini aşıyorsa düzenlenecek raporun bölge birliği müdürlüğü tarafından TKB'na intikali sağlanır.

Soruşturma raporlarının tanziminde lehte ve aleyhteki bütün deliller objektif olarak toplanarak birlikte değerlendirilir. Soruşturulan personel ve bilgi toplamak amacıyla ifadesine başvuru yapılan personel, ortak ve diğer kişilerin ileri sürdükleri bütün iddialar araştırılarak, neticesi rapora yansıtılır. Soruşturma raporlarında mutlaka son savunma verilir. Kontrolörler, soruşturmaları mümkün olan en kısa zamanda sonuçlandırır.

3.2.4.2.6. Kontrolör Raporlarının Değerlendirilmesi

Kontrolörler tarafından hazırlanan denetim, inceleme ve soruşturma raporları bölge müdürlüğüne gönderilir. Denetim raporları ile inceleme ve soruşturma raporları, bölge

müdürlüğünde ön tetkikleri yapılarak, tespit edilecek noksanlıklar tamamlattırıldıktan sonra, tetkik edilmek amacıyla doğrudan TKB'na gönderilir. TKB'nca tetkik işlemleri tamamlanarak ilgili birimlere gönderilen raporların sonuçları bölge müdürlüğünce takip edilir. Genel müdürlüğe gönderilmesine gerek duyulmayan inceleme raporları ise tetkik edildikten sonra gereği ve sonuçları bölge müdürünce takip edilir.

İlgili birimlerce, bu raporlar üzerine yazılan tembihnameler bölge müdürlüğüne gönderilir. Bölge müdürlüğünce de tembihnamelerin bir nüshası kontrolörlere, bir nüshası da denetim ve inceleme yapılan kuruluşa gönderilir. Kontrolör kendisine gönderilen tembihnameyi raporundan farklı bulursa durumu bölge müdürlüğüne bildirir. Bölge müdürlüğü kontrolör tarafından yazıyı ilgili birime göndererek, alınacak cevabı kontrole bildirir. Kontrolörün görüşünde ısrar etmesi halinde genel müdürlüğün vereceği karar kesindir (TTKKMB, 2010: 11-12).

3.2.5. 5018 ve 6102 Sayılı Kanunlar Açısından Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nde Denetim

10/12/2003 yılında kabul edilen 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 24/12/2003 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak, bir kısım hükümleri 2003 ve 2004 yıllarında olmak üzere, bütün hükümlerini kapsayacak şekilde 01/01/2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanunun 1. maddesinde amacı şu şekilde belirtilmiştir:

“Bu kanunun amacı, kalkınma planları ve programlarda yer alan politika ve hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesap verebilirliği ve malî saydamlığı sağlamak üzere, kamu malî yönetiminin yapısını ve işleyişini, kamu bütçelerinin hazırlanmasını, uygulanmasını, tüm malî işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve malî kontrolü düzenlemektir.”

İlgili kanunun 2. maddesinde, kanunun kapsamı belirtilmiştir. Kanun merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları ve mahalli idarelerden oluşan genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin mali yönetim ve kontrolünü kapsar. Bu hükme dayanarak, kanunun 3. maddesinde tanımlanan ve ekli cetvellerde yer almayan Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nin bu kanunun kapsamında olmadığı söylenebilir (5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu,

[http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5018&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearc=\)](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5018&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearc=)).

18/04/1972 yılında kabul edilen 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu 28/04/1972 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın kanun ve ana sözleşmedeki görevler ile ilgili ortaya çıkacak eksikliklerle ilgili uygunluk denetimine yer verilmiştir. Ayrıca kooperatif organlarından biri olan denetçilerin seçilmesi hükme bağlanmış ve görevleri yıllık faaliyet sonuçlarının bir raporla genel kurula sunulması olarak ana sözleşmede belirlenmiştir. 1581 Sayılı Kanun'un 20. maddesine göre ise kanun ve ana sözleşmede açıklık bulunmayan hallerde 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerinin uygulanması hükme bağlanmıştır (1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1581&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=1581>).

1163 Sayılı Kanun'un 66. maddesinde denetçilerin inceleme yükümlülüğü şu şekilde tarif edilmiştir:

“Denetçiler, işletme hesabıyla bilançonun defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığını, defterlerin düzenli bir surette tutulup tutulmadığını ve işletmenin neticeleriyle mameleki hakkında uyulması gerekli olan hükümlere göre işlem yapılıp yapılmadığını incelemekle yükümlüdürler.”

Denetçilerin yaptıkları uygunluk denetiminin yanı sıra madde 90-91'e göre Ticaret Bakanlığı müfettiş ve kontrolörleri ile kooperatif üst kuruluşlarını, ilgili müesseseleri ve bağımsız denetim kuruluşlarını denetleme işleri için görevlendirebilirler. 1163 Sayılı Kanun'un 98. maddesine göre bu kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda ise Türk Ticaret Kanunu'ndaki anonim şirketlere ait hükümlerin uygulanacağı hükme bağlanmıştır (1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, [http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1163&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearc=\)](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1163&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearc=))).

13/01/2011 yılında kabul edilen 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu 14/02/2011 tarihinde resmi gazetede yayınlanmış ve kanununun 1354. maddesine anonim şirketlerin denetlenmesine ilişkin maddeleri 01/01/2013 tarihinde yürürlüğe girecektir.

Yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 124. maddesinde kooperatifler de diğer şirketler gibi ticaret şirketleri arasında sayılmıştır. Fakat bu maddenin ikinci fıkrasında diğer şirketler gibi şahıs ya da sermaye şirketi ayırımına tabi tutulmamıştır. Kanunun 16. maddesinde bütün ticaret şirketlerinin tacir olduğu belirtilmiştir. 64. maddede ise bütün tacirlerin ticari defterleri tutmak ve defterlerinde, ticari işlemleriyle malvarlığı durumunu, Türkiye Muhasebe Standartları'na göre açıkça ortaya koymak zorunluluğu getirilmiştir. Bu kanunda kooperatifler de tacir olarak sayıldığından, 1581 ve 1163 Sayılı Kanunlarda bulunmasa bile, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartları'na uygun şekilde düzenlemek zorundadır.

Kanunun 397. maddesine göre anonim şirketler ve şirketler topluluğunun finansal tabloları denetçi tarafından, uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartları'na göre denetlenir. Yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu da denetim kapsamı içine alınmıştır. Bu raporun finansal tablolar ile uyumu ve gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı denetlenir. Ayrıca denetçinin denetiminden geçmemiş finansal tablolar ile yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu düzenlenmemiş hükmünde sayılmıştır. Kimlerin denetçi olabileceği ile ilgili sorunun cevabı ise 400. maddede verilmiştir. Denetçi, ancak ortakları, yeminli mali müşavir veya serbest muhasebeci mali müşavir unvanını taşıyan bir bağımsız denetleme kuruluşu olabilir (6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, [http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspix?MevzuatKod=1.5.6102&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearc=.](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspix?MevzuatKod=1.5.6102&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearc=)).

Finansal tabloların Türkiye Muhasebe Standartları'na, kanuna ve esas sözleşmeye uygun düzenlenip düzenlenmediğinin denetimi, uzmanlar tarafından Türkiye Denetim Standartları'na göre yapılacaktır. Muhasebenin içerdiği finansal bilgilerin, denetlenen finansal tablolar ile tutarlılığı ve gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı incelenecektir (Yüksel, 2011, http://www.tusiad.org.tr/__rsc/shared/file/Gokhan-Yuksel---YENI-TURK-TICARET-KANUNU---1-.pdf).

1581 ve 1163 Sayılı Kanunlarda finansal tabloların Türkiye Muhasebe Standartları'na uyumlu düzenlenmesi ve Türkiye Denetim Standartları kapsamında uzman denetçiler tarafından denetlenmesi hakkında bir hüküm bulunmaması nedeniyle 6102

Sayı Kanun'un anonim şirketler ile ilgili denetim hükümlerinin Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri için uygulanıp uygulanmayacağı tartışılabilir.

3.3. 2011 - 2023 Dönemi Teftiş ve Denetim Alanı Stratejisi ve Uygulama Planı

Türkiye, “Vizyon 2023” sloganı ile Cumhuriyetimiz’in 100. kuruluş yılına hazırlanırken, bu vizyon içerisinde yer alacak “Tarım Kredi 2023” raporu hazırlanmıştır. Bu rapor, sürekli değişen koşullara ayak uydurmak, ortakların beklentilerine en hızlı ve rasyonel biçimde cevap verebilmek ve kendi sektöründe Türkiye’nin en büyüğü ve mükemmeli olabilmek için gelecek 13 yıl süresince ne yapması gerektiği ve 2023 yılında nasıl bir yapısal görünüm taşıyacağını öngörmek ve tasarlamak amacıyla hazırlanmıştır. Raporun hazırlanması amacıyla birim kooperatifler, bölge birlikleri ve merkez birliği temsilcilerinin katılımıyla “Strateji Geliştirme Grubu” oluşturulmuştur (TTKKMB, 2011a: 25-27).

Hazırlanan eylem planında 10 strateji oluşturulmuş ve stratejilere uygun alt hedefler belirlenmiştir. Teftiş ve denetim alanı stratejisi, “Strateji 7” olarak oluşturulmuş ve stratejiye uygun 7 alt hedef belirlenmiştir (TTKKMB, 2011a: 127-139). Genel uygulama ilkelerine uygun geliştirilen uygulama planının teftiş ve denetim bölümü tablo 5’te gösterildiği gibidir.

Tablo 5: Tarım Kredi 2011 – 2023 Teftiş ve Denetim Uygulama Planı

Strateji / Hedef	2011	2012	2015	2023
Strateji 7: Kooperatif yönetimleri ve çalışanların hizmet kalitesini ve faaliyetleri artırmayı, yolsuzlukları önlemeyi, eğitim ve rehberlik işlevini ön plana çıkarmayı amaçlayan ve geleneksel yöntemleri aşan bir teftiş ve denetim;				
Hedef 1: Değişim teftiş anlayışı ile başlayacak ve teftişin eğitim ve rehberlik işlevinin ön plana çıkarılması için müfettiş ve kontrolörlerin kapasiteleri geliştirilecektir.	•	•		
Hedef 2: Kurumun amaçlarına ulaşmayı sağlayıcı iç denetim sistemi geliştirilecektir.	•	•	•	

Tablo 5: (Devamı)

Strateji / Hedef	2011	2012	2015	2023
Hedef 3: Tarım Kredi Kooperatifleri'nde görülen işlemlerle ilgili her aşamayı kapsayan performans denetimine ağırlık verilecektir. Bu amaçla; tüm kooperatiflerin ve bölge birliklerinin faaliyet alanlarında bulunan, tarımsal girdi kullanımı kooperatif ve/veya bölge birliklerinin satışları ile mukayese edilerek değerlendirilip geleceğe yönelik önerilerde bulunulacaktır. Bu amaçla otomasyonda gerekli verilerin bulunması sağlanacaktır.	•	•		
Hedef 4: Mevzuata aykırı işlemleri, hata ve suistimalleri, kayıpları takip ederek bunların olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya yönelik olarak uygulanan geleneksel denetim sisteminden ziyade, hatalı sonuçları değil, onları üreten sistemin zaaflarını belirleme ve yok etme üzerine odaklanan risk denetimi sistemine ağırlık verilecektir.	•	•		
Hedef 5: Çalışmalarından istenilen sonucun alınmadığı anlaşılan kontrolörlerin görevlerinin önem ve ciddiyetini kavrayarak, görevlerini gerekli sorumluluk bilinci ile özen ve itina göstererek yapmalarının ve denetim harici işlemlerde görevlendirilmelerinin önlenmesine yönelik olarak, işletilemeyen mevcut kontrolör mevzuatı yeniden düzenlenerek uygulamaya işlerlik kazandırılacaktır.	•	•		
Hedef 6: Denetimin sadece müfettişler ve kontrolörler tarafından yapılan bir işlem olmadığı, kurumun her çalışanın öncelikle yapması gereken görevi olduğu anlayışından hareketle, tüm birimlerin kendilerine bağlı birimleri gözlem altında tutarak, suistimallere fırsat verilmemesi hususlarında aktif olmaları sağlanacaktır.	•	•		
Hedef 7: Denetim elemanlarının geçmişe dayalı hata avcılığı şeklindeki görev anlayışı yerini, geleceğe ve sistemin geliştirilmesine dönük yol gösterici, alternatif modeller üreten aktif yönünün ön plana çıkarıldığı, cezalandırmadan ziyade ödüllendirmeyi amaç edinen ve rehberlik etmeyi esas alan bir anlayışa bırakacaktır. Yeni denetim anlayışı katılımcı, eğitici, kurumun faaliyetleri ve çalışanlarla bütünleşen bir anlayış olacaktır.	•	•		

Kaynak: TTKKMB, 2011a: 152-153

Tablo 5'teki bilgilere göre, teftiş ve denetim alanı stratejisi uygulama planının 2015 yılı sonunda tamamlanması planlanmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM YAKLAŞIMININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. Literatür Taraması

Bu bölümde risk odaklı iç denetim yaklaşımıyla ilgili çalışmalar uluslararası çalışmalar ve Türkiye'deki çalışmalar olarak ayrı başlıklar altında incelenecektir.

4.1.1. Uluslararası Çalışmalar

Risk odaklı iç denetimle ilgili uluslararası literatürde birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan birinde Miltz ve diğerleri (1991), "İç denetim zamanının risk odaklı yönetimi: bir olay çalışması" konulu çalışmalarında kurumun denetim yapılması gereken her bir birimi için risk indekslerini geliştirmeye yönelik pratik bir yaklaşımdan bahsetmişler ve bu risk indekslerini kullanarak maliyet ve kazanç kriterini başarmak yerine her bir birimdeki risk yoğunluğunu belirlemeye yarayan fonksiyonel bir teknik geliştirmişlerdir. Bu teknikle önceden planlanan zamanda denetimin bitirilmesi sağlanmıştır.

Larkin (2000), "İç denetçilerin etik ikilemleri belirleme yetenekleri" konulu çalışmasını büyük bir finans kurumunun iç denetim departmanında uygulamıştır. Sorumluluk alanlar çalışmaları esnasında karşılıklarına çıkan etik ve etik olmayan durumları fark etmek ve bunlarla başa çıkmak durumunda kalırlar. Larkin çalışmasını 4 ana demografik değişkene bağlı olarak gerçekleştirmiştir. Bunlar: Yaş, cinsiyet, kıdem ve akran grubu etkisi. Bir çok durumda sorumlular kendilerini akranlarından daha etik görmüşlerdir. Ayrıca Larkin, etik davranma konusunda cinsiyetin de etkili olduğunu tespit etmiştir. Buna göre bayanların etik davranış gösterme becerisi erkek olanlardan daha iyidir.

Öte yandan Allegrini ve D'onza (2003), "Büyük İtalyan şirketlerinde iç denetim ve risk değerlendirme: ampirik bir araştırma" konulu çalışmalarında Büyük İtalyan şirketlerinde iç denetim durumu hakkında genel görüş sunmayı amaçlamışlardır. Asıl olarak risk değerlendirme uygulamalarını ve risk odaklı denetimin işleyişini sorgulamışlardır. Araştırma İtalyan Borsası'ndaki ilk 100 şirket üzerinde yapılmıştır. Şirketlerde uygulamaların genel olarak üç farklı modelde yapıldığı tespit edilmiştir. Bu uygulamalar şu şekilde sıralanmıştır: Birkaç şirket (%25) geleneksel denetim yöntemlerini uyguluyor ve denetim planlamada bir denetim dönemini baz alıyor, çoğu şirket (%67) iç denetçileri COSO modeli üzerine yoğunlaşmış, genellikle operasyonel denetim yapıyor ve risk odaklı denetim makro seviyede kullanılıyor, son olarak çok az büyük şirkette (%8) denetimde makro ve mikro risk odaklı yaklaşım kullanılıyor.

Diaz (2005), "Risk odaklı denetim ortamında riskin tanımlanması ve değerlendirilmesi: bütçe kısıtlarının ve inisiyatif kullanımının etkileri" başlıklı çalışmasında bütçe kısıtları ve inisiyatif kullanımının risk tanımlanması ve değerlendirmesini nasıl etkilediğini araştırdı. Denetçilerin, finansal durum risklerini tanımlarken iş risklerine göre daha kesin sonuçlara ulaşmaya çalıştıklarını saptadı. Bütçe kısıtlarının bu risklerin tanımlanmasında herhangi bir etkisi bulunmadığı sonucuna ulaştı. Diğer taraftan iş riski değerlendirmelerinin bütçe kısıtları altında daha titiz bir şekilde geliştiğini tespit etti. Ayrıca bütçe kısıtlarının, denetçinin performansını hedef belirleme yönünde ve zaman baskısı adaptasyonu yönünde direkt olarak etkilediğini bulmuştur.

O'Leary ve Stewart (2007), "İç denetçilerin etik karar vermelerini etkileyen yönetim faktörleri: irdeleyici bir çalışma" konulu çalışmalarında kurumsal yönetim mekanizmasının iç denetçilerin etik karar vermelerine etkisini araştırmışlardır. Ayrıca denetim tecrübesinin etik karar vermeyi etkileyip etkilemediğini de araştırmışlardır. 66 denetçi üzerinde yapılan çalışmada etiğe aykırı 5 farklı senaryo kurgulanmıştır. Her bir senaryoda kurumsal yönetimin temel öğelerinden birine hile karıştırılarak denetçilerin etik karar verme durumları değerlendirilmiştir. Genel olarak denetçilerin etikle ilgili duyarlı davrandıkları tespit edilmiştir. Fakat her biri kendi seviyesindekilerin etik davranıp davranmadıkları konusunda kuşkucu bir yaklaşım sergilemişlerdir. O'Leary ve Stewart yüksek kaliteli denetim fonksiyonunun, iç denetçilerin etik karar vermeleri üzerinde pozitif

yönde etkili olduğunu da ortaya koymuşlardır. Diğer yönetim mekanizmaları ise etik karar verme konusunda etkisiz gibiydiler. Ayrıca araştırmacılar, deneyimli denetçilerin bazı durumlarda daha etik bir duruş sergilediğini gözlemlemişlerdir.

Savcuk (2007), “İç denetimin etkinliğini değerlendirme ilkeleri” konulu çalışmasında etkin bir iç denetim sistemi kurabilmek için gerekli konuları ve iç denetim etkinlik değerlendirme prensiplerini analiz etmiştir. Bunu yaparken kurumsal yönetim ve kontrol kapsamını da göz önünde bulundurmuştur. Etkin bir iç denetim sistemi kurulabilmesi için şu sonuçlara ulaşmıştır. Öncelikle iç denetçilerin en yüksek profesyonel kalite sertifikası ile CIA sertifikasına ve pratik tecrübeye sahip olmaları gerekmektedir. İç denetçiler, risk yönetimi sürecinde aktif olarak bulunmalı, risk yönetim sürecinin etkinliği ile ilgili güvence sağlamalı, geliştirme yönünde tavsiyeler vermeli ve uygulamasını sağlamalı, bağımsızlık ve nesnelliklerini zedelemekten diğer değer katan faaliyetlerde bulunmalıdırlar. Ayrıca iç denetçiler, iç denetim fonksiyonunu kullanan birimlerden geri bildirimler almalıdırlar. Eğer mümkünse iç denetim sonuçlarını rakamlarla belirtmelidirler.

Khanna (2008), “Hindistan bankalarında risk odaklı iç denetim: şube denetimleri için geliştirilmiş bir yöntem” konulu çalışmasında Hint bankalarında risk odaklı iç denetimin uygulanışını incelemiş ve önerilerde bulunmuştur. Hint bankalarında ROİD genel olarak uygulanmaya başlanmış durumdadır. Khanna bu uygulamalarda görülen eksiklikleri belirlemeye çalışmıştır. Bu eksiklikleri; risk değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesi, denetim planının hazırlanmasında uzaktan risk değerlendirme yapılması, risklerin azaltılması için kontrol riski ve doğal risklerin kabul edilebilir seviyelerinin tanımlanması şeklinde sıralamıştır.

Pop ve Bota-Avram (2008), “İç denetimin dışarıdan satın alınması - iç denetimin kalitesinin artırılması için bir çözüm mü?” konulu çalışmalarında denetim hizmetinin dışarıdan satın alınması durumunda iç denetimin kalitesinde nasıl bir artış olabileceğini ortaya koymayı amaçladılar. Dışarıdan denetim hizmeti satın alınmasının, denetim elemanı istihdam edilmesine göre kalite ve etkinliği artırmasının her zaman garanti olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Hizmet satın alınmanın fayda - maliyet açısından büyük şirketlerdence, küçük ve orta ölçekli şirketlerde daha avantajlı olduğunu ortaya koymuşlardır. Ancak bu şirketlerin hizmet satın almadan önce şirketin faaliyette

bulunduğu iç ve dış çevre, şirketin büyüklüğü, faaliyette bulunduğu sektör ve şirketin yönetim tecrübesi gibi faktörleri göz önünde bulundurmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Arena ve Azzone (2009), “İç denetimin etkinliğinin organizasyonel sürücülerini tanımlama” başlıklı çalışmalarında iç denetimin etkinliğine etki eden faktörleri belirlemek amacıyla 153 İtalyan şirketinden gelen veriler ışığında araştırma yapmışlardır. İç denetimin etkinliğinin şu üç faktörden etkilendiğı sonucuna varmışlardır: iç denetim takımının karakteristiğı, iç denetim süreci ve aktiviteleri ve kurumsal bağlantılar. Ayrıca iç denetimin etkinliğinin, şirketin özellikleri göz önünde bulundurularak, iç denetçi sayısının çalışan sayısına oranının büyümesiyle değışiklik göstereceğini ortaya koymuşlardır.

Holt ve Dezoort (2009), “İç denetim raporunun açıklanmasının yatırımcı güveni ve kararları üzerindeki etkileri” konulu çalışmalarını iç denetim raporunun yatırımcı güvenliği ve kararlarını ne kadar etkilediğini belirlemek amacıyla yapmışlardır. İç denetim raporunun yatırımcı güvenliği ve kararları üzerindeki etkisinin, ihtiyaç olunan diğerk finansal raporlar kadar önemli olduğunu tespit etmişlerdir.

Koutoupis ve Tsamis ise (2009), “Yunan bankalarında risk odaklı iç denetim: bir durum çalışması” konulu çalışmalarında Yunan bankalarının risk odaklı iç denetime göre durumlarını araştırdılar. Üç büyük Yunan bankasında yapılan çalışmada, ROİD planlamasının nasıl yapıldığı analiz edildi. En iyi yöntem ve önerileri tanımlamak amacıyla bu çalışmayı gerçekleştirdiler. Denetim evreni tanımlama, risk değerlendirme ve denetim planlama ve ölçeklendirme konularında durum analizi yaptılar. Denetim evrenini tanımlamak için yapılan çalışmada görüldü ki ilk iki banka, tüm birimlerinin taşıdığı riskleri hesaplayıp denetim planı oluştururken; üçüncü banka denetim evrenini riskleri önceliklendirme yoluyla oluşturuyordu. Üçüncü bankanın uyguladığı yöntemin zaman ve maliyet tasarrufu açısından en iyi yöntem olduğu görülmüştür. Risk değerlendirme yöntemlerine bakıldığında; birinci bankada risk yönetiminin hiç uygulanmamış olduğu, ikinci bankada ise bankanın temel riskleri üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Son bankada ise her bir denetim alanı için tüm risklerin haritasının çıkartıldığı ve bu risklerin denetim evrenine etkileri üzerine yoğunlaşıldığı saptanmıştır. Çalışmanın son aşamasında ele alınan denetim planı ve ölçeklendirme işin en önemli kısmıdır. Çünkü bu aşamalar risk yönetimine göre şekillenmektedir. İlk bankada bütün alanların denetimi, risklerine

bakılmadan yapılmış ve iki yıl süren bir zaman zarfında çalışmalar sonuçlanmıştır. İkinci bankada yüksek riskli alanlar belirlenerek denetimi yapılmıştır. Üçüncü bankada ise riskler önemine göre sıralanmış ve riskli alanlara denetim uygulanmıştır. Koutopis ve Tsamis sonuç olarak uzun dönemli denetim planı yapılması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Risk yönetimi, riskli alanların sıralanması ile kalifiye denetim elemanının seçiminin denetimin etkinliğinde büyük öneme sahip olduğunu vurgulamışlardır.

4.1.2. Türkiye’deki Çalışmalar

Sertel (2001), “İç denetim ve Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri’nde uygulaması” konulu çalışmasında denetim ve iç denetim uygulamasının gelişimini ve etkilerini araştırmak, varsa aksaklıkları tespit etmek ve aksaklıkların giderilmesi için öneriler getirmek amacıyla TKKMBGM birimlerinde ve Ankara Bölge Birliği’ne bağlı 20 kooperatifte anket uygulaması yapmıştır. Çalışmanın sonucunda kooperatif ortaklarının eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle ortaklar arasından seçilen yönetim kurulu ve denetçilerin fonksiyonlarını yerine getiremediklerini tespit etmiştir. Ayrıca kurum denetçileri tarafından yapılan denetimlerde, personelle yeterince diyalog kurulmaması nedeniyle denetimin eğitim yönünün eksik kaldığını saptamıştır. Yapılan denetim çalışmalarının kapsamının ise muhasebe ve mevzuat denetimiyle sınırlı kaldığını belirlemiştir. Denetim elemanlarının çalışma zamanlarını daha çok finansal tabloların analizine ve faaliyet denetimine ayırmaları gerektiğine ilişkin öneride bulunmuştur.

Kishali ve Pehlivanlı (2006), “Risk odaklı iç denetim ve İMKB uygulaması” başlıklı çalışmalarında Türkiye’de iç denetim alanında gelinen noktayı belirlemek ve denetimde risk değerlendirme ve risk odaklı denetim uygulamalarının ne ölçüde kullanıldığını saptamak amacıyla İMKB 100 endeksinde yer alan şirketlere anket uygulaması yapmışlardır. Çalışmanın sonucunda, denetimde yaşanan gelişmelerin bankacılık sektöründe yakından takip edildiği fakat reel sektörün henüz istenen olgunluğa erişmediğini tespit etmişlerdir.

Biçer (2006), “İç kontrol sisteminin etkinliğini sağlamada iç denetimin rolü ve bir uygulama” konulu çalışmasında iç kontrol sisteminin etkinliğini sağlamada iç denetimin rolünü belirlemek amacıyla, hisseleri borsada işlem gören bir şirketler topluluğuna bağlı

halka açık olmayan bir şirkette iç denetim uygulaması yapmış ve örnek bir iç denetim raporu hazırlamıştır. Yaptığı çalışmada işletme ihtiyaçlarına yanıt verecek iyi bir iç kontrol sistemi kurulması gerekliliği ve iç denetim faaliyetleri ile uygulanan kontrol yöntemlerinin standartlaştırılması sonucuna varmıştır. Biçer ayrıca, iç kontrol sisteminin hedefleri doğrultusunda, genel ve arızı ek iç denetim planlarının hazırlanması gerekliliğini vurgulamıştır.

Kurnaz (2007), “Kurumsal yönetim ekseninde risk odaklı iç denetim: Türkiye’nin 500 büyük sanayi işletmesinde risk odaklı iç denetim uygulama analizi” konulu çalışmasında iç denetimin artan öneminin Türkiye’de nasıl algılandığını araştırmak amacıyla Türkiye’nin 500 büyük sanayi kuruluşuna yönelik anket uygulamış ve ayrıca bu kuruluşların denetim ve üst yönetimi ile mülakatlar yapmıştır. Yaptığı çalışmanın sonucunda Türkiye’nin kendine özgü şartlarından dolayı yönetim kadar denetimi de gerçekleştirilmede güçlükler yaşadığını bulmuştur. İç denetim, dış denetim, risk yönetimi gibi konularda mali sektör henüz yolun başında olmasına karşın reel sektör çok gerilerde kalmıştır. Kurnaz, işletmelerde risk odaklı iç denetim uygulamasında en büyük engelin, özellikle mevcut ekonomik çevre ve maliyet olduğunu düşünmektedir. Diğer engellerin ise yönetim desteği eksikliği, kalifiye eleman eksikliği ve teknolojik alt yapı eksikliği olduğunu bulmuştur. Kurnaz, risk odaklı iç denetim sisteminin ülkemiz koşullarında optimal ve uygulanabilir olmadığını ve bu sisteme geçişin zaman alacağını ortaya koymuştur.

Sevim ve Eliuz (2007), “Denetim komitelerinin iç denetimin etkinliği üzerindeki rolleri ve İMKB’de bir araştırma” konulu çalışmalarında dört yıldır kurulan ve işletilen denetim komitelerinin iç denetimin etkinliği üzerindeki rolleri araştırılmıştır. İMKB’de yaptıkları çalışmada komitelerin iç denetimin etkinliğini kısmen sağladığı gözlemlenmiştir. Şirketlerin faaliyet süresi ve halka açıklık oranı ile komitelerin iç denetimin etkinliğini sağlama düzeyi arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Abdioğlu (2008), “ İşletmelerde kurumsal yönetim anlayışı kapsamında iç denetimin rolü: İMKB-100 şirketleri üzerine ampirik bir araştırma” başlıklı çalışmasında İMKB-100 endekste faaliyet gösteren şirketlerde kurumsal yönetim anlayışının uygulanmasında iç denetimin rolünü araştırmak amacıyla anket uygulaması yapmıştır.

Regresyon yöntemi ile analiz ettiği veriler, işletmelerde kurumsal yönetim anlayışının uygulanmasında, iç denetimin olumlu ve önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Dinç ve Gerekan (2008), “İç denetim hizmetlerinin dışarıdan satın alınması kararını etkileyen faktörler ve bazı nitelikler açısından farklılıkların analizi” konulu çalışmalarında iç denetim faaliyetlerinin dış kaynak kullanımı kararını etkileyen faktörleri belirlemek amacı ile üç önemli bulguya ulaşmışlardır. Birinci bulgu, Türkiye genelinde iç denetimde dış kaynak kullanımının olmadığı; ikinci bulgu ortak ve yöneticilerin büyük çoğunluğunun gelecekte iç denetimde dış kaynak kullanımını tercih etmeye eğimli olduğu ve üçüncü bulgu ise iç denetimde dış kaynak kullanımı kararını etkileyen kalifiye eleman yetersizliği, zayıf iç kontrol sistemi, yüksek maliyet ve zaman alıcı olması üzere dört faktör olduğudur.

Günbey (2008), “Kurumsal risk yönetiminde iç denetimin rolü ve bir uygulama” konulu çalışmasında kurumsal risk yönetimi dönüşüm süreci, kurumsal risk yönetiminin kuruma faydaları ve kısıtlamalarını araştırmak amacıyla özel bir şirkette kurumsal risk yönetiminde iç denetim faaliyeti üzerine bir uygulama çalışması yapmıştır. Etkin kurumsal risk yönetimi uygulamalarının hayata geçirilmesinde iç denetim çok önemli rol oynamaktadır. Günbey, araştırmasının sonunda henüz kurumsal risk yönetimi uygulamalarını destekleyen iç denetim sistemine yönelik bir kalite değerlendirme faaliyeti uygulaması bulunmadığını ortaya koymuştur.

Özer (2008), “Risk odaklı iç denetim ve bir uygulama” konulu çalışmasında risk odaklı iç denetim uygulamalarının ne ölçüde kullanıldığını saptamak ve Türkiye’deki iç denetim profilini belirlemek amacıyla anket uygulaması yapmıştır. Denetimde yaşanan gelişmelerin bankacılık sektörüne yakından takip edilmesine karşın reel sektörde yeterli gelişim olmadığını ortaya koymuştur. Özer ayrıca, iç denetim fonksiyonunun Türkiye’deki büyük işletmelerin organizasyon yapısında yer aldığı, dolayısıyla da denetimin büyük işletmelerde öneminin anlaşıldığı sonucuna varmıştır.

Türk ve Sağlar (2008), “Denetim firmalarının karşılaşılabilecekleri ahlaki sorunlar ve bir saha araştırması” başlıklı çalışmalarında denetim firmalarının ahlaki sorunlarla karşılaşma durumları ve bu durumlar karşısındaki eğilimleri tespit etmek amacıyla bazı örnek olaylar geliştirmiş ve örnek olaylarla ilgili çeşitli yargılar yardımıyla denetim

firmalarının ahlaki yoğunluğu algılamalarını ve ahlaki davranış niyetlerini belirlemeye çalışmışlardır. Bu örnek olaylar dürüstlük, bağımsızlık ve yetkinliğe aykırı durumlardır. Denetim firmalarının büyük çoğunluğu bu tür olayların ahlaki olmadığını belirtirken, çok az bir kısmı bu olaylarda ahlaki bir sorun olmadığını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bazı firmalarda olayların ahlaki yoğunluğunu algılayamama sorunu olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın büyük çoğunluk ahlaki ikilemlerle karşılaştıklarında, ahlaki sorunları algılamakta ve ahlaki davranış niyetiyle hareket etmektedirler.

Tanç (2009), “Risk odaklı iç denetimin yaklaşımı ve tekstil sektöründe bilgisayar destekli bir uygulama” konulu çalışmasında risk odaklı iç denetim yaklaşımının kavramsal çerçevesini oluşturmak ve uygulama süreci aşamalarını açık bir şekilde ortaya koymak amacıyla, tekstil sektöründe faaliyet gösteren Koza Tekstil A.Ş.’de bilgisayar destekli bir risk odaklı iç denetim uygulaması gerçekleştirmiştir. Bütün uygulamalı araştırmalarda olduğu gibi Tanç’ın da yaptığı çalışmanın da kısıtları bulunmaktadır. Tanç çalışmasında, tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin sadece hammadde kabul ve depolama sürecinde risk odaklı iç denetim uygulaması gerçekleştirmiştir. Denetim sonuçlarına göre işletmenin hammadde kabul ve depolama süreci için denetim görüşünü yetersiz olarak belirlemiştir. Denetim görüşünün yetersiz olarak belirlenmesinde etkili olan bazı bulgu ve sorunları sıralamış ve önerilerde bulunmuştur.

Görener (2010), “Risk odaklı iç denetim: olasılık-etki analizi çerçevesinde bir uygulama” konulu çalışmasında risk odaklı iç denetim faaliyetinin nelerden oluştuğu ve hangi aşamalarla gerçekleştirildiği konusunda bilgiler vermek amacıyla, risk odaklı iç denetim sürecini anlatan bir uygulamaya yer vermiş ve olasılık-etki analizi çerçevesinde risk değerlemesi gerçekleştirerek riskli alanları tespit etmeye çalışmıştır. Görener, kurgulanmış bir şirketin pazarlama faaliyeti için hangi risklerin şirket için ne derece önem taşıdığını risk değerlendirme faaliyetleri sonucu ortaya çıkarmıştır. Bu değerlendirme sonucunda pazarlama faaliyeti için belirlenmiş olan unsurlardan pazarlama yöntemi en yüksek riskli unsur, raporlama en düşük riskli unsur olarak belirlemiştir. Görener, şirketin iç kontrol faaliyetlerini yüksek riskli alanlarda daha sık gerçekleştirmesi, risklerin neden olabileceği zararların önüne geçilmesine önemli katkıda bulunacağı önerisinde bulunmuştur.

4.2. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın analiz bölümü yapısal eşitlik modeli AMOS programı ile değerlendirilmiştir. Yapısal eşitlik modeli psikoloji, sosyoloji, eğitim ve pazarlama alanlarında oldukça yaygın şekilde kullanılırken, finans ve muhasebe alanlarında pek fazla kullanılmadığı görülmektedir. İşletme finansında, Maddala ve Nimalendran (1995) hisse senetleri fiyatlarında sürpriz kazançların etkisini belirlemek amacıyla yapısal eşitlik modelini kullanmışlardır (Chang ve diğerleri, 2009: 199). Aynı şekilde muhasebede de kullanımının yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Nitekim ülkemizde denetim alanında Usta ve Uçma (2011) tarafından yapılan hileli finansal raporlamada bağımsız denetçinin sorumluluğunun belirlenmesine yönelik bir yapısal eşitlik modeli uygulaması bulunmaktadır (Usta ve Uçma, 2011: 13). Bu nedenle, bizim çalışmamız hem uluslararası literatürde hem de Türkiye’de muhasebe alanında yapısal eşitlik modelinin kullanıldığı ilk çalışmalardan biri olacaktır.

4.2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Kısıtları

Araştırma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın birinci aşamasında, ankete katılanların genel özellikleri frekans analizi ile açıklanmıştır. İkinci aşamada, etik kurallar ile risk odaklı denetim yaklaşımının başarısı arasındaki ilişkiyi yapısal bir model geliştirerek ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu aşamada araştırmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Çalışma Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri üzerine yapılmıştır. Dolayısıyla anket çalışması bu kurumda denetim konusuyla ilgili toplam 184 kişi ile yapılmıştır. Söz konusu kişilerin 3 adedi denetçi, 23 adedi üst yönetici, 54 adedi müfettiş ve 104 adedi kontrolör olarak görev yapmaktadır. Şüphesiz tek bir kurum için yapılan çalışmalar tüm Türkiye için genellenemez. Çalışmada, zaman ve maliyet kısıtları sebebiyle diğer kurumlarda çalışanlar çalışma kapsamına alınmamıştır. Dolayısıyla Türkiye için bir genelleme yapabilmek için daha geniş kitlelere ulaşmak gerekir. Hiç şüphesiz ki bu konu bundan sonraki çalışmalara yön verecek niteliktedir.

Öte yandan risk odaklı denetim yaklaşımının başarısını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Çalışmada zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle risk odaklı denetim

yaklaşımının başarısı sadece etik kurallar ve raporlama açısından incelenmiştir. Diğer faktörler bundan sonraki çalışmalara yön verecek niteliktedir.

Çalışmanın üçüncü aşamasında ise iç denetim çalışmalarının başarısına etki eden faktörler arasında görülen denetim türleri arasındaki ilişkiyi bir yapısal model geliştirerek ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu aşamada da yukarıda sayılan kısıtlardan ilki geçerli olduğu gibi iç denetim başarısını etkileyen birçok faktör bulunmasına rağmen, zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle sadece denetim türleri ile iç denetim başarısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Yine iç denetim çalışmalarını etkileyen diğer faktörlerin bundan sonraki çalışmalara yön verebileceği söylenebilir.

4.2.2. Araştırmanın Örneklem Süreci

Araştırma, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nde denetçi, üst yönetici, müfettiş ve kontrolör olarak çalışan 184 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu 3 adedi denetçi; 3 adedi müfettişlerin bağlı olduğu Teftiş Kurulu Başkanı ve Yardımcıları, 16 adedi kontrolörlerin bağlı olduğu bölge müdürleri ve 4 adedi Fon Yönetimi ve Muhasebe Daire Başkanlığı yöneticilerinden oluşan toplam 23 üst yönetici; 54 adedi müşavir müfettiş, baş müfettiş, müfettiş ve müfettiş yardımcılarında oluşan müfettişler ve 104 adedi baş kontrolör, kontrolör ve kontrolör yardımcılardan oluşan kontrolörlerdir. Toplam geri dönüş ise 104 adet olarak gerçekleşmiştir.

Araştırma anketi 2011 Nisan ayında uygulanmıştır. Anketin birinci bölümünde deneklerin kişisel özellikleri, diğer bölümünde ise ileri sürülen teorik yapıyı ölçecek sorular bulunmaktadır. Ankette 5'li likert ölçek (1: Yüksek negatif, 3: Nötr, 5: Yüksek pozitif) kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise AMOS 16 paket programı kullanılmıştır.

4.2.3. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

Bu bölümde öncelikle demografik özellikler açıklanacaktır. Daha sonra da risk odaklı yaklaşım modeli ve iç denetimin başarısı modeline ait hipotezler analiz edilecektir.

4.2.3.1. Demografik Özellikler

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'nde çalışan ve ankete cevap veren cevaplayıcılara ait demografik özellikler ve analiz sonuçlarına ilişkin araştırma sonuçları verilmiştir. Cevaplayıcılar hakkında bilgiye ulaşmak için toplam 8 adet soru sorulmuştur. İlgili sorular ve verilen yanıtlara göre meslek mensupları ile ilgili demografik bilgilerin genel dağılımı aşağıda Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Cevaplayıcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde
Kurumdaki Görev	Üst Yönetici	17	16,3
	Müfettiş	26	25
	Kontrolör	59	56,7
	Denetçi	2	1,9
	Toplam	104	100
Yaş	24-30	36	34,6
	31-40	33	31,7
	41-50	31	29,8
	51+	4	3,8
	Toplam	104	100
Cinsiyet	Erkek	97	93,3
	Kadın	7	6,7
	Toplam	104	100
Öğrenim Durumu	Lise ve altı		
	Ön Lisans		
	Lisans	87	83,7
	Yüksek Lisans	16	15,4
	Doktora	1	0,9
	Toplam	104	100

Tablo 6: (Devamı)

Demografik Özellikler	Frekans	Yüzde	
Denetimi Öğrenme Şekli	Ders aldım	8	7,7
	Seminerlere katıldım	3	2,9
	Kitap okuyarak öğrendim	3	2,9
	Kurumda denetim yaparak öğrendim	88	84,6
	Diğer	2	1,9
	Toplam	104	100
Denetim Standartları İle İlgili Bilgi Düzeyin	Çok kötü - 1		
	Kötü - 2		
	Orta - 3	18	17,3
	İyi - 4	45	43,3
	Çok İyi -5	41	39,4
	Toplam	104	100
Kurumda Çalışma Süresi	0-5 yıl	49	47,1
	6-15 yıl	18	17,3
	16-25 yıl	37	35,6
	26+ yıl	--	--
	Toplam	104	100
Denetimle İlgili Eğitim Alma Durumu	Evet	67	64,4
	Hayır	37	35,6
	Toplam	104	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6'ya bakıldığında; ankete katılanların %16,3'lük oranla 17 adet üst yönetici, %25'lik oranla 26 adet müfettiş, %56,7'lik oranla 59 adet kontrolör ve %1,9'luk oranla 2 adet denetçi oldukları görülmektedir. Anket evrenine bakıldığında 23 üst yöneticinin 17'sinden, 54 müfettişin 26'sından, 104 kontrolörün 59'undan ve 3 denetçinin 2'sinden cevap alındığı görülmektedir. Üst yönetici ve denetçilerin, müfettiş ve kontrolörlere göre ankete daha ilgili oldukları söylenebilir.

Cevaplayıcıların yaş dağılımlarına bakıldığında %34,6'lık oranla 24-30 yaş aralığında, %31,7'lik oranla 31-40 yaş aralığında, %29,8'lik oranla 41-50 yaş aralığında, %3,8'lik oranla 51 ve üzeri yaşlarda oldukları görülmektedir. Cevaplayıcıların 51 yaş ve üzeri grupta olanları hariç, diğer gruplarda eşit oranda katılım gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu oranlardan yola çıkarak kurumdaki denetimle ilgili kişilerin yaşlara dağılımının dengeli olduğu söylenebilir.

Cevaplayıcıların cinsiyetlere dağılımı %93,3 erkek ve %6,7 bayandır. Dolayısıyla kurumdaki üst yönetici ve denetim alanıyla ilgili kişilerin büyük çoğunluğunun erkek olduğu ve kurumda yeterince bayan üst yönetici ve denetim elemanı bulunmadığı tespiti yerinde olacaktır.

Üst yönetici, denetçi ve denetim elemanlarının öğrenim düzeyleri en az lisans seviyesindedir. Cevaplayıcılar %83,7 lisans, %15,4 yüksek lisans ve %0,9 doktora eğitimine sahiptirler. Bu sonuçlara göre kurumun yüksek lisans ve doktora için personeli yeterince teşvik etmediği sonucuna varılabilir.

Cevaplayıcıların denetimi öğrenme şekline verdikleri cevaplara bakıldığında en büyük pay %84,6 ile kurumda denetim yaparak öğrendim şeklindedir. Ders alanlar %7,7, seminerlere katılarak öğrenenler %2,9, kitaplardan öğrenenler %2,9 ve bunların dışında bir şekilde öğrenenler ise %1,9 oranındadır. Sonuçlara göre kurum denetim personeli alımlarında denetim bilgisine önem vermemekte, kendi personelini kendi yetiştirme yolunu seçmektedir.

Cevaplayıcıların denetim standartları konusunda bilgi düzeyleri dağılımı %17,3 orta, %43,3 iyi ve %39,4 çok iyi şeklindedir. Bu sonucun mükemmel olmamakla birlikte iyi seviyede olduğu tespit edilmiştir. Fakat kurumun personelini bu konuda eğitmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Cevaplayıcıların kurumdaki kıdemleri %47,1 oranında 0-5 yıl, %17,3 oranında 6-15 yıl, %35,6 oranında ise 16-25 yıldır. Kurumda 5 yıl ve daha az kıdemli denetim elemanları, bütün kurumdaki denetim elemanlarının hemen hemen yarısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla kurumun uygulayacağı yeni strateji ve yöntemlere daha kolay adapte olabilecek bir denetim kaynağı potansiyeli olduğu söylenebilir.

Denetimle ilgili alınan eğitime verilen cevaplar %64,4 evet, %35,6 hayır şeklindedir. Denetimi öğrenme şeklinin büyük çoğunlukla kurum faaliyetleri esnasında olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, alınan denetim eğitiminin büyük çoğunluğunun yine kurum içi eğitimler olduğunu söyleyebiliriz. Denetimle ilgili eğitim almama oranına bakıldığında çok düşük olmadığı görülmektedir. Bu nedenle TTKK, kurum içi ve kurum dışı alınacak eğitim plan ve programı hazırlamalıdır.

4.2.3.2. TTKK İç Denetim Profili

Katılımcıların, kurumdaki iç denetim faaliyetiyle ilgili sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında, iç denetimin orta düzeyde etkin olduğunu düşündükleri görülmektedir. Verilen cevapların ortalamaları aşağıdaki tablo yardımıyla özetlenebilir.

Tablo 7: Cevaplayıcıların İç Denetimin Etkinliği Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Ortalama Dağılımları

	Üst Yönetici (17)	Müfettiş (26)	Kontrolör (59)	Denetçi (2)	Toplam (104)
İç denetim faaliyeti kuruma değer katar.	4,44	4,39	4,45	4	4,44
Kurumda iç denetim faaliyeti etkin ve yeterlidir.	3,67	3,68	3,69	4	3,67
Kurumda iç kontrol sistemi etkindir.	3,69	3,68	3,69	5	3,69
İç denetimin bağımsız bir kuruma yaptırılmasına destek.	1,87	1,86	1,88	5	1,87
İç denetimin bağımsız bir kurumun yapması sonucunda daha etkin ve yeterli bir sonuç ortaya çıkar.	1,87	1,84	1,86	5	1,87
Kurumda denetim çalışmaları risk odaklı yaklaşıma göre yapılır.	2,76	2,80	2,72	5	2,76

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların iç denetim faaliyetinin kuruma değer kattığı konusuna katılımları ortalama 4,44 çıkmıştır. Bu sonuca göre katılımcıların iç denetimin kuruma değer katma konusunda farkındalıklarının yüksek olduğu görülmektedir.

Kurumdaki iç denetim ve iç kontrol sisteminin etkinliği konusunda cevaplayıcıların ortalama katılım düzeyleri sırasıyla 3,67 ve 3,69 çıkmıştır. Bu sonuca göre kurumda katılımcılar, iç denetim ve iç kontrol faaliyetinin orta düzeyde etkin olduğu görüşündedirler. Yani katılımcılar, iç denetim yapıldığına inanıyorlar; fakat etkinliği konusunda kararsız yakın görüş içindedirler. Ancak, katılımcıların iç denetim faaliyetinin kuruma değer katma sorusuna verdikleri cevaba istinaden, iç denetim ve iç kontrol sistemlerinin etkinliğinin izlenen doğru politikalar sonucunda daha da artırılacağı söylenebilir.

İç denetimin bağımsız bir kuruma yaptırılması konusuna cevaplayıcıların katılım düzeyleri ortalama 1,87 düzeyinde çıkmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine baktığımızda üst yönetici ve denetim elemanlarından oluştuğunu görmekteyiz. Karar veren ve uygulayıcı konumunda bulunan katılımcıların iç denetim faaliyetinin başka bir kuruma yaptırılması konusuna sıcak bakmadıkları görülmektedir. Bunun nedeni, yaptıkları işin başka bir kuruma yaptırılması sonucunda işsiz kalma korkusu olabilir. Literatürde iç denetimin bağımsız bir kuruma yaptırılması ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, Dinç ve Gerekan'ın (2008) Türkiye genelinde iç denetimde dış kaynak kullanımının olmadığını; fakat gelecekte kurumların dış kaynak kullanımını tercih etmeye eğilimli olduğunu tespit ettikleri görülmektedir. Buna karşın, Pop ve Bota-Avram (2008) yaptıkları çalışmada iç denetimde dış kaynak kullanımının denetim elemanı istihdam edilmesine göre kalite ve etkinliği artırmasının her zaman garanti olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Katılımcıların dış kaynak kullanımına sıcak bakmamalarının bir nedeni de kalite ve etkinliği artıracığına inanmamaları olabilir. Ayrıca, Pop ve Bota-Avram (2008) dış kaynak kullanımının büyük ölçekli şirketlerdense, küçük ve orta ölçekli şirketlerde daha avantajlı olduğunu tespit etmişlerdir. Dolayısıyla TTKK'nin büyük ölçekli bir kurum olduğundan hareketle gelecekte iç denetimde dış kaynak kullanımını tercih edip etmeyeceği tartışılabilir. Pop ve Bota-Avram (2008) dış kaynak kullanımı kararından önce şirketin faaliyet gösterdiği iç ve dış çevre, şirketin büyüklüğü, faaliyette bulunduğu sektör ve yönetim tecrübesi gibi faktörlerin göz önünde bulundurulması gerektiği önerisinde bulunmuşlardır.

Kurumdaki denetim çalışmalarının risk odaklı yaklaşıma göre yapıldığı konusuna cevaplayıcıların ortalama katılım düzeyleri 2,76 çıkmıştır. Dolayısıyla iç denetimin tam anlamıyla risk odaklı yaklaşıma uygun gerçekleştirildiği söylenemez. TTKK 2011-2023 strateji belgesi ve eylem planına baktığımızda, teftiş alanındaki dördüncü hedef risk denetimine ağırlık verilmesidir. Bu hedefin 2012 yılının sonunda gerçekleştirilmesi planlanmıştır (TTKKMB, 2011a: 152). Dolayısıyla TTKK’nde 2012 yılından sonra denetim çalışmalarının risk odaklı yaklaşıma göre yapılacağı söylenebilir.

4.2.3.3. Model ve Hipotezler

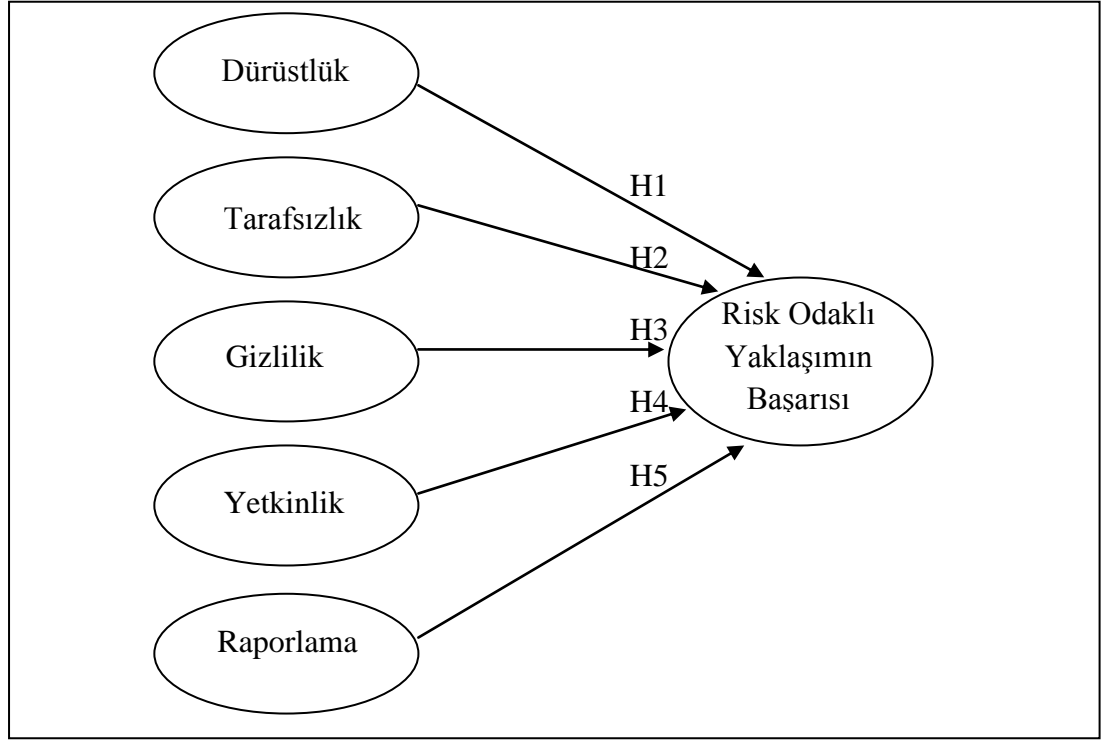
Bu bölümde öncelikle risk odaklı yaklaşım model ve hipotezlerine yer verilecek, daha sonra da iç denetimin başarısı modeli ve hipotezleri analiz edilecektir.

4.2.3.3.1. Risk Odaklı Denetimin Başarısı Modeli ve Hipotezleri

Bu bölümde iç denetim etik kurallarının ve raporlamanın risk odaklı denetim yaklaşımına etkisi incelenecektir. Söz konusu etik kuralların ve raporlamanın yani genel anlamda faktörlerin birbirine yakınlıkları dikkate alınarak, şu değişkenler belirlenmiştir: The IIA tarafından açıklanan etik prensiplerden oluşan dürüstlük, gizlilik, tarafsızlık, yetkinlik faktörleri ve denetimin sonucunu gösteren raporlama faktörü. Bu faktörler, aşağıda açıklanmıştır:

- Etik Faktörler:
 - Dürüstlük Faktörü (D), denetçilerin yaptıkları işlere güven duyulmasını sağlar.
 - Tarafsızlık Faktörü (T), denetçilerin yaptıkları işlerde kendi ya da başkalarının menfaatlerinden etkilenmediğini garanti eder.
 - Gizlilik Faktörü (G), denetçilerin elde ettikleri bilgileri ifşa etmeyecekleri garantisini verir.
 - Yetkinlik Faktörü (Y), denetçilerin konularında uzman ve bilgili olduğunu anlatır.
- Raporlama Faktörü (R), denetim sonuçlarını gösterir.

Şekil 2: TTKK’nde Risk Odaklı İç Denetim Yaklaşımının Başarısını Etkileyen Etik Kurallara ve Raporlamaya İlişkin Faktörleri İçeren Kavramsal Model

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Risk odaklı iç denetim, işletmelerin risk profillerinin belirlenmesi, denetim sürecinin işletmenin risk profiline göre şekillendirilmesi ve denetim kaynaklarının bu profile göre tahsis edilmesi esasına dayanan ve denetimin etkinliğini artırmayı amaçlayan bir denetim yaklaşımıdır (Keskin, 2010: 41). Etik kurallara riayet ve düzenleyici raporlama risk odaklı yaklaşımın kapsamı içindedir. Etik kurallara sıkı sıkıya bağlılık güven ve saygınlığın korunmasının temelini oluşturur. Bu temel denetimin kalitesini artırır. (Arslan, 2010: 7). Güvenilir raporlama ise bulguların incelenerek daha sonraki çalışmalar için neler yapılması gerektiği konusunda yol gösterir. Risk odaklı denetim yaklaşımını etkileyen faktörlerin etkisini belirlemek için şekil 2’deki kavramsal model geliştirilmiştir.

Kavramsal modelin birinci elemanı etik kurallar, risk odaklı denetim uygulamasını etkileyen faktörleri içermektedir. Bunlar; dürüstlük, tarafsızlık, gizlilik ve yetkinlik faktörleridir. Kavramsal modelin ikinci elemanı güvenilir raporlama faktörüdür. Şekil 2’deki kavramsal modele dayalı olarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Dürüstlük ile risk odaklı yaklaşım arasında bir ilişki vardır.

H2: Tarafsızlık ile risk odaklı yaklaşım arasında bir ilişki vardır.

H3: Gizlilik ile risk odaklı yaklaşım arasında bir ilişki vardır.

H4: Yetkinlik ile risk odaklı yaklaşım arasında bir ilişki vardır.

H5: Raporlama ile risk odaklı yaklaşım arasında bir ilişki vardır.

4.2.3.3.1.1. Ölçüm Modeli

Bu bölümde, ölçekte yer alan değişkenlerin belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle ölçekte yer alan değişkenler Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile belirlenmeye çalışılmıştır. Faktör analizi için ilk yapılması gereken veri setinin yeterliliğinin araştırılmasıdır. Veri setinin yeterliliği Kaiser–Mayer–Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ile belirlenmektedir. Söz konusu teste göre örnek yeterliliğinin kabul edilmesi için 0,5'ten büyük olması gerekir (Ustasüleyman, 2008: 166). Diğer bir ifadeyle, genellikle KMO oranının 0,90 olması olağan üstü, 0,80 oldukça iyi, 0,70 ortalama ve 0,60 kabul edilebilir olarak ifade edilmektedir (Ustasüleyman ve Çankaya, 2009: 283).

Çalışmada KMO oranı 0,863 olarak bulunmuş ve çalışma faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Bir sonraki aşamada temel bileşenler analizi ve Varimax dikey döndürme tekniği kullanılarak faktörlerin indirgenmesi sağlanmıştır. Faktörler arasından faktör yükleri 0,50 üzerinde olanlar seçilmiştir (Ustasüleyman, 2009: 206). Yapılan analiz sonuçlarına göre öz değerleri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın %74,510'unu açıklayan 4 faktör ve 18 değişken bulunmuştur. Faktör yükü 0,50'nin altında olanlar (G3) analizden çıkarılmıştır.

Ayrıca faktör analizinde dürüstlük ve gizlilik değişkenlerinin aynı faktör altında toplandıkları görülmüştür. Bu nedenle yapısal modelde dürüstlük ve gizlilik faktörleri birleştirilerek tek bir faktör olarak değerlendirilecektir. Risk odaklı yaklaşımın başarısı için anket formundaki aşağıda açıklanan 10 değişken faktör analizine tabi tutulduğunda

faktör yükü 0,50'nin üstünde olan RY1, RY3, RY6, RY8, RY9, RY10 değişkenleri risk odaklı yaklaşımı açıklamak için kullanılmıştır.

- **RY1:** Üst yönetim, denetim raporlarında belirtilen problemler ve öneriler ile ilgili aldığı tedbirlerin, yerine getirilip getirilmediğini devamlı izler.
- **RY2:** Toplanan kanıtlar denetçiler tarafından objektif bir şekilde incelenir.
- **RY3:** Yapılan denetim çalışması her zaman bir plan dahilinde yürütülür.
- **RY4:** Üst yönetimle, denetim sonuçları ve alınması gereken tedbirlerle ilgili sık sık toplantılar yapılmaktadır.
- **RY5:** Üst yönetim, denetçilerden aldığı raporları okuyarak, zaman kaybetmeden işleme koymaktadır.
- **RY6:** Her bir riskli alan için denetim programı geliştirilir.
- **RY7:** Denetimi yapılan birime, üst üste aynı denetçiler görevlendirilmemektedir.
- **RY8:** Riskli alanlar önceden belirlenerek denetim çalışmaları buna göre yürütülür.
- **RY9:** Denetim risk ölçüm sonuçlarına göre şekillenir.
- **RY10:** Denetim kaynakları yüksek riskli alanlara aktarılır.

Değişkenlerin güvenilirlikleri Cronbach Alpha ile test edildikten sonra belirlenen ilişkilerin doğruluğunu test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Cronbach Alpha katsayısının 0,70'in üzerinde olup olmadığı araştırılmıştır (Ustasüleyman, 2010: 22).

Tablo 8: Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	F1	F2	F3	F4
Dürüstlük				
D1			0,724	
D2			0,708	
D3			0,719	
Gizlilik				
G1			0,574	
G2			0,623	
Tarafsızlık				
T1	0,852			
T2	0,856			
T3	0,822			
T4	0,878			
T5	0,682			
Yetkinlik				
Y1				0,89
Y2				0,912
Y3				0,749
Raporlama				
R1		0,634		
R2		0,795		
R3		0,829		
R4		0,688		
R5		0,813		
Değişken Sayısı	5	5	5	3
Kümülatif Açıklanan Varyans	46,217	60,192	68,552	74,51
Kaiser-Mayer Olkin(KMO) örneklem yeterliliği			0,863	
Bartlett Testi (Bartlett's Ki-kare)		X ² =1471,218	df:153 p:0,000	
Cronbach Alfa Katsayıları	0,916	0,911	0,831	0,901
Ölçeğin toplam Cronbach Alfası 0,920				

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8'de görüldüğü gibi tüm Cronbach Alpha katsayıları 0,80'den büyük olduğu için güvenilirlik değerinin hatırı sayılır derecede iyi olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ölçüm modelinde AMOS programı kullanılarak Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Bu analizde ilk önce ölçme modelinin doğru olduğu varsayımı altında beklenen korelasyon ve kovaryans matrisi oluşturulmuş ve verilerden elde edilen korelasyon ya da kovaryans matrisi ile beklenen matris uygun bir istatistik yöntem olan X²

ile karşılaştırılmıştır. X^2 değeri serbestlik derecelerine oranla düşükse modelin verilere uyumlu olduğu söylenebilir (Ustasüleyman, 2008: 168). Modelin uyumunu değerlendirmek için diğer uyum indeksleri hesaplanmıştır.

Bunlar; Artık Değerlerin Kare Kök Ortalaması (RMR: Root Mean Square Residual), Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi (AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index), Uyum İyiliği İndeksi (NFI: Normed Fit Index), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI: Comperative Fit Index), Göreceli Uyum İndeksi (RFI: Relative Fit Index), Artırımlı Uyum İyiliği İndeksi (IFI: Incremental Fit Index), Tucker-Lewis İndeksi (TLI: Tucker-Lewis Index), Uyum İyiliği indeksi (GFI: Goodness of Fit Index), Yaklaşım Hatasının Kare Kök Ortalaması (RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation) indeksleridir. NFI, CFI, RFI, IFI, TLI indekslerinin 0,80 ile 0,90 arasında olması genel kabul görürken, 0,90'ın üzerinde olması iyi uyumu ifade etmektedir (Ustasüleyman ve Çankaya, 2009: 322).

RMR'in ise 0 ile 1 arasında olması gerekir ve 0,05'ten küçük olması iyi uyumu gösterir. RMSEA indeksinin 0,05'ten küçük olması iyi uyumu gösterirken 0,10'un üzerinde olmaması gerekmektedir (Ustasüleyman, 2008: 169). Ayrıca X^2/df oranının 3'den küçük olması gerekirken 2'den küçük olması iyi olarak değerlendirilir (Ustasüleyman, 2009: 207). Bunlardan GFI, AGFI, NFI, CFI, RFI, IFI, TLI indeksleri sırasıyla 0.771, 0.697, 0.814, 0.885, 0.780, 0.887 ve 0.864 olarak belirlenmiştir. RMR: 0,055, RMSEA: 0,111 ve X^2/df : 2,267 olduğu görünmektedir.

Modelin uyumunun uyum indeksleri açısından kötü olduğu söylenebilir. Bu nedenle, ölçüm modelinde değişiklikler yaparak iyileştirmelere gidilmiştir. Bazı değişkenler arası kovaryanslar oluşturulmuştur. Düzeltilen ölçüm modeline tekrar DFA uygulanarak modelin verilerinin daha iyi uyum sağladığı görülmüştür. Sonuç olarak bulunan değerler tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9: Düzeltilen Ölçüm Modelinin Uyum İndeks Sonuçları

İndeksler	Değerleri	İndeksler	Değerleri	İndeksler	Değerleri	İndeksler	Değerleri
RMR	0,054	X^2/df	1,696	IFI	0,94	RMSEA	0,082
GFI	0,825	NFI	0,865	TLI	0,925		
AGFI	0,761	RFI	0,835	CFI	0,939		

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.2.3.3.1.2. Uyumlaştırılmış Modelin Güvenirlilik ve Geçerliliği

Uyumlaştırılmış ölçüm modelindeki faktörlerin açıklanan varyansı ve güvenirlilik katsayıları tablo 10’da verilmektedir.

Tablo 10: Uyumlaştırılmış Ölçüm Modeli Sonuçları

Faktör	Değişkenler	Mle	st. hata	T	Açıklanan varyans	Güvenirlilik
Dürüstlük	D1	0,655	0,101	7,374	0,5	0,82
	D2	0,503	0,133	5,202		
	D3	0,681	0,107	7,635		
Gizlilik	G1	0,731	0,098	8,585	0,71	0,92
	G2	0,879	----	---		
Tarafsızlık	T1	0,803	----	----	0,77	0,91
	T2	0,846	0,088	9,875		
	T3	0,846	0,101	9,88		
	T4	0,905	0,092	10,831		
	T5	0,809	0,119	7,807		
Yetkinlik	Y1	0,845	0,113	10,259	0,69	0,92
	Y2	0,979	0,111	11,608		
	Y3	0,806	-----	-----		
Raporlama	R1	0,752	-----	-----	0,69	0,92
	R2	0,968	0,12	10,878		
	R3	0,841	0,102	9,248		
	R4	0,726	0,117	8,01		
	R5	0,847	0,102	9,337		

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

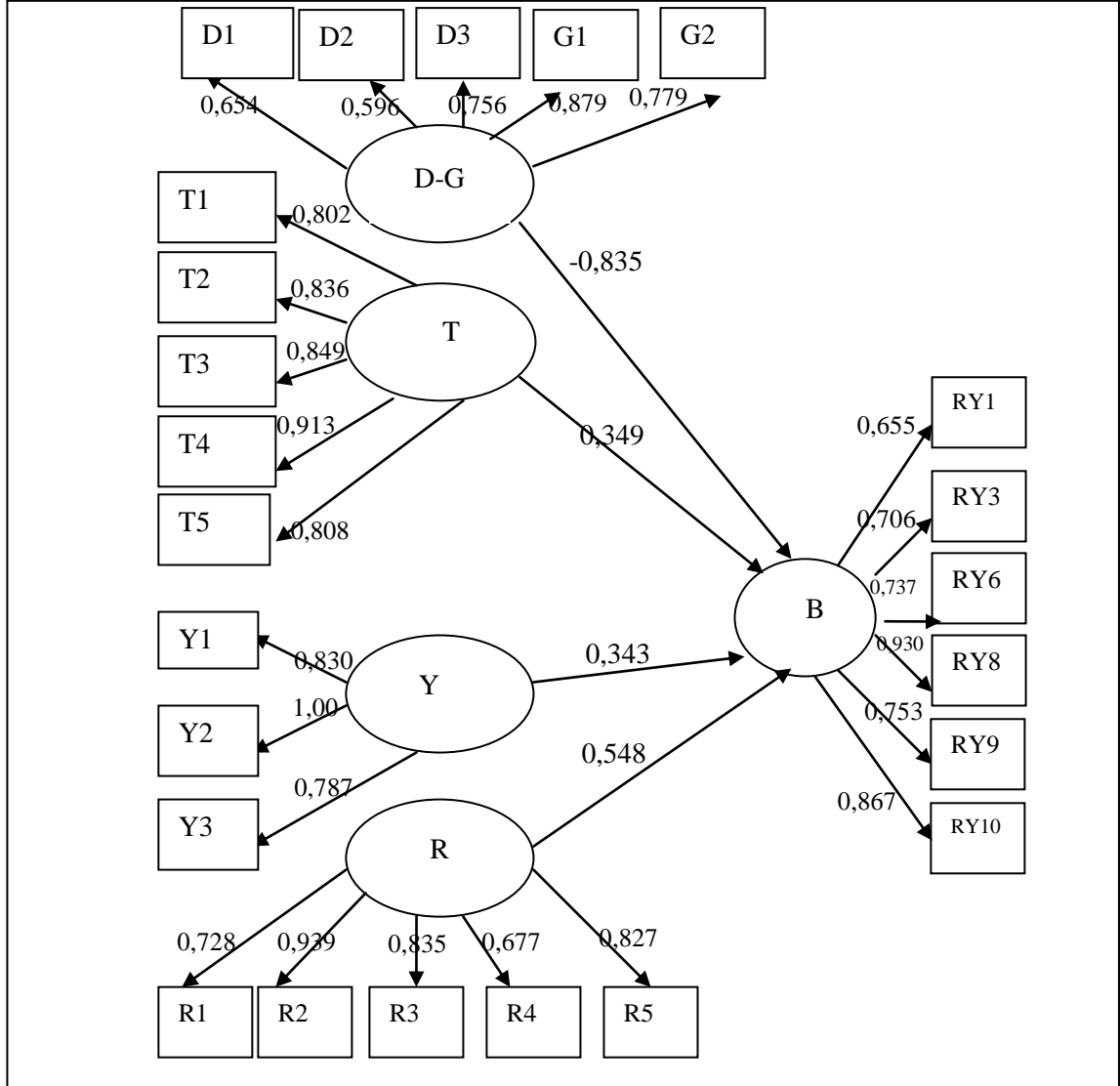
Açıklanan varyans tahminleri, her bir faktörün ilgili değişkenlerde açıkladığı toplam varyans değerlerini göstermektedir. Faktörlerin açıklanan varyans değerleri standart tahmin değerlerine göre hesaplanmış ve kabul edilebilir sınır olan 0,50’nin üzerinde çıkmıştır [D-G(0,50), T(0,71), Y(0,77), R(0,69)].

Tablo 10’a bakıldığında faktörlerin güvenirlilik katsayılarının da alt limit olan 0,70’in üzerinde bir değer olduğu görülmüştür [D-G(0,82), T(0,92), Y(0,91), R(0,92)]. Dolayısıyla ölçüm modelinin güvenilir ve geçerli olduğu söylenebilir.

4.2.3.3.1.3. Yapısal Model

Regresyon modeli ölçüm hatalarını belirlemeden sadece bağımlı değişkeni belirlerken, yapısal model ise ölçüm hatalarını belirlediği gibi birçok bağımlı değişkeni de belirleyebilmektedir. Diğer bir avantajı ise ölçüm hatalarının açıklayıcı modelidir ve tüm bilgiyi en yüksek olasılıkla tahmin eder (Chang ve diğerleri, 2009: 199). Yapısal eşitlik modeli, eğer parametre değerleri tahmin edilebilirse güvenlidir. Bu desteklenen bir modeli gerektirir. Modelin desteklenmesi pozitif serbestlik derecesine sahip olma şartına bağlıdır. Modelin uygunluğunun belirlenmesinde ve parametre değerlerinin tahmin edilmesinde örnek büyüklüğü etkilidir. Yeterli örnek büyüklüğü ya toplam örnek büyüklüğüne ya da değişken sayısına göre belirlenir. Örnek büyüklüğünün en az 100 olması ya da normal dağılımda değişken sayısının 10 katı diğer dağılımlarda ise değişken sayısının 5 katı olması gerekmektedir (Ustasüleyman, 2008: 170).

Şekil 3: Yapısal Modelin Parametre Değerleri

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmada belirlenen 104 gözlemin değişken sayısına göre yeterli olduğu söylenebilir. Yapısal modelde yer alan parametreleri gösteren AMOS çıktısı şekil 3'te gösterilmektedir. Çalışmada örnek büyüklüğünün yeterliliğini gösteren X^2/df ile uyum ve rekabet indeksleri olan RMR, GFI, AGFI, NFI, RFI, IFI, TLI, CFI, RMSEA indeksleri kullanılmıştır.

Tablo 11: Araştırma Modelinin Uyum İyiliği İndeksi Sonuçları

UYUM İNDEKSLERİ	MODEL	UYUM İNDEKSLERİ	MODEL
X ²	267,089	TLI (Tucker-Lewis İndeksi)	0,974
Serbestlik Derecesi	227	IFI (Artırılmış Uyum İyiliği İndeksi)	0,98
P (Anlamlılık Düzeyi)	0,035	NFI (Normlaştırmış Uyum İndeksi)	0,878
X ² /df	1,117	CFI	0,979
GFI(Uyum İyiliği İndeksi)	0,839	RMSEA	0,041
AGFI (Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi)	0,787	RMR	0,1
RFI (Göreceli Uyum İyiliği İndeksi)	0,851		

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Söz konusu indekslerin hepsi ve RMR (0,10) ve RMSEA (0,041) değerleri kabul sınırındadır. Sonuç olarak elde edilen değerler yapısal modelin kabul edilebilirliğini desteklemektedir.

Tablo 12: Yapısal Modelin Hipotez Testi Sonuçları

		MLE	St.Ht	T	Hipotez Sonucu
D ve G--->	RY	-0,835	0,308	-2,715*	EVET
T ----->	RY	0,349	0,127	2,751**	EVET
Y ----->	RY	0,343	0,107	3,214***	EVET
R ----->	RY	0,548	0,216	3,533**	EVET
***p<0,01; **p<0,05; *p<0,10					

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 12’de yapısal modelin sonuçları verilmektedir. Tablo 12’ye göre;

H1 ve H3 hipotezi, dürüstlük ve gizlilik ile risk odaklı yaklaşım arasında bir ilişkinin var olup olmadığını test etmektedir. Modele göre, dürüstlük ve gizlilik faktörlerinin (r= -0,835) risk odaklı denetim yaklaşımına negatif ve anlamlı etkisi bulunmaktadır (t=0,308; p>0,10). Dolayısıyla H1 ve H3 hipotezleri kabul edilir. Yani, dürüstlük ve gizlilik etik kuralları ile risk odaklı denetim yaklaşımı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Dürüstlük faktörü üzerinde en etkili veya önemli değişken %75 etki derecesiyle “Kurumda yapılan denetimlerde hukuk her zaman gözetilir.” değişkenidir. Gizlilik faktörü içinde ise

en önemli değişken %87 etki seviyesi ile “Kurumda denetçiler elde ettikleri bilgilerin korunması konusunda ihtiyatlı davranırlar.” değişkenidir. Tablo 12’ye göre TTKK’nde dürüstlük ve gizlilik faktörlerinin risk odaklı iç denetimin başarısına negatif bir etkisinin olduğu görülmektedir. Sonucun negatif çıkmasının üzerinde katılımcıların bir kısmının üst yönetici olmasının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü üst yöneticiler hiçbir şeyin gizli kalmasını istemezler. Denetçilere görevleri esnasında müdahalede bulunabilirler. Bu müdahaleler çalışma konusuyla ilgili dürüstlük ve gizliliği etkileyecek baskılar olabilir.

H2 hipotezi, tarafsızlık ile risk odaklı denetim yaklaşımı arasında bir ilişkinin varlığını test etmektedir. Modele göre, bu ilişkinin varlığı, %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. İlişkinin yönü ise pozitifdir. Tarafsızlık faktörünün risk odaklı denetim yaklaşımı üzerinde %34 oranında etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Yani, tarafsızlık seviyesinin artması halinde, risk odaklı denetimin etkinliğinin de artacağı söylenebilir. Tarafsızlık faktörü içinde en etkili veya önemli değişkenin %91 etki derecesiyle “Kurumda denetçiler kararlarını özgürce verebilmektedirler.” değişkeni olduğu anlaşılmıştır. TİDE’nin hazırladığı uygulama önerileri bu sonucu desteklemektedir. Tarafsızlıkla ilgili uygulama önerisine göre, denetim faaliyetlerinin tarafsızlık ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilmesi durumunda, işlemler usulüne uygun gerçekleştirilir ve risk odaklı iç denetimin başarısı artar (TİDE, 2001c: 55). TTKK’nde denetçilerin karşılaştıkları duruma göre kararlarını tarafsızca verebilmelerinin uygulamanın başarısına doğrudan etki yapacağı öngörülebilir.

H4 hipotezi, yetkinlik faktörü ile risk odaklı denetim yaklaşımı arasında bir ilişkinin var olup olmadığının test edilmesini öngörmektedir. Modele göre, yetkinlik faktörü ile risk odaklı denetim uygulama başarısı arasında %1 anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Uygulama başarısını yaklaşık %34 oranında etkilediği görülmektedir. Yetkinlik faktörü içinde en etkili veya önemli değişken %100 etki derecesiyle “Kurumda denetçiler faaliyetlerini denetim standartlarına uygun yürütürler.” değişkeni olduğu anlaşılmıştır. Yine yetkinlik faktörü içindeki “Kurumda denetçiler bilgi ve tecrübesinin yetmediği durumlarda görevi asla kabul etmezler” değişkeni %83 etki derecesiyle ikinci derecede önemli etkiye sahiptir. TİDE’nin yetkinlikle ilgili uygulama önerisine göre, yetkinlik faktörünün risk odaklı iç denetimin başarısını artırdığı belirtilmektedir (TİDE, 2009: 1). Ankete katılanların demografik özelliklerine

bakıldığında, cevaplayıcılar denetim standartlarıyla ilgili bilgi seviyelerini %82,7 oranında iyi ve çok iyi olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla TTKK’nde cevaplayıcıların yetkin olduğu ve dolayısıyla yetkinliğin kurumdaki risk odaklı iç denetimin başarısını doğrudan etkilediğini söylemek mümkündür.

H5 hipotezi ise, raporlama ile risk odaklı denetim yaklaşımı arasında bir ilişki var olup olmadığını ortaya koymaya yöneliktir. Modele göre, güvenilir raporlama ile uygulama başarısı arasında bir ilişki olduğu, bu ilişkinin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. İlişkinin gücü, etki açısından incelendiğinde ise, risk odaklı yaklaşım değişkeninin uygulama başarısına %54 oranında etki ettiği söylenebilir. Bu faktör içerisinde de en önemli değişkenin %93 etki seviyesi ile “Rapordaki ifadelerin doğru, tarafsız, açık, özlü, yapıcı ve tam olmasına dikkat edilmektedir.” değişkeni olduğu tespit edilmiştir. Rapor, denetimin sonuç kısmını oluşturur ve denetlenen alan ile ilgili görüş ve öneriler sunar. Hazırlanan raporlar ne kadar açık ve tarafsız yazılırsa denetimin başarısına o derece etki edeceği söylenebilir. Holt ve Dezoort (2009) çalışmalarında iç denetim raporları yatırımcı güvenliği ve kararları için ihtiyaç olunan diğer raporlar kadar önemli olduğunu tespit etmişlerdir. Bu sonuç, çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir. Dolayısıyla TTKK’nde denetimin amacına ulaşabilmesi ve başarılı olabilmesi için raporlamanın etkisinin büyük olacağı söylenebilir.

Risk odaklı iç denetimin etkinliğini etkileyen faktörler konusunda yapılan çalışmalara baktığımızda Miltz ve diğerleri (1991) her birim için ayrı ayrı risk yoğunluğunun belirlenmesini önermişlerdir. Savcuk (2007), sertifika ve pratik tecrübe sahibi iç denetçilerin risk yönetim sürecinde aktif rol almaları gerektiği sonucuna varmıştır. Aynı şekilde Arena ve Azzone (2009) de iç denetim takımının karakteristiğinin ve iç denetim süreci ile aktivitelerinin iç denetimin başarısında önemli etki yapacağını vurgulamıştır. O’Leary ve Stewart (2007), yüksek kaliteli denetim fonksiyonunun ortaya çıkmasında etik kuralların önemini vurgularken, tecrübeli denetçilerin daha etik davrandığını ortaya koymuşlardır. Ancak Larkin (2000)’in yaptığı çalışmanın sonucuyla örtüşen, denetçilerin kendilerini akranlarından daha etik gördüğü sonucuna da ulaşmışlardır. Bu açıdan bakıldığında iç denetçilerin etik kurallara uyumu, iç denetim takımının karakteristiğini belirler. Denetim süreci ve aktiviteleri iç denetçilerin

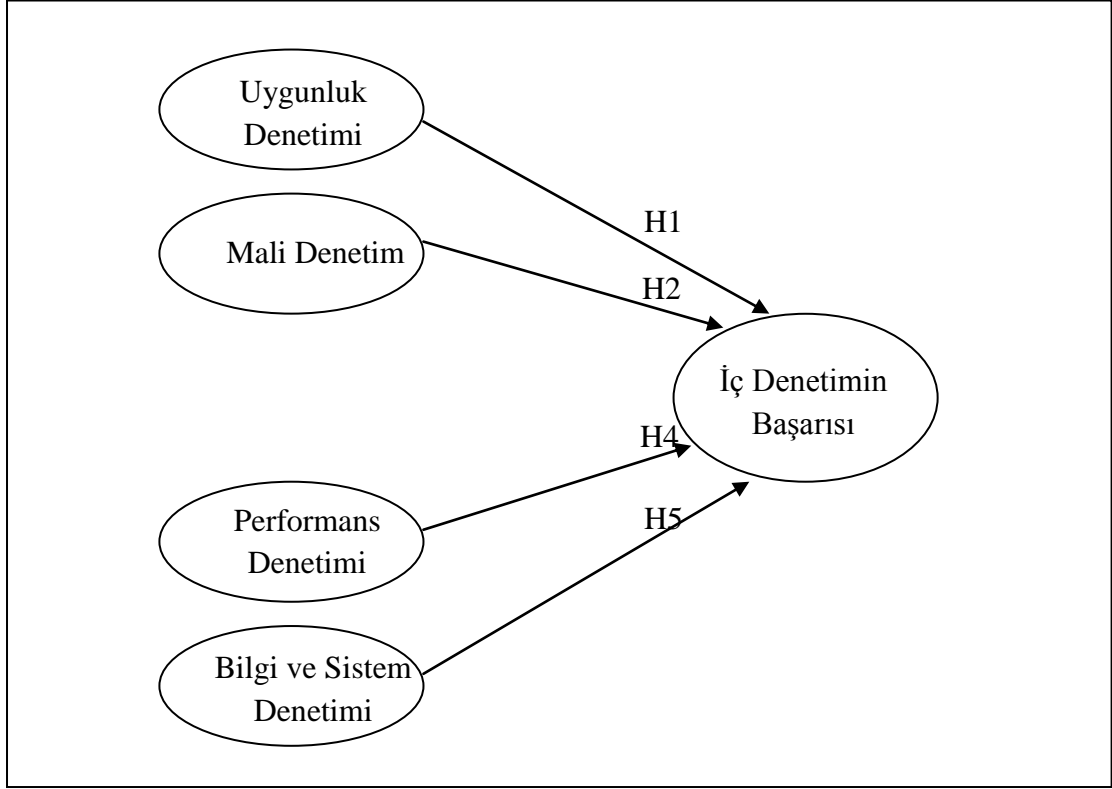
karakteristiklerine göre şekillenir. Dolayısıyla etik kuralların denetimin etkinliği açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz.

4.2.3.3.2. Denetim Türleri Açısından İç Denetimin Başarısı Modeli ve Hipotezleri

Bu bölümde iç denetim başarısı incelenecektir. İç denetimin başarısını ve uygulanması sürecini etkileyen faktörler içinden işletmelerde yapılan denetim çeşitleri faktörler (değişkenler) olarak belirlenmiştir. Bu faktörler; uygunluk denetimi, mali denetim, performans denetimi ve bilgi ve sistem denetimidir (BÜMKO, 2006a: 6). Bu faktörler, çalışmada kullanılacak temel değişkenlerdir ve aşağıda açıklanmışlardır:

- Uygunluk Denetimi Faktörü (U); yapılan işlemlerin ilgili otoritelerce konulmuş kanun, mevzuat, yöntem ve kurallara uygunluğunun incelenmesidir.
- Mali Denetim Faktörü (F); işlemlerin tam ve doğru yapılmasının sağlanması, finansal sistem ve tabloların güvenilirliğinin incelenmesidir.
- Performans Denetimi Faktörü (P); varlıkların ekonomik, etkin ve verimli kullanılıp kullanılmadığının değerlendirilmesidir.
- Bilgi ve Sistem Denetimi Faktörü (BS); bilgi sistemindeki verilerin güvenilirliğini ve amaçlara ulaşmak için kullanılan yöntemlerin yeterliliğini ölçer.

Şekil 4: İç Denetimin Başarısını Etkileyen Faktörleri İçeren Kavramsal Model

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Kontrol mekanizmalarının sağlıklı bir şekilde işlemesi için iç denetim fonksiyonunun yeterli ve etkili bir şekilde yürütülmesi gerekir. İç denetim türleri olan ve iç denetimin genel anlamda başarısını etkileyen denetim türleri uygunluk denetimi, mali denetim, performans denetimi ve bilgi ve sistem denetimidir. Denetim türlerinde dolayısıyla iç denetimde başarı ve etkinliğin sağlanabilmesi için bazı koşullar vardır. Öncelikle yönetimin iç denetimin sağlayacağı faydaları kavraması ve iç denetimi sahiplenmesi gerekir. Ayrıca yönetim, iç denetçiler için sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturmalıdır. Kurumun tüm birimlerinde sağlıklı çalışmalar yapılabilmesi açısından iç denetim birimi diğer tüm birimlerine tanıtılmalıdır (Memiş, 2008: 87-88). Bu koşulların sağlanması ve iç denetimin genelini oluşturan denetim türlerinin uygulanması iç denetimin başarısına olumlu etki yapar.

İç denetimin başarısını etkileyen faktörlerin etkisinin belirlemek için şekil 4'teki kavramsal model geliştirilmiştir.

Kavramsal modelin birinci elemanı iç denetim başarısını etkileyen faktörleri içermektedir. Bunlar; uygunluk denetimi, mali denetim, performans denetimi ve bilgi ve sistem denetimi faktörleridir. Kavramsal modelin ikinci elemanı İç denetimin uygulama başarısıdır. Şekil 4'teki kavramsal modele dayalı olarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Uygunluk denetimi ile iç denetimin başarısı arasında bir ilişki vardır.

H2: Mali denetim ile iç denetimin başarısı arasında bir ilişki vardır.

H3: Performans denetimi ile iç denetimin başarısı arasında bir ilişki vardır.

H4: Bilgi ve sistem denetimi ile iç denetimin başarısı arasında bir ilişki vardır.

4.2.3.3.2.1. Ölçüm Modeli

Çalışmada KMO oranı 0,818 olarak bulunmuş ve çalışmanın faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre öz değerleri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın %74,011'ini açıklayan 4 faktör ve 17 değişken bulunmuştur. Faktör yükü 0,50'nin altında olanlar (U5, M5, P2, BS3) analizden çıkarılmıştır. İç denetimin başarısı için anket formundaki aşağıda belirtilen 8 değişken faktör analizine tabi tutulduğunda faktör yükü 0,50'nin üstünde olan ID1, ID2, ID3, ID4, ID7 değişkenleri risk odaklı yaklaşımı açıklamak için kullanılmıştır. İç denetimin başarısını ölçmek için ankette sorulan sorular aşağıdadır:

- **ID1:** İç denetim faaliyetlerinin kuruma artı değer katması ile ilgili düşünceniz.
- **ID2:** Kurumunuzda, iç denetim faaliyetlerinin etkinliği ve yeterliliği ile ilgili düşünceniz.
- **ID3:** Kurumunuzda iç kontrol sisteminin etkinliği ile ilgili düşünceniz.
- **ID4:** Kurumunuzda “Denetim faaliyetlerini yerine getiren görevlilere gereken tüm yardımlar yapılmakta, rahat bir çalışma ortamı yaratılmaktadır.” düşüncesine katılımınız.
- **ID5:** İç denetim faaliyetlerinin dışarıdan bağımsız bir kuruma yaptırılması ile ilgili düşünceniz.

- **ID6:** “İç denetim faaliyetlerinin, dışarıdan bağımsız bir kuruma yaptırılması durumunda etkinlik, yeterlilik ve değer katma açısından daha olumlu bir ortam ortaya çıkar.” düşüncesine katılımınız.
- **ID7:** Kurumunuzda, “İç denetim ile ilgili hizmet içi eğitimler düzenli bir şekilde yapılmaktadır.” düşüncesine katılımınız.
- **ID8:** Kurumunuzda yapılan denetim çalışmalarının, risk odaklı yaklaşıma göre yapıldığı hususundaki düşüncelere katılımınız.

Değişkenlerin güvenilirlikleri Cronbach Alpha ile test edildikten sonra belirlenen ilişkilerin doğruluğunu test etmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Cronbach Alpha katsayısının 0,70’ın üzerinde olup olmadığı araştırılmıştır (Ustasüleyman, 2009: 206). Tablo 13’te görüldüğü gibi tüm Cronbach Alpha katsayıları 0,70’ten büyük olduğu için güvenilirlik değerinin uygun olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	F1	F2	F3	F4
Uygunluk Denetimi				
U1			0,595	
U2			0,88	
U3			0,849	
U4			0,78	
Mali Denetim				
M1		0,725		
M2		0,824		
M3		0,912		
M4		0,816		
Performans Denetimi				
P1				0,621
P3				0,701
P4				0,847
P5				0,728
Bilgi ve Sistem Denetimi				
BS1	0,839			
BS2	0,874			
BS4	0,886			
BS5	0,84			
BS6	0,863			
Değişken Sayısı	5	4	4	4
Kümülatif Açıklanan Varyans	36,856	57,86	67,148	74,011
Kaiser-Mayer Olkin (KMO) örneklem yeterliliği			0,818	
Bartlett Testi (Bartlett’s Ki-kare)			$X^2 = 1237,381$ df:136 p:0,000	
Cronbach Alfa Katsayıları	0,931	0,912	0,856	0,761
Ölçeğin toplam Cronbach Alfası 0,880				

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmanın ölçüm modelinde AMOS programı kullanılarak Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Modelin uyumunu değerlendirmek için diğer uyum indeksleri hesaplanmıştır. GFI, AGFI, NFI, CFI, RFI, IFI, TLI indeksleri sırasıyla 0.818, 0.753, 0.837, 0.914, 0.804, 0.916 ve 0.897 olarak belirlenmiştir. RMR: 0,067, RMSEA: 0,093 ve X^2/df : 1,9 olduğu görünmektedir.

Modelin uyumunun uyum indeksleri açısından kötü olduğu söylenebilir. Bu nedenle, ölçüm modelinde değişiklikler yaparak iyileştirmelere gidilmiştir. Sonuç olarak bulunan değerler tablo 14'te görülmektedir.

Tablo 14: Düzeltilen Ölçüm Modelinin Uyum İndeks Sonuçları

İndeksler	Değerleri	İndeksler	Değerleri	İndeksler	Değerleri	İndeksler	Değerleri
RMR	0,065	X^2/df	1,467	IFI	0,946	RMSEA	0,067
GFI	0,856	NFI	0,88	TLI	0,946		
AGFI	0,796	RFI	0,849	CFI	0,957		

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.2.3.3.2.2. Uyumlaştırılmış Modelin Güvenirlilik ve Geçerliliği

Uyumlaştırılmış ölçüm modelindeki faktörlerin açıklanan varyansı ve güvenirlilik katsayıları tablo 15'te verilmektedir.

Tablo 15: Uyumlaştırılmış Ölçüm Modeli Sonuçları

Faktör	Değişkenler	mle	st. hata	T	Açıklanan varyans	Güvenirlilik
Uygunluk Denetimi	U1	0,584	----	-----	0,62	0,86
	U2	0,873	0,206	6,474		
	U3	0,889	0,233	6,519		
	U4	0,768	0,161	6,017		
Mali Denetim	M1	0,865	----	-----	0,7	0,9
	M2	0,933	0,114	12,952		
	M3	0,832	0,11	10,928		
	M4	0,708	0,128	8,465		
Performans Denetimi	P1	0,604	----	-----	0,5	0,79
	P3	0,754	0,249	5,44		
	P4	0,801	0,278	6,006		
	P5	0,638	0,273	4,819		
Bilgi ve Sistem Denetimi	BS1	0,83	0,077	11,854	0,73	0,93
	BS2	0,823	0,074	11,954		
	BS4	0,874	0,074	13,278		
	BS5	0,826	0,078	11,737		
	BS6	0,912	-----	-----		

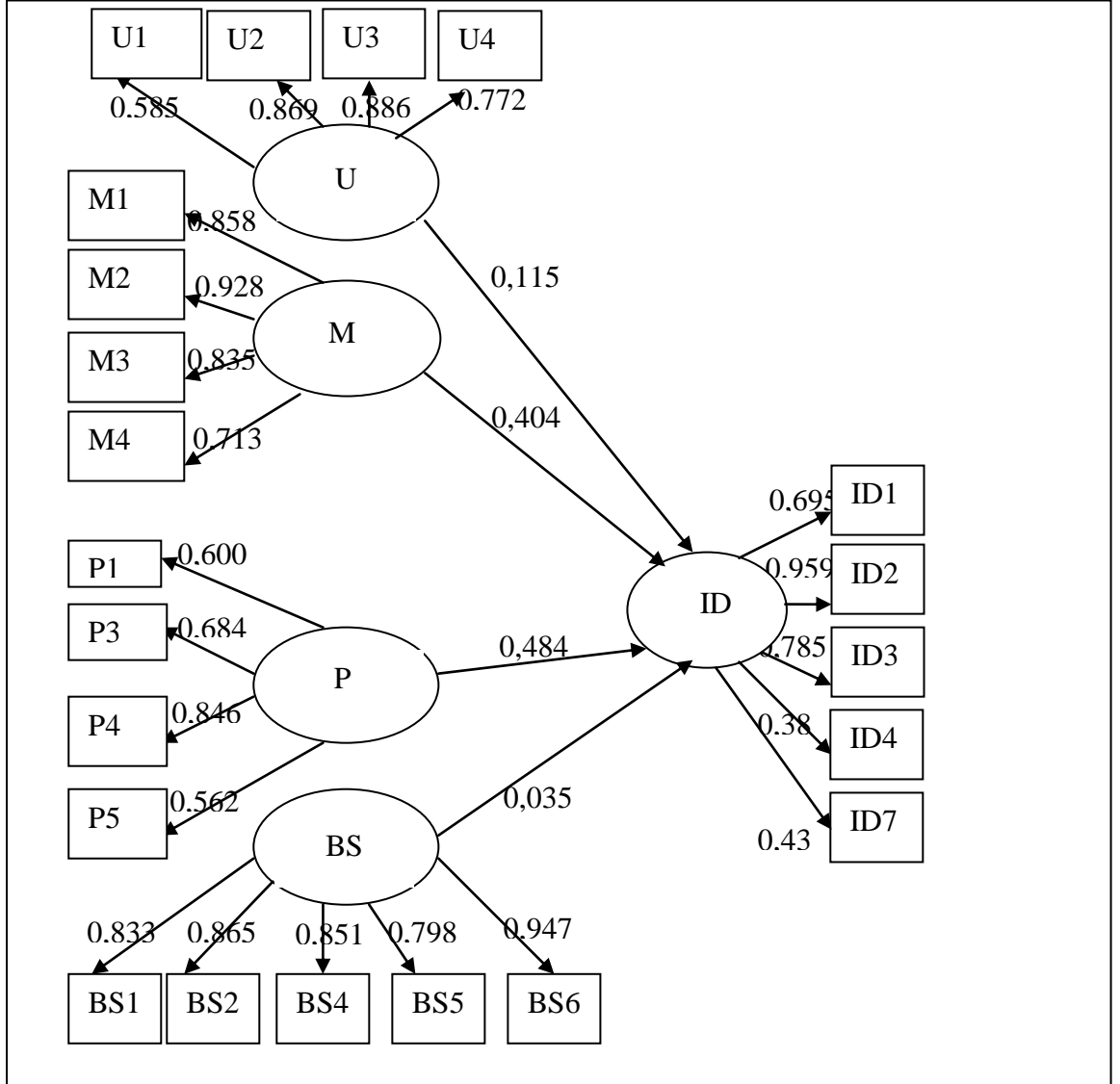
Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Açıklanan varyans tahminleri, her bir faktörün ilgili değişkenlerde açıkladığı toplam varyans değerlerini göstermektedir. Faktörlerin açıklanan varyans değerleri standart tahmin değerlerine göre hesaplanmış ve sadece P değişkeni (%50) kabul edilebilir sınır olan 0,50 değerleri ise üzerinde çıkmıştır [U(0,62), M(0,70), P(0,50), BS(0,73)]. Tablo 15'e bakıldığında faktörlerin güvenirlilik katsayıları alt limit olan 0,70'in üzerinde bir değerde olduğu görülmüştür [U(0,86), M(0,90), P(0,79), BS(0,93)]. Dolayısıyla ölçüm modelinin güvenilir ve geçerli olduğu söylenebilir.

4.2.3.3.2.3. Yapısal Model

Çalışmada belirlenen 104 gözlemin değişken sayısına göre yeterli olduğu söylenebilir. Yapısal modelde yer alan parametreleri gösteren AMOS çıktısı şekil 5'te gösterilmektedir.

Şekil 5: Yapısal Modelde Parametre Değerleri

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmada örnek büyüklüğünün yeterliliğini gösteren X^2/df ile uyum ve rekabet indeksleri olan RMR, GFI, AGFI, NFI, RFI, IFI, TLI, CFI, RMSEA indeksleri kullanılmıştır.

Tablo 16: Araştırma Modelinin Uyum İyiliği İndeksi Sonuçları

UYUM İNDEKSLERİ	MODEL	UYUM İNDEKSLERİ	MODEL
X ²	281,423	TLI (Tucker-Lewis İndeksi)	0,929
Serbestlik Derecesi	192	IFI (Artırımlı Uyum İyiliği İndeksi)	0,942
P (Anlamlılık Düzeyi)	0	NFI (Normlaştırmış Uyum İndeksi)	0,839
X ² /df	1,466	CFI	0,941
GFI(Uyum İyiliği İndeksi)	0,829	RMSEA	0,67
AGFI (Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi)	0,774	RMR	0,1
RFI (Göreceli Uyum İyiliği İndeksi)	0,806		

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Söz konusu indekslerin hepsi RMR (0,10) ve RMSEA (0,67) değerleri kabul sınırındadır. Sonuç olarak elde edilen değerler yapısal modelin kabul edilebilirliğini desteklemektedir.

Tablo 17: Yapısal Modelin Hipotez Testi Sonuçları

		MLE	St.Ht	T	Hipotez Sonucu
U----->	ID	0,115	0,187	0,614	HAYIR
M ----->	ID	0,404	0,206	1,960**	EVET
P ----->	ID	0,484	0,162	2,990***	EVET
BS----->	ID	0,035	0,064	0,549	HAYIR
***p<0,01; **p<0,05; *p<0,10					

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 17’de yapısal modelin sonuçları verilmektedir. Tablo 17’ye göre;

H1 hipotezi, uygunluk denetimi ile iç denetimin başarısı arasında bir ilişkinin var olup olmadığını test etmektedir. Modele göre, uygunluk denetiminin iç denetim başarısı üzerine ($r=0,115$) anlamlı etkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla H1 hipotezi reddedilir. Yani, uygunluk denetimi ile iç denetimin uygulama başarısı arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Uygunluk denetimi faktörü içinde en etkili veya önemli değişken %88 etki seviyesi ile “Verilen kredilerin usulüne uygun kullanılıp kullanılmadığı

denetlenmektedir.” değişkeni olduğu görülmektedir. Yine aynı faktör içindeki “Verilen kredilerin usulüne uygun verilip verilmediği sıklıkla denetlenmektedir” değişkeni %86 etki seviyesi ile ikinci önemli değişkendir. Kredilerin usulüne uygun kullanılıp kullanılmadığı ve usulüne uygun verilip verilmediğinin denetiminin, iç denetimin başarısında etkili olmadığı düşünölmektedir. Bir başka deyişle TTKK’nde yapılan uygunluk denetiminin iç denetimin başarısında etkili olmadığı düşünöldüğünü söylemek mümkündür. Tablo 5’te gösterilen Tarım Kredi 2011-2023 Teftiş ve Denetim Uygulama Planı’na göre teftiş stratejisi geleneksel yöntemleri aşan teftiş ve denetim anlayışı olarak belirlenmiştir. Alt hedefler ise geçmişe dayalı hata avcılığı şeklinde kendini gösteren geleneksel denetim sisteminden ziyade, bu hatalı sonuçları üreten sistemin zaaflarını belirleme ve yok etme üzerine kurulu risk denetimi sistemine geçmek olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla TTKK’nde uygunluk denetiminin iç denetimin başarısı üzerinde etkili olamama nedeni geleneksel denetimin ötesine geçememesi; yani geçmişe dönük hata avcılığı şeklinde uygulanan denetim sisteminin aşılabilmesi olabilir.

H2 hipotezi, mali denetim ile iç denetimin uygulama başarısı arasında bir ilişkinin var olup olmadığını test etmektedir. Modele göre, bu ilişkinin varlığı, %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. İlişkinin yönü ise pozitiftir. Mali denetim faktörlerinin başarı üzerinde %40 oranında etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Yani, mali denetim düzeyinin artması halinde, iç denetimin uygulama başarısının da artacağı söylenebilir. Mali denetim faktörü içinde en önemli değişkenin %92 etki seviyesi ile “Yapılan kayıtları doğru olup olmadığı devamlı denetlenmektedir.” değişkeni olduğu anlaşılmıştır. Yapılan kayıtların doğruluğu güvenilir bilgi kaynağının işaretidir. Dolayısıyla TTKK’nde mali denetimin iç denetimin başarısı üzerinde etkili olduğunun düşünöldüğü söylenebilir. Mali denetim gelir, gider, varlık ve yükümlölöklere ilişkin hesap ve işlemlerin tam ve doğru olarak yapılmasının sağlanması, finansal sistem ve tabloların güvenilirliğinin incelenmesidir. TTKK’nde denetçiler, müfettişler ve kontrolörler tarafından yapılan mali denetim, işlemlerin ne şekilde yapıldığının ortaya konması şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak mali denetimde gerçeklik hedefine uygun çalışma yapıldığı kuşkuludur. Ancak katılımcıların düşüncelerine bakıldığında mali denetimin önemli olduğunu düşündükleri söylenebilir.

H3 hipotezi, performans denetimi ile iç denetimin uygulama başarısı arasında bir ilişkinin var olup olmadığının test edilmesini öngörmektedir. Modele göre, performans denetimi faktörleri ile iç denetim uygulama başarısı arasında %1 anlamlılık düzeyinde bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Uygulama başarısını yaklaşık %48 oranında etkilediği görülmektedir. Performans denetimi faktörü içindeki değişkenlerden “İşletme çalışanlarının performans denetimi sürekli yapılmaktadır.” değişkeni %84 etki derecesi ile en önemli değişkendir. Çalışanların yaptıkları işlemlerin etkinlik ve verimliliklerinin denetlenmesi iç denetimin başarısı üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bir başka deyişle, katılımcıların performans denetiminin önemli olduğunu, iç denetimin başarısında mutlaka dikkate alınması gerektiğini düşündükleri söylenebilir. Ancak sonucun %48 oranında uygulama başarısı üzerinde etkili olduğu söylenebilmesine rağmen, tablo 5’te gösterilen Tarım Kredi 2011-2023 Teftiş ve Denetim Uygulama Planı’nda “*Performans denetimi sistemine ağırlık verilecektir.*” alt hedefi bulunmaktadır. Bu alt hedefin varlığı kurumda performans denetiminin yeterince etkin bir şekilde yapılmadığını göstermektedir.

H4 hipotezi, bilgi ve sistem denetimi ile iç denetimin uygulama başarısı arasındaki ilişkinin varlığını test etmek için oluşturulmuştur. Modele göre, bilgi ve sistem denetimi ile iç denetim uygulama başarısı arasında bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bilgi ve sistem denetimi faktörü içinde “Amaçlara ulaşmak için kullanılan kaynakların ve uygulanan yöntemlerin yeterlilik analizi yapılmaktadır.” değişkeni %94 etki seviyesiyle en önemli değişkendir. TTKK’nde katılımcılar, bilgi ve sistem denetiminin iç denetimin uygulama başarısında etkili olmadığını düşünmektedirler. Bilgi ve sistem denetimi, elektronik bilgi sistemlerinin sürekliliğinin ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi ile kullanılan kaynakların ve uygulanan yöntemlerin yeterliliğinin denetlenmesidir. Dolayısıyla iç denetimin uygulama başarısında etkisinin olması beklenmektedir. Fakat çıkan sonuca göre TTKK’nde iç denetimin uygulama başarısında etkili olmadığı düşünülmektedir. Tablo 5’te gösterilen Tarım Kredi 2011-2023 Teftiş ve Denetim Uygulama Planı’nda bilgi teknolojileri ve sistem denetimiyle ilgili alt hedeflerin bulunmaması TTKK’nde bu denetim türlerine yeterince önem verilmediği görülmektedir. Bu sonucun sebebi olarak, katılımcıların bilgi ve sistem denetimi olgusunu tam anlamamalarından kaynaklanmış olabileceğini söylemek mümkündür.

2001 yılında Sertel tarafından TTKK'nde iç denetimin uygulaması çalışması yapılmıştır. Yapılan denetim çalışmalarının muhasebe ve mevzuat denetimiyle sınırlı kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Uygunluk denetimi ile bilgi ve sistem denetiminin iç denetimin uygulama başarısına etkisinin olmaması Sertel'in bulduğu sonuçla bağdaştırılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İç denetim işletme varlıklarının etkin bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını, işletme faaliyetlerinin işletme içi politikalara uygun bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini araştırarak işletmedeki kontrolleri ölçmeyi ve değerlemeyi hedef alır. Belirlenen riskler üzerine yapılan etkinlik ve yeterlilik analizleri değerlendirilerek, uygun yorum ve tavsiyelerle yönetime raporlanır. Böylece iç denetim, yöneticilerin sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olur. Büyük ve telafisi güç sorunlar çıkmadan önce planlama ve uygulama aşamalarında tedbirlerin alınmasını sağlaması açısından işletmeler için önem arz etmektedir.

Gittikçe karmaşıklaşan piyasa koşullarında iç denetimin odağını risklerin belirlenmesi oluşturmuştur. Risk odaklı iç denetim, işletmelerin risk profillerinin belirlenerek, denetim kaynaklarının bu profile göre tashihini içeren bir yaklaşımdır. Bu şekilde denetim kaynaklarının riskli alanlara aktarılması ile en etkin kaynak kullanımı sağlanarak denetimin etkililiği en üst seviyeye çıkarılır. Kaynakların etkin kullanımı ve etkili bir denetim hiç şüphesiz tüm kurumlar için arzu edilen bir sistemdir.

Her kurum gibi TTKK'nde de risk odaklı iç denetimin uygulanması arzu edilen bir durumdur. TTKK Türkiye'nin en büyük çiftçi ailesidir. Verdiği hizmet, faaliyet alanındaki diğer kurumlardan farklılık göstermektedir. Bu hizmetle çiftçiyi en çok destekleyen kurum olması nedeniyle Türkiye'nin önemli kurumlarından birisi olma niteliğini taşımaktadır. Dolayısıyla böyle önemli bir kurumun, iç denetim faaliyetlerini etkin bir şekilde gerçekleştirmesi gerekir.

Çalışmadaki ilk model, etik kuralların ve raporlamanın risk odaklı iç denetimin başarısına etkisinin incelendiği modeldir. Risk odaklı iç denetim sürecinde denetçinin çalışmalarını doğruluk, dikkat ve sorumluluk duygusuyla yapması; hukuku gözetmesi ve gerekli açıklamaları yapması; kurumun meşru ve etik amaçlarına saygı duyması dürüstlük ilkesinin gereğidir. Bu nedenle denetçilerin çalışmalarında ve özellikle raporlama

konusunda dürüst hareket etmesinin risk odaklı denetim yaklaşımının etkinliğini artıracığı söylenebilir. Aynı şekilde risk odaklı iç denetim sürecinde toplanan kanıtların korunması ve etik kurallardan gizlilik gereği denetçinin kendi ya da başkalarının menfaatine veya kurumun amaçlarına zarar verecek şekilde kullanılmaması esastır. Dolayısıyla kurumda denetçilerin elde ettikleri bilgileri koruması risk odaklı iç denetimin kalitesini artırıcı nitelikte olabilir. TTKK’nde katılımcıların görüşlerine göre, dürüstlük ve gizlilik ilkelerinin risk odaklı iç denetimin başarısına negatif ve anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir. Dürüstlük ve gizlilik ilkelerinin başarıya pozitif etkisinin olabilmesi için üst yöneticilerin, bu ilkelere uygun faaliyet göstermelerinde denetçilere gerekli ortamı oluşturmaları önerilebilir.

Tarafsızlık, denetçilerin görevlerini usulüne uygun yapmalarının, bağımsız ve önyargısız bir şekilde sonuca varabilmelerinin anahtarıdır. Tarafsızlık ilkesinin uygulanabildiği bir kurumda risk odaklı iç denetimin başarısının artmasının kaçınılmaz olduğu söylenebilir. TTKK’nde katılımcıların görüşleri tarafsızlık ilkesinin risk odaklı iç denetimin başarısını olumlu yönde etkilediği yönündedir. Bu ortamın sürdürülebilirliğinin sağlanması için üst yönetici ve denetçilerin azami özeni göstermeleri tavsiye edilebilir.

Yetkinlik, denetçilerin uzmanlıklarının garantisidir. Denetçiler görevlerini yerine getirirken standart, prosedür ve teknikler uygularlar. Karşılaştıkları farklı durumlarda makul çözümler bulabilmeleri ve gereken araştırmaları yapabilmeleri yetkinlik seviyelerine bağlıdır. TTKK’nde katılımcılar, yetkinliğin risk odaklı iç denetimin başarısı üzerinde etkili olduğu düşüncesindedirler. Değişen koşullarda risk odaklı iç denetimin başarısını arttıracığından denetçilerin yetkinlik seviyelerini sürekli artırmaları önerilebilir. Bunun için kurum içi ve dışı düzenli eğitim programları oluşturulabilir ve denetçiler profesyonel sertifika sahibi olmaları için teşvik edilebilir.

Etik ilkelere uyum denetçi karakteristiğini belirler. Literatürde denetçi karakteristiğinin iç denetimin etkinliği üzerinde etkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar varılan sonuçları destekler niteliktedir.

İlk modelin son faktörü olan raporlama, denetlenen alanla ilgili yönetime bilgi niteliği taşır. Sorunlu alanla ilgili gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar. Dolayısıyla risk

odaklı denetimin başarısının son basamağıdır. Katılımcılar TTKK’nde raporlamanın, risk odaklı iç denetimin başarısına önemli etkisinin olduğunu düşünmektedirler. Denetçiler raporların tam, açık, doğru ve tarafsız olması konusunda özen göstermektedirler. Bu özenin sürdürülmesi önemlidir. Çünkü literatürde, iç denetim raporlarının da en az diğer finansal raporlar kadar önemli olduğunu tespit eden çalışmalar bulunmaktadır.

Çalışmadaki ikinci model iç denetim türlerinin iç denetim uygulama başarısına etkisinin ölçüldüğü modeldir. İlk olarak uygunluk denetimi ele alınmıştır. Uygunluk denetimi yapılan işlemlerin mevzuata uygunluğunu araştırdığından gelecek odaklı değil geçmiş odaklıdır. Geleneksel denetim anlayışının iç denetime bir yansımasıdır. Yapılan işlemlerin hukuka uygunluk denetimi hiç şüphesiz gereklidir. Fakat iç denetimin gelecek odaklı amaçlarına direkt etkisinin olmadığı söylenebilir. Ancak gelecekte yapılan işlemler için denetçinin yönetime önerilerde bulunmasını sağlayacağı göz ardı edilmemelidir. Katılımcıların düşüncelerine göre, TTKK’nde uygunluk denetiminin iç denetimin başarısında etkili olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni kurumda uygunluk denetiminin geleneksel denetim anlayışının ötesine geçememesi olabilir. Ancak denetim elemanlarının görüşleri doğrultusunda, iç kontrol sisteminin etkinliğinin sağlanabilmesi için, uygunluk denetiminin yöneticilerin hangi önlemleri almaları gerektiği konusunda yol gösterdiği göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla TTKK’nde geleneksel denetim anlayışının ötesine geçecek uygunluk denetimi yapılması tavsiye edilebilir.

Finansal sistem ve tabloların güvenilirliğini inceleyen mali denetim, iç denetimin başarısının üzerinde etkilidir. Çünkü güvenilir bilginin oluşmasında işlev görür. Katılımcılar, TTKK’nde mali denetimin iç denetimin başarısında etkili olduğu görüşündedirler. Bu görüşe göre mali denetim olarak yapılan, kayıtların doğruluklarının devamlı denetiminin yapılması TTKK’nde denetimin başarısına en çok etki eden faktör olarak görülmektedir. Bunun güçlü bir iç kontrol sistemine işaret ettiği görüşünün hakim olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yapılan işlemlerin gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı ve bütün mali nitelikli işlemleri kapsayıp kapsamadığının denetiminin sürekli olarak yapılması ve finansal tabloların güvenilirliği hakkında da güvence verilmesi faydalı olacaktır.

Performans denetimi kurumun bütün kademelerinde gerçekleştirilen işlemlerin etkinlik ve verimliliklerinin değerlendirilmesidir. Sonuçları kurum performansının ne durumda olduğunu gösterir. Alınacak önlem ve tedbirler için yol gösterici niteliktedir. TTKK’nde katılımcılar, performans denetiminin iç denetimin başarısını olumlu yönde etkilediğini düşünmektedirler. Çalışanların performanslarının yanında işletme varlıklarının korunup korunmadıkları, aksaklık olan durumlarda nedensellik araştırması yapılması ve aylık ve yıllık bazda karşılaştırmalar yapılması da performans denetiminin etkisini artırabileceği, dolayısıyla iç denetimin başarısını etkileyebileceği öngörülebilir. TTKK’nde de bu konulara ağırlık verilmesinin kurum faaliyetlerinin etkinlik ve verimliliğini artırıcı nitelikte etki yapabileceği söylenebilir. Ancak uygulama sonucu ile teftiş ve denetim alanı stratejisi alt hedefleri karşılaştırıldığında TTKK’nde performans denetiminin ne olduğunun çok iyi anlaşamadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla performans denetimi çalışmalarının daha iyi sonuçlar verebilmesi için farkındalık oluşturulması tavsiye edilebilir.

Kurumun faaliyet ve iç kontrol sistemleri ile bilgi teknolojilerinin sürekli olarak denetlenmesinin iç denetimin başarısına olumlu katkı sağlaması beklenmektedir. Ancak uygulama sonuçlarına göre TTKK’nde bilgi ve sistem denetiminin iç denetimin uygulama başarısına etkisinin olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni bilgi ve sistem denetimine yeterince önem verilmemesi olabilir. TTKK’nin bu denetimleri denetim programına alarak iç denetimin uygulama sürecine dahil etmesi önerilebilir.

Sonuç olarak etik ilkelerin ve raporlamanın risk odaklı iç denetim üzerinde etkili olduğu söylenebilir. İç denetim türlerinin iç denetimin uygulama başarısına etkilerine bakıldığında ise iç denetim türlerinden mali denetim ve performans denetiminin uygulama başarısı üzerinde etkili olduğu; uygunluk denetimi, bilgi ve sistem denetimi uygulama başarısı üzerinde etkili olmadığı görülmektedir.

Hiç şüphesiz bu çalışma tek bir kurum üzerinde yapıldığından tüm Türkiye için genellenemez. Genelleme yapabilmek için farklı kısıtlar kullanarak daha geniş kitlelere ulaşmak gerekecektir. Dolayısıyla literatürde yapısal eşitlik modelini denetim alanına uygulayan ilk çalışmalardan biri olan bu çalışma, bundan sonraki çalışmalara yön verecek nitelik taşımaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Abdioğlu, Hasan (2008), “İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, 10 (4), 185-208.

AICPA (2001), “AU Section 150 Generally Accepted Auditing Standards”, <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00150.pdf> (09/01/2011).

Akgül, Başak, Ataman (2002), “İç Denetimde Yeni Yaklaşımlar”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, 4 (3), 19-29.

Aksoy, Tamer (2006), **Tüm Yönleriyle Denetim AB ile Müzakere ve Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma**, 1. Cilt, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları.

_____ (2007), **Basel II ve İç Kontrol**, Yayın No: 53, Ankara: Ankara SMMM Odası.

Albayrak, Menteş (2010), “İç Denetimde Başarılı Olmak İçin Gerekli Yetkinlikler”, **Akademik Forum 2010**, No:2, İstanbul: Türkiye İ Denetim Enstitüsü Yayınları.

Allegrini, Marco ve D'onza, Giuseppe (2003), “Internal Auditing and Risk Assessment in Large Italian Companies: An Empirical Survey”, **Internal Journal of Auditing**, Vol.7, Issue.3, 191-208.

Arena, Marika ve Azzone, Giovanni (2009), “Identifying Organizational Drivers Of Internal Audit Effectiveness”, **International Journal Of Auditing**, Vol.13, Issue 1, 43-60.

Arslan, Ahmet (2010), “Denetim Mesleğinde Etik Prensipler”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 47 (540), 7-11.

Ay, İsmail ve diğerleri (2002), “Denetim Alanında Yeni Düzenlemeler ve Türkiye’ye Yansımaları”, **İç Denetim Dergisi**, 5, 23-26.

Babuşcu, Şenol (2007), **Muhasebe, Denetim ve Etik Kurallar**, Ankara: Akademi Araştırma Planlama Danışmanlık Eğitim ve Yayıncılık.

Basel Committee on Banking Supervision (2000), “Internal Audit In Banking Organisations And The Relations: Supervisory Authorities With Internal And External Auditors”, <http://www.bis.org/publ/bcbs72.pdf?noframes=1> (05/03/2011).

Basel Committee on Banking Supervision (2002), “Sound Practices For The Management And Supervision Of Operational Risk”, <http://www.bis.org/publ/bcbs91.pdf> (26/02/2011).

Bayar, Doğan (2008), “Mali Denetim Nedir”, **Maliye Dergisi**, 155, 1-10.

Biçer, Ali, Altuğ (2006), **İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozkurt, Cevdet (2010), “Risk, Kurumsal Risk Yönetimi ve İç Denetim”, **Denetim Dergisi**, 4, 17-30.

BÜMKO (2006a), **Üst Yöneticiler İçin İç Kontrol ve İç Denetim El Kitabı**, No: 1, Ankara.

BÜMKO (2006b), **Üst Yöneticiler İçin İç Kontrol ve İç Denetim Rehberi**, No: 1, Ankara.

Chang, Chingfu ve diğeri (2009), “Determinants of Capital Structure Choice: A Structural Equation Modelling Approach”, **The Quarterly Review of Economics and Finance**, 49, 197-213.

Çalgan, Erkan ve diğeri (2008), **Muhasebe Denetimi**, 1. Baskı, İstanbul: İSMMM Yayınları.

Çavuşoğlu (Çapkın), Mustafa ve Duru, Osman (2007), “İç Denetim”, **Siyasal Vakfı Bülteni**, 20, 15-20.

Çolak, H., Bayram (2009), “İç Kontrol İç Denetim İlişkisi”, **Güncel Mevzuat Dergisi**, 47, 29-32.

Çömlekçi, Ferruh ve diğeri (2009), **Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz**, 4. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dağlı, M., Kubilay (2000), “Aracı Kurumlarda İç Kontrol Sisteminin Önemi ve İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi”, **SPK Yeterlik Etüdü**, No:145, Cilt:1, Ankara: SPK Yayınları.

Deloitte (t.y.), “Yeni Türk Ticaret Kanunu ve Bağımsız Denetim”, http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/2011/Yeni_T%C3%BCrk_Ticaret_Kanunu_ve_Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z_Denetim.pdf (01/05/2011).

Demirbaş, Mahmut (2005), “İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7, 167-188.

“Denetim Açısından Risk Değerlemesi” (2000), **Activeline Dergisi**, 6, 1-6, http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nSourceNo=9&sResultType=BrowseSoBrow&nSOURCE_id=1&sSourceNumber=14&sSourceText=Activeline%20Gazetesi&nPage=1&nOrder=2&ALLRESULTS=779,797,798,782,768,790,464,777,807,785,801,803,775,769,1119,783,795,781,770,786,767,794,799,788,772,8

02,806,776,792,804,791,787,778,784,789,808,796,774,793,780,1195,805,773,771
&Sayfa=1&nARTICLE_id=797 (10/04/2011).

Diaz, Michelle, Chandler (2005), **Risk Identification and Assessment In A Risk Based Audit Environment: The Effects of Budget Constraints and Decision Aid Use**, Doctor Of Philosophy, Texas A&M University.

Dinç, Engin ve Gerekan, Bilal (2008), “İç Denetim Hizmetlerinin Dışarıdan Satın Alınması Kararını Etkileyen Faktörler ve Bazı Nitelikler Açısından Farklılıkların Analizi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 13 (3), 67-88.

Elitaş, Cemal (2004), “İç Denetçinin Verdiği Raporların Üst Yönetim Tarafından Değerlendirilmesi”, **Mali Çözüm Dergisi**, 69, 220-238.

Erdoğan, Melih (2006), **Denetim: Kavramsal ve Teknolojik Yapı**, 3. Baskı, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Erdoğan, Nurten (2002), “Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve Sas No. 82”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 6, 17-32.

Ergin, Hüseyin (2007), **Denetim**, 1. Baskı, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Yayınları.

Ergin, Hüseyin ve diğerleri (2008), “Risk Odaklı İç Denetim: Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi İşletmesinde Ampirik Bir Değerlendirme”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 26, 17-36.

Fraser, John ve Lindsay, Hugh (2004), “20 Questions Directors Should Ask About Internal Audit”, www.theiia.org/iaa/download.cfm?file=2927 (16/01/2011).

Görener, Ömer (2010), **Risk Odaklı İç Denetim: Olasılık-Etki Analizi Çerçevesinde Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günbey, Ahmet (2008), **Kurumsal Risk Yönetiminde İç Denetimin Rolü ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürbüz, Hasan (1995), **Muhasebe Denetimi**, 4. Baskı, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Gürdal, Temel ve Çıplak, Veysel (2010), “Türkiye’de Kamu İç Denetim Sisteminde Bir Alan Araştırması (I)”, **Denetim Dergisi**, 4, 93-108.

Güredin, Ersin (2008), **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, 12. Baskı, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.

Holt, Travis, P. Ve Dezoort, Todd (2009), “The Effects Of Internal Audit Report Disclosure On Investor Confidence and Investment Decisions”, **International Journal Of Auditing**, Vol. 13, Issue 1, 61-77.

<http://www.tarimkredi.org.tr/index.php> (07/03/2011).

İDDK (t.y.a), “Kamu İç Denetiminde Risk Değerlendirme Rehberi”, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/risk_degerlendirme_rehberi (05/03/2011).

İDDK (t.y.b), “Kamu İç Denetim Planı ve Programı Hazırlama Rehberi”, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/plan_program_hazirlama_rehberi (10/04/2011).

İDDK (t.y.c), “Kamu İç Denetim Rehberi”, http://www.idkk.gov.tr/web/guest/kamu_ic_denetim_rehberi (17/04/2011).

Keskin, Duygu, Anıl (2010), “İşletmelerin Sürekliliğini Sağlamada Kritik Öneme Sahip Risk Yönetimi ve Risk Odaklı Denetim Yaklaşımı”, **Denetim Dergisi**, 4, 38-46.

Khanna, Vijay, Kumar (2008), “Risk-Based Internal Audit in Indian Banks: A Modified and Improved Approach for Conduct of Branch Audit”, **The Icfai University Journal of Audit Practice**, Vol.V, No.4, 35-56.

- Kır, Hüseyin (2010), “Stratejik Denetim ve Denetimde Risk Odaklılık”, **Denetim Dergisi**, 4, 47-61.
- Kishali, Yunus ve Pehlivanlı, Davut (2006), “Risk Odaklı İç Denetim ve İMKB Uygulaması”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 30, 75-87.
- Koçak, Süleyman, Yaman ve Kavakoğlu, Tamer (2010), “İl Özel İdarelerinde İç Denetim Sisteminin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma”, **Sayıştay Dergisi**, 77, 119-148.
- Koçberber, Seyit (2008), “Dünyada ve Türkiye’de Denetim Etiği”, **Sayıştay Dergisi**, 68, 65-89.
- Koutoupis, Andreas, G., ve Tsamis, Anastasios (2009), “Risk Based Internal Auditing Within Greek Banks: A Case Study Approach”, **J Manag Gov**, 13, 101-130.
- Kurnaz, Niyazi (2007), **Kurumsal Yönetim Ekseninde Risk Odaklı İç Denetim: Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi İşletmesinde Risk Odaklı İç Denetim Uygulama Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurnaz, Niyazi ve Çetinoğlu, Tansel (2010), **İç Denetim Güncel Yaklaşımlar**, 1. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Larkin, Joseph, M. (2000), “The Ability Of Internal Auditors To Identify Ethical Dilemmas”, **Journal Of Business Ethics**, Vol.23, Issue 4, 401-409.
- Memiş, Mehmet, Ünsal (2008), “Etkin ve Başarılı Bir İç Denetim İçin Gerekli Koşullar”, **Mali Çözüm Dergisi**, 85, 75-91.
- Miltz, David ve diğerleri (1991), “A Risk-Based Allocation of Internal Audit Time: A Case Study”, **A Journal of Practice & Theory**, Vol.10, No.2, 49-61.
- “Nazif Burca İle Söyleşi” (2010), **Denetim Dergisi**, 4, 4-7.

- O’Leary, Conar ve Stewart, Jenny (2007), “Governance Factors Affecting Internal Auditors’ Ethical Decision-Making: An Exploratory Study”, **Managerial Auditing Journal**, Vol.22, Issue 8, 787-808.
- Özaydın, M., Enver (2010), “Riskin Tanımlanması ve Kamu İdarelerinde Nitelikli İç Denetim Faaliyetinin Yürütülmesini Engelleyen Riskler”, **Denetim Dergisi**, 4, 31-37.
- Özbek, Coşkun (2005), “İç Denetim Uygulamaları”, T.C. Maliye Bakanlığı Twinning Projesi-Başlangıç Toplantısı, www.iddk.gov.tr/html/themes/bumko/dosyalar/projeler/eslestirme_projesi/COzbek.ppt (05/03/2011).
- Özer, Aptullah (2008), **Risk Odaklı İç Denetim ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özeren, Baran (2000), **İç Denetim, Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları**, Sayıştay Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi: 8, 1. Baskı, Ankara: Sayıştay Yayınları.
- Özsoy, Mehmet, Tahir (2004), “Risk Odaklı Denetim, ABD Uygulaması ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, **Active Dergisi**, 35, http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nAUTHOR_id=22112&sResultType=BrowseAuthor&sLetter=Ö&sAuthorText=Özsoy,%20%20Mehmet%20Tahir&nPage=1&nOrder=2&ALLRESULTS=2952,4419&nARTICLE_id=2952 (06/03/2011).
- Pazarçeviren, Selim, Yüksel (2005), “Adli Muhasebecilik Mesleği”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 1 (2), 1-19.
- Pop, Atanasiu ve Bota-Avram, Cristina (2008), “The Outsourcing Of Internal Audit – It Is A Solution In Increasing The Quality Of Internal Audit?”, **Annals Of The University Of Oradea Economic Science Series**, Vol.17, Issue 3, 1399-1402.
- Savcuk, Olga (2007), “Internal Audit Efficiency Evaluation Principles”, **Journal Of Business Economics & Management**, Vol.8, Issue 4, 275-284.

Selimoğlu, Seval, Kardeş (2010), “İç Denetim Eğitiminin Gelişimi ve Geleceği Uluslararası ve Ulusal Boyut”, **Akademik Forum 2010**, No:2, İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları.

Sertel, Süleyman (2001), **İç Denetim ve Tarım Kredi Kooperatiflerinde Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sevim, şerafettin ve Eliuz, Ayşenur (2007), “Denetim Komitelerinin İç Denetimin Etkinliği Üzerindeki Rollerini ve İMKB’de Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 36, 60-70.

Tanç, Ahmet (2009), **Risk Odaklı İç Denetim Yaklaşımı ve Tekstil Sektöründe Bilgisayar Destekli Bir Uygulama**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TDK, “Büyük Türkçe Sözlük”, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (09/01/2011).

The IIA (2004), “What Is Internal Auditing?”, <http://www.theiia.org/theiia/about-the-profession/internal-audit-faqs/?i=1077> (15/01/2011).

The IIA (2009a), “Code Of Ethics”, <http://www.theiia.org/guidance/standards-and-guidance/ippf/code-of-ethics/english/> (30/01/2011).

The IIA (2009b), “Introduction To The Code Of Ethics”, <http://www.theiia.org/guidance/standards-and-guidance/ippf/code-of-ethics/introduction/> (30/01/2011).

The IIA (2010), “International Standards For The Professional Practice Of Internal Auditing”, <http://www.theiia.org/guidance/standards-and-guidance/ippf/standards/full-standards/> (29/01/2011).

TİDE (2001a), “İç Denetimin Risk Yönetim Sürecindeki Rolü”, **Uygulama Önerileri**, 167-169, <http://www.tide.org.tr/uploads/2100-3.pdf> (18/04/2011).

TİDE (2001b), “Risk Yönetim Sürecinin Yeterliliğinin Değerlendirilmesi”, **Uygulama Önerileri**, 203-207, <http://www.tide.org.tr/uploads/2110-1.pdf> (18/04/2011).

TİDE (2001c), “Bağımsızlık ve Objektiflik”, **Uygulama Önerileri**, 55, <http://www.tide.org.tr/uploads/1100-1.pdf> (18/04/2011).

TİDE (2009), “Yeterlilik”, **Uygulama Önerileri**, 1-2, <http://www.tide.org.tr/uploads/1210-1.pdf> (18/04/2011).

TÜDESK (2004), **International Standarts On Auditing**, No:238, Ankara: Türmob Yayınları.

Türedi, Hasan (2007), **Denetim**, Trabzon.

Türk, Zeynep ve Sağlar, Jale (2008), “Denetim Firmalarının Karşılaşabilecekleri Ahlaki Sorunlar ve Bir Saha Araştırması”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17 (2), 403-420.

TTKKMB (2008a), **Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun – Mevzuatlar**, No: 79, Ankara.

TTKKMB (2008b), **Teftiş Kurulu Çalışma Esasları**, Ankara.

TTKKMB (2010), **2010/151 Sayılı Merkez Birliği Yönetim Kurulu Kararı**, Ankara.

TTKKMB (2011a), **2011-2023 Strateji Belgesi ve Eylem Planı**, Ankara.

TTKKMB (2011b), **IX. Olağan Genel Kurul**, Ankara.

Usta ve Uçma (2011), “Hileli Finansal Raporlamada Bağımsız Denetçi Sorumluluğunun Belirlenmesine Yönelik Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, 34, 13-38.

Ustasüleyman, Talha (2008), “Çevikliğin İşletme Performansına Etkisine Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi”, **Gazi İİBF Dergisi**, 10 (2), 161-178.

_____ (2009), “Tedarikçi Geliştirmenin Satın Alma Performansına Etkisine Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi”, **Gazi İİBF Dergisi**, 11 (1), 197-218.

Ustasüleyman, Talha ve Çankaya, Fikret (2009), “The Impact of Time Based Manufacturing Practices on Competitive Capabilities of Manufacturing Firms in Turkey”, **6th Advances in Global Business Research**, Vol.6, No.1, 318-327.

Ustasüleyman, Talha ve Eyüboğlu, Kemal (2010), “Bireylerin İnternet Bankacılığını Benimsemesini Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli ile Belirlenmesi”, **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, 4 (2), 11-38.

Uysal, Faruk (2010), “Kamu İdarelerinde İç Denetim Faaliyetinin Yönetimi”, **Denetim Dergisi**, 4, 88-92.

Uzay, Şaban (1999), **İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'nin Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**, 1. Baskı, Ankara: SPK Yayınları.

Uzun, Ali, Kamil (t.y.), “İşletmelerde İç Denetim Faaliyetinin Rolü ve Katma Değeri”, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/İŞLETMELE RDE%20İİ%20DENETİM%20FAALİYETİNİN%20ROLÜ%20VE%20KATMA%20DEĞERİ.pdf> (01/04/2011).

Uzun, Ali, Kamil ve diğerleri (2010), “TİDE Bünyesinde İç Denetim Konulu Akademik Tez Veri Tabanı Oluşturulmasına Yönelik Bir Çalışma”, **Akademik Forum 2010**, No:2, İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları.

Yılandıcı, F., Münevver (2006), **İç Denetim Türkiye'nin 500 Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Araştırma**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yüksel, Gökhan (2011), “Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Denetim”, http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/Gokhan-Yuksel---YENI-TURK-TICARET-KANUNU---1-.pdf (10/05/2011).

- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu (1969),
[http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1163&MevzuatIliski=0
&ssourceXmlSearc=](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1163&MevzuatIliski=0&ssourceXmlSearc=) (10/03/2011).
- 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu (1972),
[http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1581&MevzuatIliski=0
&sourceXmlSearch=1581](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.1581&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=1581) (07/03/2011).
- 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003),
[http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5018&MevzuatIliski=0
&ssourceXmlSearc=](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5018&MevzuatIliski=0&ssourceXmlSearc=) (10/03/2011).
- 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu İç Denetimle İlgili Maddeleri (2007),
http://www.idkk.gov.tr/web/guest/5018_sayili_kanun (16/01/2011).
- 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (2011),
[http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.6102&MevzuatIliski=0
&ssourceXmlSearc=](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.6102&MevzuatIliski=0&ssourceXmlSearc=) (18/04/2011).

EK: Anket Formu

Sayın Üst Yönetici / Müfettiş / Kontrolör / Denetçi

Bu anket çalışması Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Başkanlığı'nda, "İç Denetimde Risk Odaklı Yaklaşımın Başarısını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Model: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği" konu başlıklı yüksek lisans tez çalışması için, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri'ndeki etik kuralların ve raporlamanın risk odaklı iç denetime etkileri ile iç denetim türlerinin iç denetim uygulama başarısına etkilerini tespit etmek amacıyla yapılmaktadır. Gözetim ve denetim amaçlı hiçbir amaç içermemektedir.

Bu anketin amacına ulaşması ve güvenilirliğinin sağlanması açısından soruların dikkatlice cevaplandırılmasını rica ederiz. Vereceğiniz bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır ve talep ettiğiniz takdirde çalışma sonuçları size gönderilecektir. Bu çalışmaya göstereceğiniz ilgiden ve ayracağınız zamandan dolayı şimdiden teşekkür ederiz. Saygılarımızla,

Doç. Dr. Fikret ÇANKAYA

Mümine KARA

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

İşletme Bölümü

Cinsiyetiniz: Bay () Bayan()
Yaşınız:
Kurumdaki göreviniz:
Üst Yönetici() Müfettiş() Kontrolör() Denetçi()
Eğitim düzeyiniz:
Lise() Ön Lisans() Lisans() Yüksek Lisans() Doktora()
Denetim ile ilgili eğitim aldınız mı?
Evet () Hayır ()
Aşağıdakilerden sizin için geçerli olanı önem derecesine göre, lütfen, işaretleyiniz.
()Denetimi, denetim dersi alarak öğrendim. () Denetim seminerlerine vb. katılarak öğrendim. () Denetim kitapları vb.okuyarak öğrendim. ()Kurumda denetim faaliyetleri esnasında öğrendim. ()Diğer.....

Denetim Standartları ile ilgili bilgi düzeyinizi 5 üzerinden nasıl tanımlarsınız, lütfen işaretleyiniz.						
Çok Kötü	1	2	3	4	5	Çok İyi
	()	()	()	()	()	
Kurumda kaç yıldır çalışmaktasınız: yıldır çalışmaktayım.						
İç denetim faaliyetlerinin kuruma katma değer katması ile ilgili düşüncenizi, lütfen, 5 üzerinden puanlandırınız.						
Artı bir değer katmamaktadır	1	2	3	4	5	Artı bir değer katmaktadır
	()	()	()	()	()	
Kurumunuzda, iç denetim faaliyetlerinin etkinliği ve yeterliliği ile ilgili düşüncelerinizi, lütfen, 5 üzerinden puanlandırınız.						
Kesinlikle etkin ve yeterli değil	1	2	3	4	5	Kesinlikle etkin ve yeterli
	()	()	()	()	()	
Kurumunuzdaki iç kontrol sisteminin etkinliği ile ilgili düşüncelerinizi, lütfen, 5 üzerinden puanlandırınız.						
Kesinlikle etkin değil	1	2	3	4	5	Kesinlikle etkin
	()	()	()	()	()	
Kurumunuzda “Denetim faaliyetlerini yerine getiren görevlilere gereken tüm yardımlar yapılmakta, rahat bir çalışma ortamı yaratılmaktadır.” düşüncesine katılımınızı, lütfen, 5 üzerinden puanlandırınız.						
Kesinlikle katılmıyorum	1	2	3	4	5	Kesinlikle katılıyorum
	()	()	()	()	()	
İç denetim faaliyetlerinin dışarıdan bağımsız bir kuruma yaptırılması ile ilgili düşüncelerinizi, lütfen, 5 üzerinden puanlandırınız.						
Kesinlikle desteklemem	1	2	3	4	5	Kesinlikle desteklerim
	()	()	()	()	()	
“İç denetim faaliyetlerinin, dışarıdan bağımsız kurumlara yaptırılması durumunda etkinlik, yeterlilik ve değer yaratma açısından daha olumlu bir ortam ortaya çıkar” düşüncesine karşı katılım düzeyinizi, lütfen, 5 üzerinden puanlandırınız.						
Kesinlikle katılmıyorum	1	2	3	4	5	Kesinlikle katılıyorum
	()	()	()	()	()	

Kurumunuzda, “İç denetim ile ilgili hizmet içi eğitimler düzenli bir şekilde yapılmaktadır.”						
düşüncesine katılımınızı, lütfen, 5 üzerinden puanlandırınız.						
Kesinlikle katılmıyorum	1	2	3	4	5	Kesinlikle katılıyorum
	()	()	()	()	()	
Kurumunuzda yapılan denetim çalışmalarının, risk odaklı yaklaşıma göre yapıldığı						
hususundaki düşüncelere katılımınızı, lütfen, 5 üzerinden puanlandırınız.						
Kesinlikle katılmıyorum	1	2	3	4	5	Kesinlikle katılıyorum
	()	()	()	()	()	
Kurumunuzdaki Denetçi ve Denetim Faaliyetleri İle İlgili Aşağıdaki Yargılara Katılım						
Düzeninizi, Lütfen, 5 Üzerinden Puanlandırınız.						
Kesinlikle katılmıyorum1.....2.....3.....4.....5.....kesinlikle katılıyorum						
Dürüstlük:	1	2	3	4	5	
Kurumda, kurum yararının gözetilmesinde denetçiler gerekli özeni her zaman gösterirler.						
Kurumda, denetçiler tarafından idareyi zor durumda bırakacak yetki dışı işler hiçbir zaman yapılmaz.						
Kurumda, yapılan denetimlerde hukuk her zaman gözetilir.						
Tarafsızlık ve Bağımsızlık:	1	2	3	4	5	
Kurumda, denetim konusunun belirlenmesinde denetçi tek başına karar verir.						
Kurumda, iç ve dış baskılardan denetçiler fazla etkilenmez.						
Kurumda, denetçiler yönetimle iş birliği içinde ancak yönetimden bağımsız faaliyet yürütürler.						
Kurumda, denetçiler kararlarını özgürce verebilmektedir.						
Denetçiler, üst yönetimden direktif beklemeden denetim faaliyetlerini yürütürler.						
Gizlilik:	1	2	3	4	5	
Kurumda, denetçiler elde ettikleri bilgilerin korunması hususunda ihtiyatlı davranırlar.						
Kurumda, denetçiler sahip oldukları bilgileri kendi ya da başkalarının menfaatlerine asla kullanmazlar.						
Kurumda, denetçiler sahip oldukları bilgileri sadece üst düzey yöneticilerle paylaşırlar.						
Yetkinlik:	1	2	3	4	5	
Kurumda, denetçiler bilgi ve tecrübesinin yetmediği durumlarda görevi asla kabul etmezler.						
Kurumda, denetçiler faaliyetlerini denetim standartlarına uygun yürütürler.						
Kurumda, denetçiler kendi yeterliliklerini devamlı geliştirirler.						
Denetim Planının Hazırlanması ve Yürütülmesi:	1	2	3	4	5	
Yapılan denetim çalışması her zaman bir plan dahilinde yürütülür.						
Kurumda, denetim çalışmaları risk ölçüm sonuçlarına göre şekillenmektedir.						
Riskli alanlar denetçiler tarafından önceden belirlenir ve denetim çalışmaları buna göre yürütülür.						

Her bir risk alanı ile ilgili özel bir denetim programı hazırlanmaktadır.					
Denetçiler, faaliyetlerinde zaman planlaması yaparlar.					
Denetim kanıtları belli bir plan dahilinde toplanmaktadır.					
Toplanan kanıtlar denetçiler tarafından objektif bir şekilde değerlendirilmektedir.					
Çalışma kağıtları denetçiler tarafından düzenli bir şekilde dosyalanmakta ve saklanmaktadır.					
Denetim çalışmalarında fayda maliyet analizi yapılmaktadır.					
Denetim Raporunun Yazılması:	1	2	3	4	5
Yapılan testlerin, örneklemelerin ve yorumların mümkün olduğunca karşılaştırılabilir ve rakamsal olarak ortaya konulabilir olmasına dikkat edilmektedir.					
Rapordaki ifadelerin doğru, tarafsız, açık, özlü, yapıcı ve tam olmasına dikkat edilmektedir.					
Rapor sunulmadan önce tamlık, doğruluk, uygunluk ve okunabilirlik açısından gözden geçirilmektedir.					
Raporların düzenlenmesi, sunulması ve saklanmasında gizlilik ilkesine dikkat edilmektedir.					
Gözlem, tespit, sonuç ve öneriler gerçeğe dayalı, çarpıtmadan uzak ve önyargısız olarak ortaya konulmaktadır.					
Uygunluk Denetimi:	1	2	3	4	5
Kurumda yönetimin aldığı kararların, uygulanıp uygulanmadığı denetçi tarafından incelenmektedir.					
Verilen kredilerin usulüne uygun verilip verilmediği sıklıkla denetlenmektedir.					
Verilen kredilerin usulüne uygun kullanıp kullanılmadığı denetlenmektedir.					
Düzenlenmesi gereken belgelerin, yetkili kişilerin imzalarının taşıyıp taşımadıkları denetlenmektedir.					
Bilgisayar sistemlerine yetkisiz girişler yapıp yapılmadığı denetlenmektedir.					
Mali Denetim:	1	2	3	4	5
Yapılan işlemlerin muhasebe kayıtlarına doğru geçilip geçilmediği denetlenmektedir.					
Yapılan kayıtların doğru olup olmadığı devamlı denetlenmektedir.					
Yapılan kayıtların gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı devamlı denetlenmektedir.					
Kayıtlar ile gerçek durumun birbirini tutup tutmadığı devamlı incelenmektedir.					
Kayıtların, mali nitelikli olayların tamamını kapsayıp kapsamadığı incelenmektedir.					
Performans Denetimi:	1	2	3	4	5
İşletme varlıklarının korunup korunmadıkları devamlı denetlenmektedir.					
Verilen kredilerin geri dönüş oranları devamlı denetlenmektedir.					
Geri dönmeyen krediler ile ilgili nedensellik araştırması yapılmaktadır.					
İşletme çalışanlarının performans denetimleri sürekli yapılmaktadır.					
İşletmedeki genel giderler aylık ve yıllık bazda karşılaştırılmaktadır.					
Bilgi Teknolojisi ve Sistem Denetimi:	1	2	3	4	5
Bilgi sistemlerinin sürekliliği ve güvenilirliği devamlı denetlenmektedir.					
Veri tabanındaki bilgilerin yeterliliği devamlı denetlenmektedir.					

Yapılan işlemlerin veri tabanına doğru aktarılıp aktarılmadıkları devamlı incelenmektedir.					
Kurum faaliyetlerinin kalitesi devamlı denetlenmektedir.					
İç kontrol sisteminin yeterlilik analizi devamlı yapılmaktadır.					
Amaçlara ulaşmak için kullanılan kaynakların ve uygulanan yöntemlerin yeterlilik analizi sürekli yapılmaktadır.					
İzleme ve Değerlendirme:	1	2	3	4	5
Üst yönetimle, denetim sonuçları ve alınması gereken tedbirlerle ilgili sık sık toplantılar yapılmaktadır.					
Üst yönetime, denetimler ile ilgili raporlar sık sık verilmektedir.					
Üst yönetimle, sık sık bilgi alış verişi yapılmaktadır.					
Denetimi yapılan birime, üst üste aynı denetçiler görevlendirilmemektedir.					
Üst yönetim, denetçilerden aldığı raporları okuyarak, zaman kaybetmeden işleme koymaktadır.					
Üst yönetim, denetçilerden sık sık rapor istemektedir.					
Üst yönetim, denetçilerin kendilerinden habersiz denetim faaliyeti yapmalarına müsaade etmektedir ve gerekli kolaylığı sağlamaktadır.					
Üst yönetim, denetim raporlarında belirtilen problemler ve öneriler ile ilgili aldığı tedbirlerin, yerine getirilip getirilmediğini devamlı izler.					
Üst yönetimin aldığı tedbirlerin, işe yarayıp yaramadığı üst yönetim ve denetçiler tarafından takip edilmektedir.					
Yapılan denetim faaliyetlerinin kuruma ne tür katma değer kattığı, üst yönetim ile denetçiler arasında her zaman değerlendirilmektedir.					

Anket bitti. Katılımınız için tekrar teşekkür ederiz.

Çalışma sonuçlarının tarafınıza gönderilmesini istiyor musunuz?

Evet () e-posta:.....

Hayır ()

ÖZGEÇMİŞ

1985 Trabzon doğumlu olan Mümine KARA, 1995 yılında Trabzon Dumlupınar İlkokulu'ndan, 1998 yılında Trabzon İmam Hatip Lisesi'nden ve 2002 yılında Trabzon Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuştur. 2003 yılında girdiği öğrenci seçme sınavında alanında derece yapmıştır. Tercihini alan dışından yana kullanarak 2003 yılında öğrenime başladığı Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden 2007 yılında derece ile mezun olmuştur. 2008 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2009 yılında başladığı Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Fon Yönetimi ve Muhasebe Daire Başkanlığı Mali İşler Müdürlüğü'ndeki görevine halen devam etmektedir. Aynı zamanda çalıştığı kurumda 2010 Mayıs ayında başladığı SMMM stajını da sürdürmektedir. Orta seviyede İngilizce ve başlangıç seviyesinde Arapça bilen KARA, evlidir.